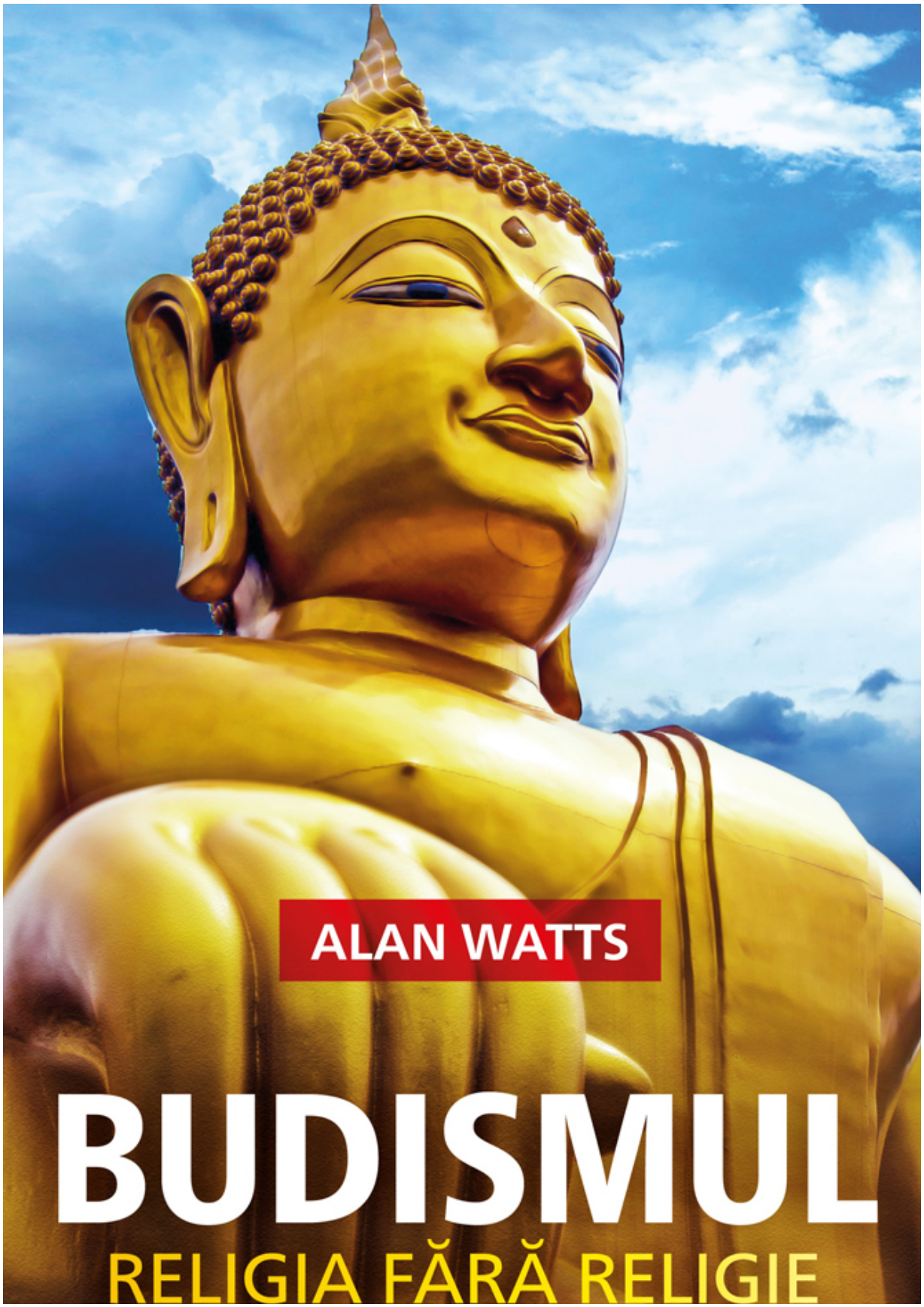
ALAN WATTS
BUDISMUL
RELIGIA FĂRĂ RELIGIE

ALAN WATTS

BUDISMUL

RELIGIA FĂRĂ RELIGIE

Transcrieri editate

Traducere de Neculai Amălinei

editura pim

Iaşi, 2016

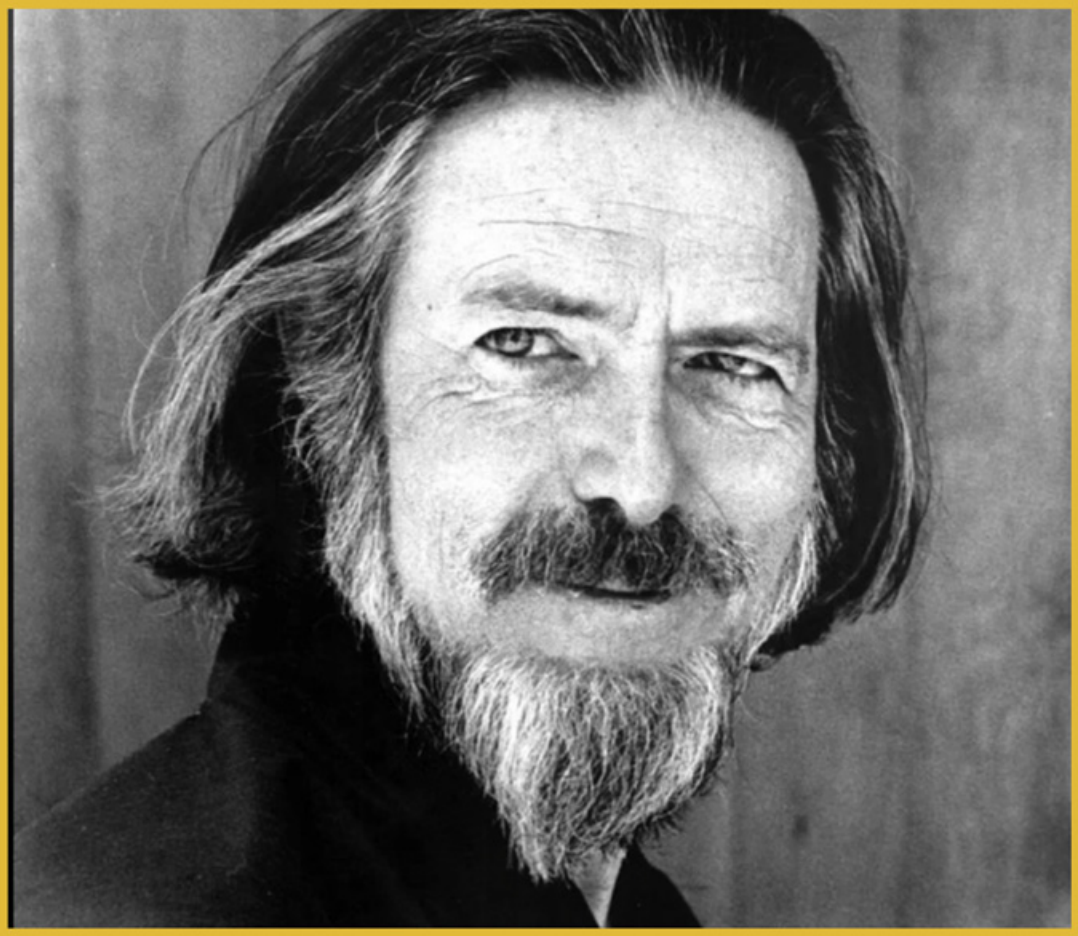

Imaginați-vă, dis-de-dimineață, o pînză de păianjen uriașă acoperită cu picături de rouă. Fiecare picătură conține reflexia celorlalte, iar în reflexia ei se văd reflexele tuturor celorlalte picături, și așa mai departe, la infinit. Aceasta este imaginea concepției budiste a universului. Ea se numește plasa lui Indra – Doctrina Interdependenței Reciproce.

Alan Watts

ALAN WATTS (1915-1973), filozof britanic, scriitor și orator, este cunoscut în întreaga lume pentru lucrările sale de popularizare și interpretare a filozofiei Orientului pe înțelesul mentalității occidentale. S-a născut la Chislehurst (Anglia), o suburbie a Londrei, într-o familie din clasa de mijloc, tatăl său fiind reprezentantul biroului din Londra al companiei Michelin, iar mama sa, casnică, fiica unui preot misionar. Probabil sub influența mamei sale, s-a orientat spre studierea religiei, dar aceasta s-a împletit cu înclinația sa pentru misterul Orientului Îndepărtat. A absolvit The King's School, în Canterbury, a citit lucrări de filosofie, istorie, psihologie, psihiatrie și înțelepciune orientală, fiind un adevărat autodidact. Pasionat de filozofia Zen, în 1938, alături de soția sa, se mută în Statele Unite pentru a se perfecționa, urmînd un curs la New York. A urmat apoi Seabury-Western Theological Seminary, obținînd masterul în teologie, iar în 1945 a devenit preot episcopal. Cinci ani mai tîrziu, renunță la această cale și pleacă în California, unde va preda la American Academy of Asian Studies. În scurt timp a devenit foarte cunoscut în zona San Francisco, mai ales datorită emisiunilor susținute pe bază de voluntariat la postul de radio KPFA din Berkeley. A publicat peste 25 de volume și eseuri, între care menționăm: *The Way of Zen* (1957; cea mai cunoscută carte a sa despre budism), *Psychotherapy East and West* (1961), *Nature, Man and Woman* (1958), „The New Alchemy" (1958) sau *The Joyous Cosmology* (1962). Spre sfîrșitul vieții și-a petrecut timpul între casa plutitoare pe care o avea în Sausalito și o cabană de pe Muntele Tamalpais, ambele din districtul californian Marin. Înregistrările originale ale emisiunilor și discursurilor sale se află în arhiva *Electronic University*, înființată de fiul său, Mark Watts.

NECULAI AMĂLINEI (n. 1951), inginer, traducător, redactor, editor executiv și director de publicație, preocupat de inginerie lingvistică și cultură japoneză. Este editor executiv al lucrării *Kanji în 60 de texte*, publicată de Editura Business Print cu asistență financiară oferită de Japan Foundation, Urawa, Japonia. La Editura Polirom semnează traducerea și comentariile la: *Cartea celor cinci cercuri – Gorin no Sho* de

Miyamoto Musashi (ed. I, 2000; ed. a II-a, 2013), *Zen în artele marțiale* de Joe Hyams (2014), *Introducere în budismul Zen* de Daisetz T. Suzuki (2015), cursurile practice *Simplu și eficient*: *Limba japoneză* (ed. I, 2003; ed. a VII-a, 2014), *Caietul de exerciții* (în colaborare, 2012; 2016), *Dicționarul Japonez-Român de Gakushū Kanji* (2008; 2011) și *Dicționarul Japonez-Român* (2013), în colaborare cu Jack Halpern. La Editura Timpul semnează traducerile lucrărilor *Haiku* de de Masaoka Shiki (2014) și *Cascada viitorului* de Natsuishi Ban'ya (2014).

Dedicată învățăturilor de viață ale
lui Shunryū Suzuki Roshi

Introducere

Influența universală a budismului se datorează, în parte, abilității cu care un mod de eliberare, transmis mai întîi în India antică, a fost rafinat de profesorii săi și a devenit accesibil oamenilor din diverse culturi. Pentru că, după cum a comentat Alan Watts în timpul unui seminar ținut la bordul casei sale feribot din Sausalito, California, la sfîrșitul anilor șaizeci:

> Hindușii, budiștii și multe alte popoare antice nu fac, precum facem noi, o distincție între religie și orice altceva. Religia nu este o parte a vieții; este ceva ce intră în totalitatea ei. Însă, atunci cînd o religie și o cultură sînt inseparabile, este foarte dificil de a exporta religia, deoarece intră în conflict cu tradițiile stabilite, deprinderile și obiceiurile altor persoane.
> Așa că se pune întrebarea, care sînt elementele esențiale ale hinduismului care puteau fi exportate? Iar atunci cînd se poate răspunde la această întrebare, veți găsi budismul. Așa cum am explicat, esența hinduismului, adevărata rădăcină adîncă, nu este un fel de doctrină sau chiar un tip special de disciplină, cu toate că sînt, desigur, implicate discipline. Centrul hinduismului este o experiență de eliberare numită

moksha, în care, prin disiparea iluziei că fiecare bărbat și fiecare femeie este un lucru separat într-o lume ce constă din nimic altceva decît o colecție de lucruri separate, veți descoperi că sînteți, într-un fel, la un anumit nivel, o iluzie, dar la un alt nivel, sînteți ceea ce ei numesc sinele, sinele interior – tot ceea ce există.

Interesul lui Alan Watts pentru gîndirea orientală datează încă din copilărie, cînd era înconjurat de obiecte de artă orientală. Mama lui a fost profesoară pentru copiii misionarilor care au călătorit în străinătate. De multe ori la întoarcerea din China, misionarii îi dăruiau broderii și picturi de peisaj în stilul marilor artiști clasici asiatici. După mulți ani, în timpul unei călătorii în Japonia cu un grup mic de studenți, Watts a povestit originile interesului său pentru artele și filozofiile din Extremul Orient:

Am avut o fascinație absolută pentru pictura laică chineză și japoneză – peisajele, florile, ierburile, bambusul și modul în care erau prezentate. Era ceva în modul de tratare a acestor subiecte ce mi s-a părut surprinzător, chiar dacă subiectul în sine era unul extrem de obișnuit. Chiar atunci cînd eram un copil, a trebuit să aflu care era acel element neobișnuit ce se afla în bambus și în iarbă. Am fost, desigur, învățat de acei pictori să văd iarba, dar era ceva în picturile lor ce nu puteam găsi. Acel „altceva” a fost lucrul pe care îl voi numi religia fără religie. Este realizarea supremă a unui buddha: nu poate fi observat; nu lasă nici o urmă.

Ca un tînăr crescut în Kent, Anglia, curiozitatea lui Alan Watts despre filozofiile din Asia l-a condus spre explorarea librăriilor din Cambridge și în cele din urmă a ajuns la Societatea Budistă din Londra. A participat la întîlnirile din cadrul societății cu Christmas Humphreys și, în curînd, l-a întîlnit pe savantul Zen budist, D.T. Suzuki. Articolele lui Watts privind formarea budismului sînt adunate în scrierile sale inițiale și reflectă o înțelegere a gîndirii budiste destul de avansată pentru timpul său. Următoarele două cărți ale sale cu privire la budismul Zen s-au bucurat de o largă popularitate, iar la începutul anilor șaizeci, Alan Watts locuia în California, scriind mult despre gîndirea orientală și organizînd întîlniri sistematice în țară și în Europa. Pe parcursul acestei perioade, Alan Watts a călătorit de două ori în Japonia – o dată în 1963 și din nou în 1965. În a doua călătorie în Japonia, a înregistrat o serie de conferințe cunoscute sub numele de Seminariile din Japonia. Astăzi, aceste sesiuni de comunicări oferă una dintre cele mai ușor de înțeles introduceri în budism, disponibile în limba engleză. Watts prezintă principiile esențiale ale budismului într-o formă concisă, cu un discurs semnificativ, în spiritul în care a evoluat această importantă tradiție. Acest volum este compus din patru conferințe cuprinse în Seminariile din Japonia – *Călătoria din India*, *Calea de mijloc*, *Religia fără religie* și *Budismul ca dialog* – și două conferințe despre budismul tibetan, înregistrate patru ani mai tîrziu, în 1969, la bordul feribotului său din Sausalito, California – *Înțelepciunea munților* și *Dualitatea transcendentă*. Aceste selecții oferă o prezentare aprofundată a dezvoltării gîndirii budiste, precum și elementele unuia dintre cele mai fascinante moduri de eliberare cunoscute în lume.

Mark Watts
august 1995

I

CĂLĂTORIA DIN INDIA

Pentru a prezenta budismul, este necesar să ne amintim fundamentul integral al concepției despre lume din India și să studiem cosmologia indiană, la fel cum ar trebui să se studieze cosmologia lui Ptolemeu și viziunea asupra lumii, pentru a-l înțelege pe Dante și o mare parte a creștinismului medieval. Cosmologia hindusă și concepția asupra universului au intrat în viața japoneză prin budism, dar ele antedatează budismul. Budismul le-a adoptat pur și simplu, ca pe un lucru de la sine înțeles, la fel cum s-ar adopta, probabil, cosmologia astronomiei moderne, dacă s-ar inventa o nouă religie astăzi.

Ființele omenești au avut trei mari viziuni asupra lumii. Una dintre ele este concepția occidentală asupra lumii ca zidire sau ca artefact, prin analogie cu ceramica sau tîmplăria. Apoi, există viziunea hindusă asupra lumii ca dramă, privită deci ca o piesă de teatru. A treia este concepția chineză, organică, privind lumea ca pe un organism, un corp. Numai imaginea hindusă o percepe ca pe o dramă, sau pur și simplu că ea este ce întotdeauna a fost, și va fi întotdeauna: ceea ce noi numim Sine; în sanscrită, *atman*. Atman este, de asemenea, denumit Brahman, de la rădăcin *bri*: „a crește”, „a se extinde”, „a se umfla”, fiind legat de cuvîntul nostru *respirație*. Brahman, sinele în viziunea hindusă asupra lumii, se joacă de-a v-ați ascunselea cu el însuși, la nesfîrșit. Cît de departe, cît de mult te poți rătăci? În conformitate cu ideea hindusă, fiecare dintre noi este o divinitate, care se rătăcește cu scopul de a se distra. Și cît

de îngrozitor poate fi cîteodată! Dar nu va fi frumos atunci cînd ne trezim? Aceasta este ideea de bază și am constatat că orice copil poate să o înțeleagă. Ea are o mare simplitate și eleganță.

Această cosmologie sau concepție asupra universului are multe caracteristici, ce includ *kalpa*, sau perioade mari de timp, prin care trece universul. Un alt aspect îl constituie cele șase lumi sau căi de viață. Această idee a celor șase lumi este foarte importantă în budism, deși ea provine din hinduism și este reprezentată prin ceea ce se numește *phava chakra*. *Phava* înseamnă „devenire”; *chakra* înseamnă „roată”. Roata devenirii sau roata nașterii și a morții are șase categorii. Cei care sînt situați la nivelul superior se numesc *deva*. Cei de la nivelul inferior se numesc *naraka*. *Deva* sînt îngeri, alcătuind lumea ființelor care au cel mai mare succes în viață. *Naraka* sînt chinuiți în iad și îi reprezintă pe cei care au cele mai mari eșecuri. Aceștia sînt polii: cele mai fericite și cele mai nefericite ființe. Între acestea se află lumea formată din *preta*, sau duhurile înfometate, aflate lîngă iadul populat cu *naraka*. *Preta* sînt spirite frustrate ce au guri minuscule și burți imense – cu o foame nemăsurată, dar cu mijloace foarte limitate pentru a o satisface. Situate imediat deasupra *preta* sînt ființele omenești. Ele ar trebui să dețină o poziție de mijloc între cele șase lumi. Apoi ne ridicăm deasupra oamenilor, la *deva*, și începem din nou să coborîm. Lumea următoare se numește *asura*, în care se află spiritele înfuriate, personificarea batjocurii și a tuturor furiilor și violențelor naturii. Imediat mai jos sînt animalele, poziționate între *asura* și infern.

Acestea nu trebuie să fie luate *ad litteram*; ele sînt diferite stări ale minții umane. Ne aflăm în lumea *naraka* atunci cînd sîntem frustrați sau chinuiți. Cînd sîntem doar frustrați cronic,

ne aflăm în lumea *preta*. Cînd sîntem impasibili sau într-o stare de echilibru sufletesc, ne aflăm în lumea umană. Atunci cînd sîntem delirant de fericiți, ne aflăm în lumea *deva*. Cînd sîntem furioși, ne aflăm în lumea *asura*. Iar cînd sîntem proști, ne aflăm în lumea animală. Acestea toate sînt stări, și ar fi trist acum, dar foarte important să se înțeleagă că în budism, cu cît veți fi mai buni, cu atît vă veți ridica în lumea *deva*, iar cu cît veți fi mai răi, cu atît veți coborî în lumea *naraka*. Tot ceea ce se ridică trebuie să coboare; nu te poți perfecționa la nesfîrșit. Dacă progresezi dincolo de o anumită limită, pur și simplu lucrurile încep să se înrăutățească, la fel ca atunci cînd ascuțim un cuțit prea mult și se deteriorează. Astfel, condiția de a fi un Buddha, eliberarea sau iluminarea nu se află în nici un loc pe roată, în afară de cazul cînd ar putea fi în centru. Înălțîndu-te, devenind mai bun, te fixezi de roată cu lanțuri de aur. Regresînd și devenind mai rău, te legi de roată cu lanțuri de fier. Însă Buddha este cel care se eliberează complet de lanțuri.

Acest lucru explică de ce budismul, spre deosebire de iudaism și creștinism, nu este preocupat în mod deosebit de a fi bun; este preocupat de a fi înțelept. El este preocupat de a fi plin de compasiune, ceea ce este puțin diferit de a fi bun, de a avea o simpatie extraordinară, înțelegere și respect pentru toți oamenii ignoranți care nu știu că ei sînt realitatea, dar care joacă în continuare jocul ciudat – „tu și eu”. Acesta este motivul pentru care fiecare hindus întîmpină pe fratele său nu printr-o strîngere de mînă, ci prin alăturarea mîinilor și înclinarea corpului. Acest lucru reprezintă, în esență, motivul pentru care japonezii se apleacă reciproc și explică de ce ritualurile budiste sînt pline de plecăciuni, deoarece se respectă sinele care joacă rolurile tuturor celor din jur. Cu atît mai multă prețuire se

acordă atunci cînd sinele a uitat ceea ce face și este astfel într-o situație foarte neobișnuită. Aceasta este viziunea hindusă fundamentală asupra lumii și cosmologia ce însoțește budismul.

În funcție de gust, temperament, tradiție, credință populară și așa mai departe, există această idee suplimentară că atunci cînd Domnul, sau sinele, pretinde că este fiecare din noi, în primul rînd el susține că este un suflet individual numit *jivatman*. *Jivatman* se reîncarnează printr-o serie întreagă de corpuri, viață după viață după viață. În conformitate cu ceea ce se numește karma, însemnînd *ad litteram* „acțiune" sau „legea acțiunii", faptele se produc în serie și sînt legate între ele printr-un lanț ce nu poate fi rupt. Karma fiecăruia este cursul vieții pe care îl va îndeplini poate în decursul a nenumărate vieți. Nu vreau să dezvolt acest subiect, pentru că mulți budiști nu cred în el.

De exemplu, cei care practică Zen au păreri împărțite referitoare la acest subiect, afirmînd că ei nu cred cuvînt cu cuvînt în reîncarnare – că după înmormîntare devenim dintr-odată o altă persoană, care trăiește în altă parte. Ei spun că reîncarnarea înseamnă că, dacă noi, stînd acum aici, avem într-adevăr convingerea că sîntem aceleași persoane care au intrat pe ușă în urmă cu o jumătate de oră, sîntem reîncarnați. Dacă sîntem eliberați, vom înțelege că nu sîntem reîncarnați. Trecutul nu există; viitorul nu există. Există doar prezentul. Aceasta este singura evidență reală prin care existăm. Maestrul Zen Dogen a exprimat acest lucru astfel: „Primăvara nu devine vară. Mai întîi este primăvară și apoi este vară. Fiecare anotimp stă pe locul său". În același mod, tu cel de ieri nu devii tu cel de azi. T.S. Eliot are aceeași idee în poemul său *Cele patru quartete*, unde afirmă că, atunci cînd ai luat loc în tren pentru a citi

ziarul, nu ești aceeași persoană care, cu puțin timp înainte, a părăsit peronul. Dacă crezi că ești aceeași persoană, îți conectezi momentele de existență într-un lanț. Acesta este ceea ce te leagă de roata nașterii și a morții, spre deosebire de atunci cînd știi că fiecare moment cînd exiști este numai acel moment. Astfel, un maestru Zen va spune cuiva: „Ridică-te și mergi prin cameră”. Iar cînd se întoarce înapoi, el îl întreabă, „Unde sînt urmele pașilor tăi?”. Ele au dispărut.

Unde ești? Cine ești? Atunci cînd sîntem întrebați cine sîntem, de obicei recităm o poveste. „Sînt așa și așa. Mi s-a dat acest nume de către părinții mei. Am fost la cutare și cutare colegiu. Am făcut aceste lucruri în profesia mea”. Și facem astfel un pic de biografie. Budistul spune: „Las-o baltă!; asta nu ești tu. Aceasta este o poveste în care totul este trecut. Vreau să văd cine ești tu în realitate, tu care ești acum”. Nimeni nu știe cine este, pentru că noi nu ne cunoaștem decît prin ascultarea ecourilor noastre și prin consultarea amintirilor noastre. Dar apoi, tu cel real ne conduci înapoi la această întrebare: Cine ești tu cu adevărat? Vom vedea modul în care se joacă cu acest lucru exercițiile *koan* din Zen, pentru a te face să ieși din carapacea ta și a afla cine ești în realitate.

În India, această viziune asupra lumii este legată de o întreagă cultură ce implică fiecare detaliu al vieții de zi cu zi, dar hinduismul nu este o religie în același sens cum sînt Biserica Episcopală sau chiar Biserica Romano-Catolică. Hinduismul nu este o religie, este o cultură. Din acest punct de vedere este asemănător iudaismului și creștinismului, pentru că o persoană este recunoscută ca fiind evreu chiar dacă nu merge la sinagogă. Evreii care provin dintr-o linie de părinți și strămoși care au fost evrei practicanți încă mai continuă

anumite modalități culturale de a face unele lucruri, anumite manierisme și atitudini, astfel încît aceștia sînt evrei culturali în loc de a fi evrei religioși. Hinduismul este de același fel; este o cultură religioasă. A fi hindus implică în realitate să trăiești în India. Din cauza diferențelor de climă, de arte, de meserii și de tehnologie, nu poți fi hindus în sensul deplin în Japonia sau în Statele Unite.

Budismul este hinduism simplificat pentru export. Buddha a fost un reformator în cel mai deplin înțeles al cuvîntului: cineva care vrea să ajungă la forma originală sau să o reformuleze pentru nevoile unui anumit timp. Cuvîntul *buddha* este un titlu, nu este un nume propriu-zis, în același mod în care Hristos înseamnă „unsul (lui Dumnezeu)" și nu reprezintă numele de familie al lui Iisus, „Buddha" nu este numele de familie al lui Gautama, ci înseamnă „cel care este treaz" (de la rădăcina sanscrită *budh*, a cunoaște); Buddha este omul care s-a trezit, care a descoperit cine era el cu adevărat.

Chestiunea crucială în care budismul diferă de hinduism este că nu spune cine ești; el nu are nici o idee, nici un concept. Subliniez cuvintele *idee* și *concept*. El nu are nici o idee și nici un concept al lui Dumnezeu, pentru că budismul nu este interesat de concepte, este interesat doar de experiență directă. Din punctul de vedere budist, toate conceptele sînt greșite, în același mod în care nimic nu este real din ceea ce afirmăm că ar fi. Este acesta un scaun? Cînd îl întoarcem – acum este un coș de gunoi. Cînd îl lovesc ușor – este o tobă. Așa că acest lucru este ceea ce el poate să facă. Va fi ceea ce este, în funcție de scopul de utilizare. Dacă aveți o idee rigidă că acesta este un scaun și puteți doar să stați pe el, sînteți cumva blocați. Însă, dacă considerați toate celelalte lucruri la fel, atunci dintr-odată

vedeți că orice poate fi tot. În același mod, budismul nu spune că ceea ce sînteți cu adevărat este ceva ce poate fi definit, deoarece, dacă credeți asta, sînteți blocați de o idee și aderați la ea pentru siguranța spirituală.

O mulțime de oameni spun că își doresc o religie ca ceva de care să se țină. Un budist ar spune ca ei să se separe de acest lucru. Atît timp cît sînteți agățati de ceva, nu aveți religie. Sînteți cu adevărat doar acolo unde v-ați eliberat de orice și nu depindeți de nici o idee fixă sau credință pentru sănătate psihică sau fericire. S-ar putea crede că budismul este foarte nociv, deoarece distruge sau nu crede în Dumnezeu. El nu crede într-un suflet nemuritor și nu caută alinare în nici o idee despre viață după moarte. El privește în față, în mod absolut, caracterul efemer al vieții. Nu este nimic de ce să vă prindeți, deci eliberați-vă. Oricum, nu există nimeni care să se țină legat de ceva. Budismul este disciplina de a face asta. Dar, dacă îl urmați, descoperiți ceva mult mai bun decît orice credință, pentru că ați înțeles realitatea, numai că nu o puteți exprima.

Se spune în Zen că, dacă sînteți iluminați, este ca și cum ați fi în situația unui mut care a avut un vis minunat. Cînd ați avut un vis minunat, vreți să povestiți visul tuturor, dar nu se poate, dacă ești mut, dacă nu poți vorbi. Aspectul real în budism, pe care ei îl numesc nirvana, este un fel de echivalent pentru *moksha* sau eliberare. Nirvana înseamnă „a expira” – ca un suspin de ușurare – pentru că, dacă îți ții respirația, ai pierdut-o. Dacă o păstrezi pentru tine, te agăți de viață sau de respirație sau de spirit; te prinzi de Dumnezeu. Apoi totul este mort; se transformă într-o piatră, ca un idol. Dar lasați-o să plece, expirați, și veți obține respirația înapoi. Aceasta este nirvana.

Doctrina budistă exprimă negativismul dus la extrem. Budiștii descriu realitatea supremă ca fiind *sunyata*, ceea ce înseamnă Vid; în japoneză este *ku*, caracterul folosit pentru cer sau aer. Atunci cînd luați un plic par avion pentru a scrie acasă, al doilea caracter este *ku*, aer, ceea ce înseamnă vid. Ei folosesc acest caracter pentru a traduce *sunyata*, vidul, natura fundamentală a realității, cerul. Cerul însă nu este o vacuitate negativă, el ne cuprinde pe toți. Este plin de tot ceea ce se întîmplă, dar nu poți să bați un cui în cer și să-l fixezi. În același mod, budismul spune că nu aveți nevoie de nici un mecanism pentru a fi pe calea cunoașterii. Nu aveți nevoie de vreo religie. Nu aveți nevoie de nici o statuie a lui Buddha, de temple, de mătănii budiste și de toată această orchestrație. Dar, cînd ajungeți la punctul în care știți că nu aveți nevoie de aceste lucruri, nu aveți nevoie de nici o religie; atunci este distractiv de a avea una. Apoi, vi se poate acorda încrederea de a utiliza rozarii, de a bate clopote, de a lovi tobe sau alte obiecte ce produc zgomote și de a cînta sutre. Însă aceste lucruri nu vă vor ajuta deloc. Ele vă vor lega doar cu noduri, dacă le folosiți ca metode de a prinde ceva. Așa că fiecare profesor al budismului este o persoană care îl va pune în adevărata lumină, nu un om care face pe atotștiutorul, arătînd cît este de inteligent, dar fără să manifeste compasiune. Întocmai ca atunci cînd un chirurg înlătură o excrescență sau cînd un dentist scoate un dinte putred, la fel profesorul budist ne eliberează de ideile noastre greșite despre propria persoană, pe care le folosim pentru a ne agăța de viață și a o distruge.

Există două feluri de budism, primul este numit Mahayana; *maha* este termenul sanscrit pentru „mare”; *yana* înseamnă vehicul sau mijloc de transport. Celălalt este Hinayana, adică

micul vehicul; *hina* în sanscrită înseamnă „mic”. Acest termen a fost inventat de discipolii Mahayana pentru ceilalți adepți, cărora nu le place acest termen. Ei se denumesc Theravada, ceea ce înseamnă: *vada*, „calea”; *thera*, „a străbunilor”. Budismul Theravada este răspîndit în Ceylon, Burma, Thailanda, Cambodgia și, în general, în Asia de Sud. Veți găsi Mahayana în Nepal și în nordul Indiei, de unde provine, în Tibet, China, Mongolia, Japonia și, într-o anumită măsură, în Indonezia. Toate sectele japoneze budiste aparțin budismului Mahayana.

Care este diferența esențială între aceste două școli? Theravada este foarte strictă. Este, în esență, un mod de viață mai degrabă pentru călugări decît pentru laici. Există mai multe moduri de a trăi budismul. Budiștii Theravada încearcă să trăiască fără dorințe: să nu aibă nevoie de soții sau prietene, soți sau prieteni; să nu ucidă nimic; să trăiască în cel mai strict mod vegetarian și chiar să-și strecoare apa pe care o beau, ca să nu mănînce astfel insectele mici din ea. De asemenea, în acest mod foarte strict, meditează tot timpul și în cele din urmă ating nirvana, ceea ce implică dispariția totală din lumea evidentă.

Mahayana consideră că acesta este un punct de vedere dualist. Nu este nevoie să ne izolăm de această lume pentru a ajunge la nirvana, pentru că nirvana este ceea ce există. Este aici; este acum. În budismul Mahayana, persoana ideală se numește *bodhisattva*. Acest lucru a însemnat inițial cineva pe cale de a deveni un buddha, dar în Mahayana înseamnă cineva care a devenit un buddha, dar s-a întors în lume, în spiritul compasiunii, pentru a ajuta toate celelalte ființe să devină conștiente de ceea ce sînt în realitate. Însă aceasta este o sarcină fără sfîrșit, cum ar fi umplerea unei fîntîni cu zăpadă.

Infiferent cîtă zăpadă am pune într-o fîntînă – nu o vom putea umple niciodată. Într-o mănăstire Zen, după ce au spus omagiul lor pentru Buddha, *dharma*, ceea ce este crezul lui Buddha sau metoda, și *sangha*, condiția corespunzătoare adepților lui Buddha, ei rostesc patru jurăminte, iar unul dintre ele este „Oricît de multe ar fi ființele conștiente, eu jur să le eliberez pe toate". Astfel, nu există un sfîrșit pentru aceasta; nu va veni niciodată un moment în care toate ființele conștiente să fie eliberate. Însă, din punctul de vedere al unuia care este un buddha, el consideră că toată lumea este eliberată. Cu alte cuvinte, un buddha nu ar spune: „Uite care-i treaba, pentru toată lumea, eu sînt un buddha. Sînt mai experimentat decît voi, știu mai mult decît voi, iar voi îmi datorați respect pentru aceasta". Pe de altă parte, un buddha v-ar vedea pe toți ca fiind perfecți, exact acolo unde vă aflați: voi toți sînteți buddha. Chiar și pentru aceia dintre voi care nu își dau seama încă, ar fi bine să realizați aceasta, acum.

Este absolut fundamental pentru înțelegerea budismului să se recunoască faptul că întrega sa metodă de predare este dialectică. Acesta constă într-un dialog între un profesor și un student. Metoda acestui dialog se numește *upaya* sau „mijloace de învățare", folosită de profesor pentru a determina iluminarea studentului. *Upaya* implică pedagogie expertă în procesul de predare, dar „inducere în eroare", atunci cînd termenul este utilizat într-un context politic. Din moment ce budismul este un dialog, ceea ce se înțelege în mod obișnuit ca fiind învățăturile budismului nu sînt învățăturile budiste, ele sînt pur și simplu o acțiune de deschidere, respectiv deschiderea desfășurării acestui dialog. Budismul nu este o învățătură. Aceasta este ideea. Esența sa constă într-un anumit

tip de experiență, o transformare a conștiinței, care se numește trezire sau iluminare, ceea ce implică viziunea noastră prin sau transcenderea mistificării de a fi un sine separat. Un budist nu are aceeași tendință pe care o are un creștin, de a dori să descopere ce este credința sa, întorcîndu-se la sursele ei de origine. A existat întotdeauna o tendință în creștinism de a întreba: „Ce a predicat Isus cu adevărat? Care este Noul Testament veritabil, necorupt de teologi și de cărturari, ce atribuie alte lucruri spuse maestrului?”.

Budiștii nu au această atitudine din cauza acestui model dialectic. Cînd aveți o ghindă, în cazul în care aceasta este o ghindă vie, din ea va crește un stejar. Acesta este modul în care ar trebui să fie, astfel încît din ea să se dezvolte ceva. La fel, budismul, așa cum s-a dezvoltat încă de pe vremea lui Buddha, a parcurs un drum lung. El a devenit uneori mai complex, alteori mai simplu, dar s-a schimbat radical, deoarece sămînța pe care Buddha a plantat-o a avut viață. De exemplu, atunci cînd ne întrebăm ce sînt scrierile budiste, am putea primi două răspunsuri. În școala de Sud (Theravada) există un set de scripturi, scrise în limba pali, împărțite în trei secțiuni, numite Tripitaka, ceea ce înseamnă „trei coșuri”, deoarece manuscrisele pe frunze de palmier pe care aceste sutre fuseseră în cele din urmă scrise au fost transportate în coșuri. Trei coșuri cu astfel de manuscrise pe frunze de palmier alcătuiesc deci scrierile budiste.

Cu toate acestea, în evoluția acestor scrieri, Buddha însuși nu a scris nimic și nici discipolii săi apropiați. Este foarte important să ne amintim că toate scrierile indiene au fost, timp de mai multe secole, transmise oral. Nu avem nici o evidență clară cu privire la datele lor, întrucît pentru a transmite o

tradiție orală, reperele istorice nu sînt întotdeauna susceptibile de a fi păstrate. Să presupunem că este vorba despre un anumit rege, iar numele acestui rege va marca un anumit moment istoric. Într-o tradiție orală, numele regelui este probabil să fie schimbat de fiecare dată cînd povestea este spusă, pentru a corespunde regelui care conducea atunci. Lucrurile care se schimbă, care au un ritm istoric, cum ar fi o succesiune de regi, vor fi schimbate atunci cînd se transmite o tradiție orală. Dar lucrurile care nu se schimbă, cum ar fi principiul esențial al doctrinei, nu vor fi modificate deloc. Amintiți-vă deci că scripturile budiste au fost transmise oral, timp de cîteva sute de ani, înainte de a fi încredințate scrisului, iar aceasta explică forma lor monotonă.

Totul este numerotat; există patru adevăruri nobile, opt trepte ale Căii Octuple, zece obstacole, cinci *skandha*, patru *brahma-vihara* sau stări de meditație etc. Totul este pus în liste numerice, astfel încît să poată fi memorat cu ușurință. Formulele sînt repetate în mod constant, iar acest lucru ar trebui să ajute memoria. Este evident că acele scrieri religioase în limba pali, atunci cînd te așezi la masă pentru a le citi efectiv, au o anumită monotonie din cauza auxiliarelor mnemonice, dar și pentru că în timp, înainte ca acestea să fie scrise, mulți călugări și-au petrecut după-amiezele ploioase adăugînd anumite lucruri într-un asemenea stil încît nici o persoană inspirată nu le-ar fi spus vreodată. Ei au făcut comentarii peste comentarii, iar multe dintre ele nu aveau simțul umorului. Mi-a plăcut întotdeauna pasajul în care Buddha dă instrucțiuni cu privire la arta meditației, descriind o serie de lucruri asupra cărora cineva s-ar putea concentra. Un comentator își face notițe pe această temă, adăugînd în lista sa de lucruri asupra

cărora s-ar fi putut concentra: un pătrat desenat pe sol, vîrful nasului, o frunză sau o piatră, iar apoi spune: „Sau asupra orice”. Comentatorul adaugă o notă de subsol, „dar asupra nici unui lucru vicios”. Acesta este clerul profesionist, oriunde în lume.

Este evident că lucrurile au decurs astfel. Însă această acumulare, cu atribuirea scrierilor personale ale cuiva lui Buddha, nu este o practică de rea-credință. Practica respectivă ar fi nepotrivită astăzi, raportată la standardele noastre de istorie literară și de corectitudine. Ar fi foarte greșit în zilele noastre ca eu să creez un document și să pretind ulterior că a fost scris de o persoană foarte respectabilă, de exemplu de D.T. Suzuki sau de Goethe. Dar, cu secole în urmă, atît în Occident, cît și în Orient, era considerat destul de imoral să se publice orice carte de învățătură sub propriul nume, pentru că tu, personal, nu aveai dreptul să deții aceste cunoștințe. Acesta este motivul pentru care întotdeauna era pus pe orice carte despre experiența vieții numele adevăratului autor, adică persoana care te-a inspirat. În acest fel, este absolut sigur că Solomon nu a scris vreodată cartea *Înțelepciunea lui Solomon*. Dar ea fost atribuită lui, pentru că era un arhetip al omului înțelept. În același mod, de-a lungul secolelor, atunci cînd diferiți călugări budiști și învățați au scris tot felul de sutre, sau scripturi, și le-au atribuit lui Buddha, erau, pe bună dreptate, modești. Ei afirmau că aceste doctrine nu sînt ale lor, că ele sînt doctrinele ce își aveau originea în Buddha din ei și, prin urmare, le atribuiau lui Buddha. În plus, pe lîngă aceste texte religioase autentice în limba pali, există o colecție enormă de scripturi, scrise inițial în limba sanscrită și, ulterior, traduse în chineză și

tibetană. Avem manuscrise inadecvate în sanscrita originală, dar avem traduceri foarte complete în chineză și tibetană.

Astfel, în primul rînd, din surse chineze și tibetane avem scrierile religioase autentice Mahayana, în afară de scrierile religioase Theravada scrise în limba pali. Pali este o formă mai moale a sanscritei. În timp ce în sanscrită se spune „*nirvana*”, în pali se spune „*nibbana*”. În sanscrită se spune „*karma*”, în pali se spune „*kamma*”. În sanscrită se spune „*dharma*”, în pali se spune „*dhamma*”. Este o limbă foarte asemănătoare, însă mai moale în vorbire și articulare. Este o impresie generală printre specialiștii contemporani din Vest, că scrierile în limba pali sînt mai apropiate de învățăturile autentice ale lui Buddha decît cele în limba sanscrită. Cu formația noastră creștină și modul propriu de abordare a scripturilor, Occidentul a construit o idee preconceputǎ foarte puternică în favoarea autenticității tradiției Theravada față de tradiția Mahayana.

Adepții Mahayana au o ierarhie de scripturi, prima fiind pentru oamenii simpli. În continuare acestea se desfășoară pe patru trepte, evoluînd progresiv către scrierile pentru cei mai perspicace. Ei afirmă că Buddha a predicat acestea discipolilor săi cei mai apropiați, mai întîi. Apoi, treptat, după ce s-a extins de la grupul celor apropiați lui către alții, a ajuns la ceea ce este acum cunoscut sub numele de scrierile din limba pali, acestea fiind scripturile pentru cei mai puțin evoluați. Însă ceea ce a predicat el la început nu a fost dezvăluit decît la mult timp după moartea sa. Astfel, discipolii Mahayana nu au nici o dificultate în a face o poveste consistentă despre faptul că scripturile în limba sanscrită reprezintă un nivel de evoluție istorică a ideilor budiste, la care, din punctul nostru de vedere, nu s-ar fi putut ajunge în timpul vieții lui Buddha. Însă ei susțin că ultimele

predici revelate au fost, în realitate, primele transmise celor mai apropiați discipoli ai săi.

Noi trebuie să luăm în considerare aceste diferențe dintre punctele de vedere și să nu proiectăm în întregime standardele occidentale de critică istorică și documentară asupra scrierilor budiste, deoarece este în esența budismului să fie un proces ce se dezvoltă prin dialog. Primii pași ai dialogului se găsesc în cele mai vechi înregistrări presupuse ale budismului. În cele Patru Adevăruri Nobile, se spune că problema cu care se confruntă budismul este suferința. Cuvîntul *duhkha*, pe care îl traducem ca „suferință" este opusul lui *suhkha*. *Suhkha* înseamnă „ceea ce este dulce și încîntător". *Duhkha* semnifică opusul – „amar și frustrant". Adepții Mahayana explică faptul că Buddha întotdeauna a predat folosind o metodă dialectică. Aceasta înseamnă că, atunci cînd oamenii încercau să facă din scopul vieții căutarea *suhkha*, sau căutarea fericirii, el contracara acest punct de vedere greșit predicînd că viața este, în esență, nefericită. Atunci cînd oamenii credeau că există un sine permanent și etern în fiecare dintre noi, agățîndu-se de acel sine pentru a contracara acest punct de vedere limitat, Buddha a predicat cealaltă doctrină extremă, aceea că nu există nici un sine fix în noi, nici un ego. Însă un discipol Mahayana ar spune întotdeauna că adevărul este calea de mijloc, nici *suhkha*, nici *duhkha*, nici *atman*, nici *anatman*, sinele sau lipsă de sine. Aceasta este esența problemei.

R.H. Blyth a fost întrebat cîndva de niște studenți: „Credeți în Dumnezeu?". El a răspuns: „Dacă voi credeți, eu nu cred. Dacă nu credeți, eu cred". În același mod, toată pedagogia budistă se adresează în mod specific nu atît oamenilor în general, cît celui care vine cu o problemă. Oriunde el pare să scoată în evidență

lucrurile, profesorul exagerează în sens opus, astfel încît să ajungă la calea de mijloc. Așa că acest accent pus pe viață ca o suferință spune simplu că problema cu care ne confruntăm reprezintă ceea ce ne face rău. Noi, ființele umane, ne simțim tratate destul de nedrept, pentru că sîntem născuți într-o lume organizată astfel încît prețul pe care îl plătim pentru a beneficia de aceasta, pentru a avea corpuri sensibile este că aceste corpuri sînt susceptibile de agoniile cele mai chinuitoare. Nu este asta o figură urîtă care ni se face? Ce urmează de acum? Aceasta este problema.

Cînd Buddha spune: „Cauza suferinței este dorința", cuvîntul tradus ca *dorință* ar putea fi mai bine exprimat prin „poftă", „agățare" sau „prindere." El spune: „Eu îți sugerez că suferi deoarece tu dorești". Apoi, presupunînd că nu încerci să dorești – observi că prin absența dorinței încetezi să mai suferi. Poți formula același lucru într-un alt mod, spunîndu-i unei persoane, „Totul este în mintea ta. Nu există nici bine, nici rău, dar gîndindu-te, le faci astfel". Prin urmare, dacă aveți posibilitatea de a vă controla mintea, nu mai aveți nevoie să controlați altceva. Nu aveți nevoie să controlați ploaia, dacă vă puteți controla mintea. Dacă sînteți udați, doar mintea voastră vă face să credeți că e neconfortabil să fii ud. Cineva care are o disciplină mentală bună poate fi foarte fericit umblînd prin ploaie. Nu aveți nevoie de foc, dacă aveți un bun control al minții. Însă, dacă aveți un control al minții obișnuit sau unul defectuos, începeți să tremurați cînd este frig pentru că opuneți rezistență frigului; luptați împotriva lui. Nu luptați împotriva sa, relaxați-vă la frig, ca o temă de atitudine mentală, și vă veți simți bine. Controlați întotdeauna mintea. Acesta este un alt mod de a vă apropia de ea.

De îndată ce elevul începe să experimenteze aceste lucruri, el descoperă că nu este atît de ușor cum pare. Nu numai că este foarte dificil să nu dorească sau să controleze mintea, dar este ceva fals în toate astea. Acest lucru este exact ceea ce intenționați să descoperiți – că atunci cînd încercați să eliminați dorința de a scăpa de suferință, doriți să scăpați de a suferi. Doriți să nu aveți dorință. Nu numai că mă joc cu logica, dar spun că o persoană care se sustrage realității îi va simți întotdeauna teroarea. Este ca urmărirea cerului asupra sa. Într-un fel, el scapă exact atunci cînd încearcă să nu scape. Aceasta este esența prin care această metodă de învățătură era presupusă de a te educa și de a te scoate din tine. Primul pas este de a nu-ți da toate explicațiile, dar a te determina să faci experimentul de a nu dori, respectiv experimentul de a-ți controla complet mintea. Pentru a înțelege acest lucru, trebuie să treci printr-un echivalent al său, astfel încît să ajungi la punctul în care realizezi că ești implicat într-un cerc vicios. În încercarea de a controla mintea, motivația încă se agață și se prinde pentru autoprotecție, din lipsă de încredere și iubire. Atunci cînd a înțeles acest lucru, studentul se întoarce la profesor și îi spune: „Aceasta este dificultatea mea, nu pot să elimin dorința, deoarece efortul meu de a face acest lucru este în sine dorință. Nu pot elimina egoismul, deoarece motivele mele, pentru care doresc să fiu lipsit de egoism, sînt egoiste”.

După cum afirmă unul dintre budiștii clasici chinezi, „cînd persoana nepotrivită folosește mijloacele potrivite, mijloacele potrivite acționează într-un mod greșit”. Mijloacele potrivite înseamnă toate disciplinele tradiționale pe care le utilizați. Practicați *zazen* și vă transformați într-un buddha. Dar dacă nu sînteți un buddha înainte de orice, nu puteți deveni unul,

pentru că veți fi persoana nepotrivită. Folosiți mijloacele potrivite, dar pentru că le întrebuințați cu un scop egoist sau dintr-o temere, vă este frică de a suferi; nu vă place situația și doriți să scăpați. Aceste argumente anulează mijloacele potrivite. Trebuie să ajungi să descoperi acest lucru.

În timp, așa cum a fost profund explorată de către discipolii lui Buddha, s-a dezvoltat o formă foarte evoluată a acestei tehnici complet dialectice, numită Madhyamika, ceea ce înseamnă „calea de mijloc”. Aceasta era o formă de practică și de instruire budistă dezvoltată de Nagarjuna, care a trăit aproximativ în secolul al II-lea d.Hr. Metoda lui Nagarjuna este pur și simplu o extensie la concluziile logice ale metodei de dialog ce exista deja, cu excepția faptului că Nagarjuna a dus-o la limită. Metoda lui este pur și simplu de a submina și de a pune sub semnul întrebării orice afirmație de care se prinde studentul său, pentru a distruge toate formulările intelectuale și concepțiile, de orice fel, cu privire la natura realității sau la natura sinelui.

Ați putea crede că acest lucru a fost pur și simplu un joc de societate, un mic exercițiu intelectual. Dar, dacă v-ați angajat în el, vă veți fi dat seama că era absolut terifiant, aducîndu-vă foarte aproape de pragul de nebunie, deoarece un profesor priceput în aplicarea acestei metode vă poate reduce la o înfiorătoare stare de insecuritate totală. Am urmărit acest proces aplicat unor persoane pe care le-ați putea considera perfect obișnuite, occidentali normali, care chiar credeau că tocmai se implicaseră într-o agreabilă și abstractă discuție intelectuală. În cele din urmă, pe măsură ce acțiunea continuă, profesorul descoperă pe parcursul discuției care sînt premisele fundamentale de care se agață fiecare dintre elevii săi. Care este

fundamentul echilibrului mintal? Pe ce vă bazați viața? Atunci cînd el a dezvăluit toate acestea pentru fiecare student, le va distruge. El vă demonstrează că nu vă puteți găsi astfel un mod de viață, ceea ce vă va conduce la incoerență și nebunie. Studentul ripostează, spunîndu-i profesorului: „Este foarte bine pentru tine să-mi tragi toate preșurile de sub picioare; ce ai propune în loc însă?”. Iar profesorul spune: „Eu nu propun nimic”. Nu este prost. El nu va ridica ceva pentru a fi doborît. Acum aveți ce ați vrut; dar, dacă nu oferiți ceva ce poate fi demontat, nu puteți face jocul profesorului. Puteți spune: „Nu avem nevoie”. Pe de altă parte însă, este ceva înăuntrul vostru ce susține că mai puteți aduce ceva în discuție. Astfel, faceți jocul profesorului, iar el va continua să răstoarne indiferent ce veți propune și orice argument de care vă agățați.

Acest exercițiu produce în individ o stare traumatică reală. Oamenii ajung la o anxietate acută, la care nu v-ați fi așteptat, din ceea ce părea inițial, ca fiind nimic mai mult decît o discuție foarte intelectuală și abstractă. Cînd aceasta se instalează și cînd descoperiți că nu mai aveți nici un concept pe care să vă puteți într-adevăr baza, apare starea de frică nervoasă, anxietatea. Sînteți însă opriți de a cădea în abisul nebuniei de disciplina, de atmosfera stabilită de profesor și de faptul că el pare cît se poate de fericit, fără să aibă nici un concept de care să se agațe. Studentul se uită la el și spune: „El pare să se simtă foarte bine, poate că și eu pot ajunge la fel”. Acest lucru conferă o anumită încredere, un anumit sentiment că nu totul este o nebunie, pentru că profesorul, în felul său, este perfect normal.

II

CALEA DE MIJLOC

Doresc să subliniez că religiile din Extremul Orient – hinduismul, budismul și taoismul – nu impun o credință în ceva anume. Ele nu cer supunere față de poruncile din înalturi și nu au nevoie de respectarea unor ritualuri specifice. Obiectivul lor nu constă în idei sau doctrine, ci este mai degrabă o metodă de transformare a conștiinței și a senzației noastre despre sine.

Subliniez cuvîntul *senzație*, deoarece este cel mai puternic cuvînt pe care îl avem pentru a simți în mod direct. Atunci cînd puneți mîna pe colțul unei mese, aveți o senzație foarte clară, iar atunci cînd sînteți conștienți că existați aveți, de asemenea, un sentiment bine definit. Însă din punctul de vedere al metodelor sau disciplinelor din Orient, sentimentul nostru obișnuit referitor la cine sîntem și la modul în care existăm este considerat o halucinație. A te simti ca un sine separat, o sursă de acțiune și o conștiință complet separate și independente de restul lumii, închise într-un sac de piele, este, din punctul de vedere al Orientului, o halucinație. Nu ești un străin pe pămînt, care a venit în această lume ca urmare a unei întîmplări naturale sau ca un spirit de undeva desprins întru totul de natură. În existența ta fundamentală ești energia totală a acestui univers, care joacă rolul de a fi tu. Jocul fundamental al lumii este jocul de-a v-ați ascunselea. Realitatea colosală, energia unitară, care se identifică cu universul, se manifestă multiplu: ea se exprimă ca fiind tot ceea ce este particular în

jurul nostru. Aceasta este intuiția fundamentală a hinduismului, budismului și taoismului.

Budismul își are originea în nordul Indiei, aproape de zona în care este acum Nepalul, fiind consemnat la scurt timp după anul 600 î.Hr. Un tînăr prinț, Gautama Siddharta, a devenit omul pe care îl numim Buddha. „Buddha" este un titlu bazat pe rădăcina sanscrită *budh*, care înseamnă „a fi treaz". Un buddha este o persoană care s-a trezit din visul vieții, în accepția obișnuită, și a descoperit cine sîntem cu adevărat. Această idee nu era ceva nou. Exista deja în întregul complex al hinduismului ideea de buddha, ideea de oameni treziți. În mod curios, ei sînt situați deasupra zeilor. Potrivit hindușilor, chiar și zeii sau îngerii – deva – sînt încă legați de roata vieții, sînt prinși ca într-o cușcă de veveriță, urmărind succesul, plăcerea, virtutea (care inițial însemna putere), puterea magică, sau alte acțiuni pozitive. Ei trăiesc iluzia – fiind legați la roata vieții – deoarece cred în continuare că pozitivul și negativul sînt opuse și că unul poate exista fără celălalt. Aceasta este o iluzie. Știți numai că „a fi" este în contrast cu „a nu fi." Aversul unei monede presupune existența reversului ei. Dacă încercați să separați pozitivul și să scăpați de negativ, este ca și cum ați încerca să aranjați totul într-o cameră, astfel încît orice lucru să fie îndreptat în sus și nimic să nu fie orientat în jos. Nu puteți să faceți aceasta; v-ați stabilit o problemă absolut insolubilă.

Baza vieții este unitatea, exact ca în spectrul culorilor. Cei mai mulți oameni consideră culorile albastru și roșu ca fiind la capetele opuse ale spectrului, însă atunci cînd se combină dau violet, completînd astfel cercul. Violet este amestecul de roșu și albastru. În mod similar, toate senzațiile, toate sentimentele, toate experiențele ocupă un punct pe un cerc de senzații. Toată

lumea trece prin toate variantele posibile de experiență. Nu se poate accesa un singur punct de cerc fără a le cunoaște, de asemenea, pe toate celelalte. Chiar dacă ați vrut să aveți doar culoarea voastră preferată, violet, tot trebuie să compuneți albastru și roșu, deoarece fără ele nu se poate obține violet.

Desigur, dincolo de toate culorile diferite ce compun spectrul este lumina albă. Dincolo de tot ceea ce experimentăm, de toate senzațiile noastre diferite de sunet, de culoare, de formă, de atingere, există, de asemenea, lumina albă, dar aici am folosit această expresie în mod simbolic, nu literalmente. Totuși, comun pentru toate senzațiile este ceea ce poate fi numit simțul fundamental. Dacă ați explorat toate senzațiile și ați început să le reduceți la simțul fundamental, ați putea fi pe drumul spre realitate, spre ceea ce stă la baza tuturor lucrurilor, spre fundația ființei, spre energia fundamentală. În măsura în care sînteți conștienți de această energie fundamentală și vă dați seama că vă identificați cu ea, transcendeți, învingeți și depășiți iluzia că sînteți pur și simplu John Doe, Mary Smith sau oricine altcineva. Buddha, omul care s-a trezit, este considerat ca fiind potențial unul dintre miriadele de buddha. Oricine poate fi un buddha. Toți oamenii au în ei capacitatea de a se trezi din iluzia de a fi pur și simplu un individ distinct.

Învățăturile budiste sînt împărțite și subdivizate în grupe de precepte. Să luăm ca exemplu cele Patru Adevăruri Nobile ale Budismului, în care vom întîlni, de asemenea, cele Trei Semne ale Ființei, Calea Octuplă, cele Cinci Jurăminte și cele Trei Refugii. Enunțurile descrise astfel fac doctrinele budismului mai ușor de înțeles.

Înainte de a se trezi la natura sa de buddha, Gautama Siddharta a practicat diferite discipline oferite de hinduismul

epocii sale. Totuși, el le-a considerat necorespunzătoare, acestea punînd un accent exagerat pe ascetism, ce impunea ființei umane să-și asume cît mai multă durere. Exista o atitudine în acel timp ce presupunea că, dacă problema vieții este durerea, atunci să suferim. Acesta este motivul pentru care asceții stau pe paturi de cuie, țin o mînă în sus pentru totdeauna, mănîncă doar o banană pe zi, renunță la sex și nu fac alte lucruri pe care ei le consideră stranii. În cazul în care s-au îndreptat spre durere, ei au crezut că nu se vor mai teme și cu cît vor suferi mai mult, cu atît vor învinge durerea și se vor elibera de anxietate. Există un anumit sens în acest punct de vedere. Dacă nu ați avut absolut nici o teamă de durere, de anxietate și nu veți fi reținuți de acestea, cît de puternic ați fi! Ați avea curajul maxim.

Dar Buddha a fost foarte subtil. El a fost într-adevăr primul psiholog istoric, primul mare psihoterapeut. El a văzut că o persoană care se luptă cu durerea, care încearcă să scape de durere, îi este încă organic frică de ea. Prin urmare, calea ascetismului nu va da rezultate, și la fel hedonismul, căutarea plăcerii, opusul ascezei, nu va avea efecte. Prin urmare, Buddha a conceput doctrina ce se numește Calea de Mijloc, care nu este nici ascetică, nici hedonistă.

Această doctrină este rezumată în așa-numitele Patru Adevăruri Nobile. Primul Adevăr Nobil este *duhkha*, care într-un sens foarte generalizat înseamnă suferință. S-ar putea afirma la fel de bine că înseamnă frustrare cronică. Viața trăită de cei mai mulți oameni este *duhkha*. Aceasta este, cu alte cuvinte, o încercare de a rezolva probleme insolubile, de a desena un cerc pătrat, de a avea lumină fără întuneric sau întuneric fără lumină. Încercarea de a rezolva problemele care

sînt practic fără rezolvare și de a fi prins de ele toată viața este *duhkha*.

Buddha a continuat să subîmpartă acest prim Adevăr Nobil în cele Trei Semne ale Ființei.

Primul semn este *duhkha* în sine, frustrare.

A doilea este *anitya*, caracterul tranzitoriu al lucrurilor. Fiecare manifestare a vieții este schimbătoare. Faptul că noi căutăm să facem lucrurile definitiv, pentru a îndrepta totul și a fixa orice, ni se înfățișează ca o problemă imposibil de rezolvat. În consecință trăim experiența *duhkha*, sentimentul de durere fundamentală și frustrare, ce rezultă din încercarea de a face permanente lucrurile schimbătoare.

Cel de-al treilea Semn al Ființei este *anatman*. Cuvîntul *atman* înseamnă „sine”. *Anatman* înseamnă „lipsă de sine” sau non-sine. Am explicat în altă parte – vorbind despre hinduism – că ideea de ego este o instituție socială, fără nici o realitate fizică. Ego este pur și simplu un simbol al reprezentării tale despre tine. Așa cum cuvîntul *apă* reprezintă un zgomot ce simbolizează o anumită realitate lichidă, fără însă a fi ea, la fel ideea eului reprezintă rolul pe care îl joci, cine ești tu, dar nu este același lucru cu organismul viu. Eul tău nu are absolut nimic de-a face cu culoarea ochilor tăi, cu forma corpului tău sau cu modul în care circulă sîngele în tine. Acela ești tu cu adevărat și cu siguranță nu este eul tău, pentru că tu nici măcar nu știi cum este el făcut, din punctul de vedere al atenției tale conștiente. Astfel *anatman* înseamnă, în primul rînd, că eul este ireal; nu există vreunul. Există situația cînd trăim *duhkha* sau frustrarea, deoarece luptăm cu schimbarea invariabilă a acestor lucruri și nu ne dăm seama că ego, eul, este imaginar.

Aceasta ne aduce la al doilea din cele Patru Adevăruri Nobile, denumit *trishna*. *Trishna* este un cuvînt sanscrit și rădăcina cuvîntului nostru *sete*. Este redat de obicei prin „dorință”, dar este mai bine tradus ca „agățare”, „înșfăcare” sau pentru a folosi termenul excelent din argoul american modern: „fixare”.

Aceasta reprezintă exact ceea ce este *trishna*: o fixare. *Trishna* este atunci cînd unei mame îi este atît de teamă de problemele pe care le-ar putea avea copiii ei, încît îi protejează excesiv și drept urmare le împiedică dezvoltarea. Atunci cînd cei care se iubesc se agață excesiv unul de celălalt și simt că trebuie să semneze documente în care își vor jura iubire veșnică, ei sînt într-o stare de *trishna*. Atunci cînd ții prea mult la tine, ajungi să te sufoci, aceasta este *trishna*.

Al doilea Adevăr Nobil duce înapoi la primul: cauza pentru *duhkha* este *trishna*. Starea de a fi agățați, de o situație sau de o persoană, duce la suferință. Atunci cînd nu reușiți să recunoașteți faptul că toată această lume este o fantasmagorie, o iluzie uimitoare, o țesătură de fum și încercați să vă țineți de ea, atunci veți suferi serios.

Trishna în sine este bazată pe *avidya*. În limba sanscrită, litera *a* la începutul unui cuvînt este adeseori echivalentul pentru negație, *non*. *Vidya* de la rădăcina *vid* înseamnă „cunoștințe”, cum sînt *video* în limba latină sau *vision* în limba engleză. Prin urmare, *avidya* este ignoranța. *Gnosis*, de la rădăcina *gno*, înseamnă „a ști” (*to know* în limba engleză). *Knowledge* (*cunoștințe*) în limba engleză este echivalent cu *gnosis* din limba greacă. *Avidya* înseamnă deci „a ignora sau a trece cu vederea”. Observăm doar ceea ce gîndim că este demn de remarcat și astfel ignorăm tot felul de lucruri. Viziunea

noastră asupra realității este foarte selectivă. Noi alegem cîteva lucruri și considerăm că ele reprezintă universul. În același mod, selectăm și observăm forma, mai degrabă decît fondul. De exemplu, atunci cînd desenez un cerc pe tablă, oamenii văd o minge, un cerc sau un inel. Însă eu am desenat un perete cu o gaură în el. Înțelegeți? În mod similar, credem că putem avea plăcere fără durere. Ne dorim plăcerea, forma, și nu ne dăm seama că durerea este fondul. *Avidya* este această stare de conștiență delimitată sau de atenție restrînsă. Legați de această stare, ne mișcăm prin viață, concentrîndu-se asupra unei extreme sau asupra celeilalte, fără să conștientizăm faptul că „a fi" înseamnă „a nu fi", și invers.

Al treilea Adevăr Nobil se numește *nirvana*. Acest cuvînt înseamnă „a expira". *Nir* este din nou un prefix negativ, ca și *a*, iar *vana* înseamnă respirație, mai precis expirație. Știm că atunci cînd respirăm, înseamnă că trăim. Cuvîntul grecesc *pneuma* transmite aceeași idee. Poate să însemne atît respirație, cît și spirit. În Cartea Facerii – Genezei –, atunci cînd Dumnezeu a făcut figurina de lut ce avea să fie mai tîrziu Adam, El a insuflat respirația vieții în nările sale, iar Adam s-a transformat într-o ființă cu viață. Viața este respirația, dar dacă ne ținem respirația, ne putem pierde viața. Cel care ar vrea să-și salveze viața trebuie să și-o piardă. Inspirați din ce în ce mai adînc, aduceți viață în voi cît puteți cuprinde, dar dacă vă prindeți de inspirație, vă veți pierde viața. Astfel, *nirvana* înseamnă „a expira": ca un prelung suspin de ușurare. Lăsați respirația vieții să plece, pentru că ea va veni înapoi, dacă procedați astfel. Însă dacă vă rețineți respirația, vă veți sufoca. O persoană în starea de *nirvana* este într-o stare de expirație. Lăsați-o să plece, nu vă agățați de ea și veți fi în starea de *nirvana*.

Subliniez din nou că nu vă țin o predică despre ceea ce ar trebui să faceți cu viața voastră. Pur și simplu, vă atrag atenția asupra stării de lucruri, așa cum se prezintă. În ce spun, nu există vreo lecție de morală de nici un fel. Dacă puneți mîna în foc, vă veți arde. Este în regulă dacă vreți să vă ardeți, dar la fel se întîmplă și dacă nu vreți să vă ardeți, prin urmare, nu puneți mîna în foc. Este același lucru dacă nu doriți să fiți într-o stare de anxietate. Este foarte bine să fiți anxioși, dacă vă place să fiți anxioși. Budismul nu grăbește pe nimeni niciodată. El spune: „Ai veșnicia întreagă să trăiești sub diferite forme, prin urmare nu ai doar o singură viață în care poți evita pedeapsa eternă. Poți să te învîrți în jurul roții, ca într-o cușcă de veveriță, atît timp cît dorești, atît timp cît crezi că este distractiv. Iar dacă vine un moment cînd nu mai crezi că este distractiv să fii în stare de anxietate, atunci nu trebuie să continui". Cineva care nu este de acord cu aceasta poate să spună: „Ar trebui să intrăm în luptă cu forțele răului, să facem ordine în lume și să organizăm toate lucrurile astfel încît totul să fie bun și nimic rău în ea". Încercați, vă rog. Este cît se poate de bine să încercați. Iar dacă descoperiți că aceste încercări sînt zadarnice, puteți apoi să abandonați ideea. Puteți renunța de a vă agăța. Relaxați-vă în acest fel și veți fi în stare de *nirvana*. Veți deveni un buddha. Desigur, această situație va face din voi o persoană destul de remarcabilă, cu toate că veți fi delicați în această privință, și veți ascunde starea de perfectă iluminare, astfel încît să nu vă amestecați cu oamenii obișnuiți.

Buddha a explicat că doctrina sau metoda lui era o plută, numită uneori *yana*, ceea ce înseamnă un vehicul sau mijloc de transport. Atunci cînd se traversează un rîu pe o plută și se ajunge la celălalt mal, nu se ridică pluta și se transportă în

spate. Ea se lasă acolo, în urmă. Oamenii care sînt agățați de religie se află întotdeauna pe plută. Ei se deplasează încoace și încolo pe plută. Clericul tinde să devină un luntraș de bac, care stă întotdeauna pe plută și niciodată nu ajunge la celălalt mal. Mai este ceva de adăugat aici, desigur. Cum se poate transporta pluta înapoi la primul mal, pentru a se aduce mai multe persoane? Cineva trebuie să se ofere voluntar pentru a face călătoria de întoarcere. Trebuie să realizăm însă că obiectivul real este de a trece oamenii și de a-i elibera. Dacă cineva se dedică să treacă oamenii pe celălalt mal, nu trebuie să le ceară să vină înapoi pe plută cu el. Oamenii nu trebuie să creadă că pluta este scopul; ei trebuie să înțeleagă că este pur și simplu un mijloc de transport pe celălalt mal, ceea ce este scopul real. Atunci cînd clericii spun: „Am dori ceva, cum ar fi contribuția dumneavoastră voluntară", și nimeni nu știe cît de mulți bani să dea, aceasta reprezintă atașamentul față de ideea de plută.

Ajungem acum la al patrulea Adevăr Nobil, numit *marga*. Acest cuvînt înseamnă „cale". Drumul budismului este adesea numit Nobila Cale Octuplă, datorită celor opt metode sau practici ale sale, ce constituie componentele acestui ultim adevăr nobil. Aceste opt faze pot fi împărțite în trei etape. Ele nu sînt secvențiale și deci nu trebuie să fie urmate în vreo ordine anume. Ele sînt descrise prin cuvîntul *samyak*, care, deși este de obicei tradus ca „just, corect", are, într-adevăr, aceleași semnificații corespunzătoare cuvîntului nostru *sumă*: total, complet, atotcuprinzător. Am putea folosi, de asemenea, cuvîntul *integrat* – ca atunci cînd spunem că o persoană are integritate, este dintr-o bucată, nu este divizat împotriva lui însuși – ca un sinonim pentru *samyak*.

Prima etapă a Căii Octuple al celui de-al patrulea Adevăr Nobil este formată din trei componente: înțelegere corectă a lucrurilor sau vedere corectă, gîndire corectă și vorbire corectă. Înțelegerea corectă, *samyak drishti*, este asociată cu *samyak darshan*, ceea ce înseamnă un punct de vedere sau un mod de a considera. Atunci cînd vizitezi un mare guru sau un profesor pentru a înțelege *darshan*, îl privești și îi arăți respectul. *Darshan* are multe sensuri, dar înseamnă, pur și simplu, a privi sau a se uita la ceva. Astfel, *samyak darshan* înseamnă vedere completă.

Ca un exemplu de înțelegere corectă, să considerăm vederea corectă a constelației numite Carul Mare. Noi o privim dintr-un anumit loc pămîntesc, în spațiu, și întotdeauna ni se pare că stelele din Carul Mare sînt în aceeași poziție. Imaginați-vă însă că le priviți din cu totul alt punct din spațiu, iar acele stele nu vor semăna cu un car. Ele vor fi într-o altă poziție relativă, una față de cealaltă. Atunci, care este adevărata poziție a acelor stele? Nu vedeți că nu există nici una? Pentru că, de oriunde s-ar privi la poziția tuturor acestor stele, se poate afirma că adevărata lor situare spațială este dată de modul în care ele sînt privite din toate punctele de observare posibile, simultan – din interiorul constelației privind în exterior, din exteriorul constelației privind în interior, practic de oriunde. Însă o astfel de situație nu există în realitate. Altfel spus, lumea nu există independent de cei care o observă. Viața sa rezultă din existența relației dintre lume și cei care o asistă. Astfel, dacă nu ar fi ochi în lume, nu s-ar vedea lumina soarelui și nici a stelelor. Ceea ce există este o legătură. Se poate, de exemplu, să se sprijine două bețe, rezemîndu-le unul de celălalt. Ele vor rămîne în această poziție, fiecare depinzînd însă de celălalt.

Dacă unul este luat, celălalt cade. De aceea, în budism se afirmă că toate lucrurile în acest univers sînt în interdependență, că avem astfel o rețea infinită.

Aceasta se numește Doctrina Interdependenței Reciproce. Totul depinde de tine și tu depinzi de tot, așa cum cele două bețe se sprijină reciproc. Această idee este exprimată prin simbolul numit plasa lui Indra. Imaginați-vă, dis-de-dimineață, o pînză de păianjen uriașă acoperită cu picături de rouă. Fiecare picătură conține reflexia celorlalte, iar în reflexia ei se văd reflexele tuturor celorlalte picături, și așa mai departe, la infinit. Aceasta este imaginea concepției budiste a universului. Japonezii o numesc *ji ji muge*. *Ji* înseamnă lucru abstract, eveniment sau întîmplare. *Muge* înseamnă „fără separare." Atfel, între ceva ce se întîmplă (*ji)* și altceva ce se întîmplă (*ji)*, nu există (*mu)* nici o separare (*ge*): *ji ji muge*. Prima etapă a Căii Octuple se ocupă deci de înțelegerea lumii.

A doua etapă a celui de-al patrulea Adevăr Nobil redă acțiunea, modul cum ne comportăm. Ea are trei componente: acțiune corectă, mijloace de existență corecte, efort corect. Ideea budistă de etică este bazată pe caracterul adecvat al acțiunilor. Dacă v-ați angajat pe calea eliberării și doriți să vă luminați conștiința, acțiunile voastre trebuie să fie compatibile cu acest obiectiv. În acest scop, fiecare budist își găsește liniștea în trei refugii, *tisarana*, și face cinci jurăminte, *pancha sila*.

Cele Trei Refugii sînt: Buddha, *dharma* sau doctrina și *sangha* sau frăția tuturor celor care urmează această cale. Astfel, preotul, *bhikku*, călugărul budist și credincioșii vor psalmodia formulările: *Buddham śaranam gacchāmi* – mă refugiez în Buddha; *dharmam śaranam gacchāmi* – mă refugiez în *dharma*; *samgham śaranam gacchāmi* – mă refugiez în

sangha. Acestea sînt cele trei refugii: Buddha, *dharma* și *sangha*. Urmează apoi cele Cinci Precepte: *Pānātipātā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi* – garantez preceptul de a mă stăpîni să iau viața cuiva; *Adinnādānā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi* – garantez preceptul de a mă stăpîni să iau ceea ce nu mi-a fost dat; *Kāmesumicchācāra veramanī sikkhāpadam samādiyāmi*– garantez preceptul de a mă stăpîni să exploatez pasiunile; *Musāvādā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi* – garantez preceptul de a mă stăpîni să denaturez cuvintele; *Surāmerayamajjapamādatthānā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi* – garantez preceptul de a mă stăpîni să fiu intoxicat.

Dacă omori, vei avea probleme și vei fi implicat în consecințele acestei acțiuni. Dacă furi, vei deranja sensul vieții oamenilor și vei suporta consecințele acestei acțiuni. Dacă îți vei exploata pasiunile, trebuie să plătești consecințele pentru aceasta. Mulți oameni care suferă de obezitate încearcă pur și simplu să umple psihicul lor gol, îndopîndu-se cu mîncare, dar aceasta este o metodă de tratament greșită. Dacă începi să minți, atunci va trebui să spui în plus minciuni, pentru a le acoperi pe cele spuse anterior și astfel ajungi în cea mai disperată stare de neînțelegere. Discursul tău se va prăbuși. Și, bineînțeles, intoxicarea reprezintă aceeași problemă ca exploatarea pasiunilor. Astfel, aceste cinci precepte reprezintă pur și simplu o abordare practică și pragmatică a moralei.

Ultima etapă a Căii Octuple se referă la minte, respectiv la starea ei de conștiință, și implică ceea ce noi denumim, în mod obișnuit, meditație. În această fază există două aspecte finale ale căii, al șaptelea și al optulea. Ele se numesc *samyak smriti* și *samyak samadhi*.

Smriti înseamnă reamintire, contemplație, aducere aminte sau concentrare, atenție. Cuvîntul a reaminti exprimă acțiunea de a aduna ce a fost împrăștiat. Ceea ce a fost desfăcut și dispersat este astfel adunat. În viziunea creștină, acest lucru este exprimat prin „Faceți aceasta în amintirea mea”. Hristos a fost sacrificat și credința sa aruncată, iar liturghia este un ritual de aducere aminte. Una dintre cele mai vechi liturghii spune că grîul împrăștiat pretutindeni peste coline crește și este adunat din nou în pîine, adică re-amintit. În viziunea hindusă, lumea este privită ca rezultat al dezmembrării sinelui, *brahman*, divinitatea. Unul a fost desfăcut în mai mulți. Astfel, aducerea aminte înseamnă să realizezi că fiecare membru din colectivitate este, în realitate, unitatea. Aceasta înseamnă re-amintire.

Puteți gîndi diferit la acest lucru. În realitate este același mod de a raționa, dar acum nu vă voi explica exact despre ce este vorba. Vă las cu cîteva probleme de rezolvat. Acest alt mod de a fi re-amintit înseamnă a exista pe deplin aici și acum.

Cîndva, cineva ținea conferințe despre aceste lucruri. El obișnuia să se ridice de la masă fără a spune vreun cuvînt. Privea publicul, examinînd cu privirea pe fiecare persoană în parte, pînă cînd toată lumea începea să se simtă stînjenită. Nu spunea nimic, doar se uita la fiecare persoană din sală. Apoi, striga pe neașteptate: „Treziți-vă! Sînteți toți adormiți. Dacă nu vă treziți, nu voi ține nici o prelegere”.

Sînteți aici cu mintea adunată? Cei mai mulți dintre oameni nu sînt. Ei își fac griji despre ce au făcut ieri și se întreabă ce vor face mîine, dar nu sînt cu totul aici. Aceasta este o definiție a sănătății psihice, a echilibrului mintal – să fiți în întregime aici. A fi cu mintea adunată înseamnă să fii permanent atent și

disponibil pentru prezent – singurul loc în care exiști. Ieri nu există. Mîine nu vine niciodată. Există doar astăzi.

O importantă invocație sanscrită spune: „Uită-te la această zi, căci ea este viața. În drumul ei scurt se află toate realitățile existenței noastre. Ieri nu este decît o amintire. Mîine nu reprezintă decît o închipuire. Uită-te bine deci la ziua de azi. Acesta este salutul zorilor".

Smriti înseamnă deci reculegere, liniște interioară și implică prezența totală în prezent. Dincolo de aceasta este *samyak samadhi*, ce reprezintă ultima treaptă a Căii Octuple. Observați din nou prezența cuvîntului *sam* – „împreună", „pe deplin". *Samyak samadhi* este conștiința integrată; aici nu există nici o separare între cel care cunoaște și lucrul cunoscut, între subiect și obiect. Ești ceea ce cunoști.

Ne gîndim în mod obișnuit că sîntem martori la o panoramă a experienței în continuă mișcare, de unde noi, în calitate de cunoscători ai acestei experiențe, stăm deoparte și privim. Credem că mintea noastră este ca un fel de tabletă, pe care experiența inscripționează o înregistrare. În cele din urmă experiența, scriind atît de mult pe tabletă, o uzează, o șterge, după care murim. De fapt însă, nu există nici o diferență între cel care cunoaște și lucrul cunoscut. Nu pot să vă explic aceasta în cuvinte. Vă puteți da seama doar prin experiența personală. Atunci cînd spun: „Văd un peisaj; simt o emoție", folosesc un limbaj redundant. „Eu văd" implică vederea, peisajul. „Eu simt" presupune existența emoției. Auziți sunete? Nu, doar auziți. Altfel, puteți spune simplu că sînt sunete, oricum ați vrea să le exprimați. Dacă veți cerceta profund procesul cunoașterii, veți descoperi că experiența este totuna cu cel care o trăiește. Aceasta este starea de *samadhi*.

Am sugerat mai înainte că organismul și mediul înconjurător au o singură evoluție comportamentală. Acum mă voi exprima altfel: cel care cunoaște și lucrul cunoscut sînt la fel. Tu, ca cineva care este conștient – împreună cu tot ceea ce conștientizezi – formați un singur proces. Aceasta este starea de *samadhi*.

Puteți ajunge la starea de *samadhi* prin practicarea meditației. Practic, fiecare imagine în care este redat Buddha îl prezintă în postura de meditație, așezat liniștit, pe deplin conștient de tot ceea ce se întîmplă în jurul său, fără a comenta sau a se gîndi la aceasta. Cînd încetați să împărțiți lucrurile pe categorii, să flecăriți, să vorbiți în sinea voastră, atunci diferența între cel care cunoaște și lucrul cunoscut, între sine și alții, pur și simplu dispare. Puteți să-mi arătați ce anume face diferența între degetele mîinii mele? Nu există nici un lucru numit diferență. Ideea de diferență este o abstracție. Ea nu există în lumea fizică.

Asta nu înseamnă, totuși, că degetele mele sînt toate la fel. Ele nu sînt nici diferite, nici la fel. Diferența și identitatea sînt idei, iar aceste idei nu sînt aici. Nu le poți arăta. Nu poți pune degetul pe ele. Să le aducem într-o stare de lucruri în care vedem lumea liberă de concepte. Aceasta este ceea ce budiștii înțeleg prin Vid, afirmînd că lumea este *sunya* – vid, vacuitate. Totul este *sunya*. Nu puteți fixa lumea într-o rețea conceptuală, așa cum nu puteți prinde apa într-o plasă sau să țineți în mînă gravitatea. *Sunya* nu înseamnă că lumea în sine și energia lumii nu reprezintă nimic, totuși. Înseamnă că nici un concept al lumii nu este valabil. Nici un fel de idei, credințe, doctrine, sisteme sau teorii nu pot cuprinde universul.

Dacă „expirați”, atunci vă eliberați concepțiile și veți fi în starea de *nirvana*, fără vreun motiv explicabil. Dacă simțiți că vă transformați, accesați de fapt o nouă energie psihică. Atunci cînd intrați în acea stare, va izvorî din voi ceea ce budiștii numesc *karuna* sau compasiune. Aceasta este semnificația faptului că nu nu sînteți separați de ceilalți oameni, că fiecare suferă așa cum și voi suferiți. Este un sentiment extraordinar de solidaritate cu toate celelalte ființe. Persoana care ajunge în *nirvana* nu se retrage din lume, într-un fel de pace izolată. Ea întotdeauna se întoarce din *samadhi* în lume, în mijlocul tuturor dificultăților și problemelor vieții, renăscută și plină de compasiune pentru oricine.

Acesta este secretul Căii de Mijloc: nu te poți salva singur, pentru că nu ești singur. Nu ești un punct izolat pe un cerc. Nu ești cel mai depărtat punct al unui spectru, separat de oricare dintre celelalte puncte. Ești universul întreg.

III

RELIGIA FĂRĂ RELIGIE

Am discutat anterior despre doctrina bodhisattva în budismul Mahayana și am asociat-o cu două tendințe importante ale spiritualității indiene: detașarea de preocupările meschine ale lumii – sau transcendența – și afirmarea vieții. Am arătat că cea mai înaltă natură a unui buddha este, într-un anumit fel, un non-buddha.

Am arătat că natura cea mai elevată a unui buddha este identică cu a unei persoane obișnuite. Acest lucru reiese în mod clar în diverse tendințe din Zen. De exemplu, toate picturile caracteristice budismului Zen în tradițiile chineze și japoneze sînt profane. Ele exprimă o atmosferă lipsită de religiozitate, în timp ce picturile sectelor japoneze mai vechi, Shingon și Tendai, sînt picturi religioase; vă puteți da seama imediat că subiectul acestor picturi este religios. În pictura Zen însă, modul de abordare al temelor filozofice sau spirituale este laic.

Această calitate obișnuită este evidentă în lucrările lui Sengai, un călugăr Zen din Japonia secolului al XVII-lea. Atunci cînd un artist ca Sengai îl pictează pe Buddha, este ceva oarecum amuzant în modul în care este redată imaginea lui Buddha. Își ține aura peste o ureche și există o informalitate la el, o ușoară indolență. Acest stil de pictură vine din China, de la acei mari artiști din dinastia Sung, ca Liangkai, care l-a pictat pe al șaselea patriarh al Zen tăind bambus, părînd un prostănac neîngrijit de la țară. Cea mai importantă pictură Zen are o tematică ce nu este deloc religioasă. Ea folosește ramuri de pin,

pietre, bambus sau fire de iarbă și nu vă veți da seama vreodată că acestea erau imagini religioase.

Aceeași situație se întîlnește și în poezie, de care ne vom ocupa, ulterior, extensiv. O expresie superbă a poeziei Zen provine de la poetul chinez Páng Yùn Jūshì, care spune: „Ce minunat de straniu și cît de miraculos este acest lucru! Scot apă, car lemne de foc”. Totuși, acest exemplu este puțin prea religios pentru gustul Zen-ului. Este de preferat celebrul poem al lui Bashō, „*Furuike ya*/ *kawazu tobikomu*/ *mizu no oto* – helești vechi, o broască sare. Plop”. „Plop” redă onomatopeic cea mai bună traducere în limba engleză pentru *mizu no oto*, ceea ce înseamnă, literal, „sunetul apei”. Acesta este un poem Zen la un standard înalt, deoarece nu are nimic în el referitor la religie. Există și un alt poem al lui Bashō: „*Inazuma ni*/ *satoranu hito no*/ *tattosa yo* – cînd strălucește lumina fulgerului, cît de admirabil este acela care nu crede că viața este trecătoare”. Fulgerul este locul comun budist pentru caracterul efemer al lumii, al vieții ce trece și dispare la fel de repede ca lumina sa. Cît de admirabil, spune poetul, să nu rămîi blocat pe un șablon.

Toate comentariile religioase despre viață devin în cele din urmă clișee. Religia întotdeauna se destramă, promovînd promisiuni deșarte și imitație. Imitarea lui Hristos, bunăoară, este un exemplu perfect. Este o idee îngrozitoare, deoarece oricine îl imită pe Hristos devine un fel de Iisus fals. La fel, în budism, există tot felul de imitații ale lui Buddha, ce nu stau doar pe altare de lemn aurite, ci și în jurul mănăstirilor. S-ar putea spune că cea mai elevată realizare religioasă sau spirituală nu prezintă nici un semn că este religioasă sau spirituală. Ca o metaforă pentru aceasta, există în budism imaginea urmelor lăsate de păsări pe cer. La fel cum

traiectoriile păsărilor nu se văd, modul în care se comportă o persoană iluminată este ca o urmă de pasăre pe cer. Așa cum spune un poem chinezesc, „Atunci cînd intră în pădure, el nu deranjează nici un fir de iarbă. Intrînd în apă, el nu face nici un val”.

Cu alte cuvinte, nu există nici un semn că o astfel de persoană este conștientă de sine din punct de vedere religios. Și nici nu este conștientă de sine pentru a-și manifesta în lume starea sa spirituală avansată. Din punct de vedere istoric totuși, adevăratul motiv pentru care protestanți cred că ritualurile catolice sînt nesincere este că ele sînt fastuoase. Protestantismul a început în orașele burgheze ale Europei, în locuri precum Augsburg, Hamburg și Geneva, unde clasa negustorilor, temelia burgheziei, era deranjată de faptul că, în fiecare zi a vreunui sfînt, toți angajații cereau o zi liberă pentru a participa la o slujbă religioasă. Erau atît de multe zile sfinte și contribuții impuse de biserică pentru plata litughiilor în memoria celor decedați și cumpărarea unui loc în purgatoriu, încît negustorii au considerat acest lucru foarte nerentabil. Preoții încasau banii în locul lor, astfel încît ei au condamnat tot luxul religiei catolice ca fiind în afara Bibliei și nereligios. Negustorii au căutat o alternativă simplă și directă. În decursul timpului, marca de a fi cu adevărat religios era evitarea ritualurilor, a hainelor colorate și a grandorii din biserici și de a fi o persoană cît mai obișnuită. Acest lucru însă nu este un exemplu pentru modul în care religia adevărată nu atribuie nici un semn de a fi religios, întrucît această simplitate și absența ritualului erau în sine un semn de evlavie. Aceasta nu însemna decît un mod de afișare a măsurii religiozității cuiva.

Adevăratul bodhisattva nu lasă nici un fel de urmă, nici de a fi deschis religios, nici de a fi fățiș nereligios.

Cum poate fi însă cineva nici religios, nici nereligios? Aceasta este marea încercare. Cum se poate evita capcana de a fi unul sau altul? Este similar cu întrebarea „Ești un teist sau un ateu?”. Teistul se agață de Dumnezeu, de ideea de Dumnezeu sau de credința în Dumnezeu, dar ateul este tot atît de prins. În cazul în care, de exemplu, un ateu este ateu doar pentru că nu poate suporta ideea că Dumnezeu îl supraveghează tot timpul – că există un ochi atotvăzător, curios în ceea ce privește viața sa cea mai tainică –, atunci el este la fel de prins de opoziția sa față de Dumnezeu, așa cum un teist este prins de ideea lui de Dumnezeu. Ateii care fac cunoscută lipsa lor de credință în Dumnezeu sunt oameni foarte pioși. Nimeni nu crede în Dumnezeu ca un ateu: „Nu există nici un Dumnezeu, iar eu sînt profetul Său”. Starea unui adevărat bodhisattva este foarte dificil de găsit. Ea nu este nici religioasă, nici ostentativ laică. Este o condiție foarte subtilă. Nimeni nu prinde ideea. Chiar și cei care cred că punctul culminant al budismului sau Zen-ului este de a fi cît se poate de obișnuit tot nu au înțeles nimic.

Elementele sentimentelor religioase lipsesc în arta, pictura și poezia inspirate de manifestarea normalității la sfinții budiști. Cu toate acestea, există ceva ce te reține, în legătură cu modul în care este tratată această temă nereligioasă. Îți dai seama că este ceva neobișnuit. Iată de ce am început să mă interesez de filozofia orientală. Am avut o fascinație absolută pentru pictura laică chineză și japoneză – peisajele, florile, ierburile, bambusul și modul în care erau prezentate. Era ceva în modul de tratare a acestor subiecte ce mi s-a părut surprinzător, chiar dacă subiectul în sine era unul extrem de obișnuit. Chiar atunci cînd

eram copil, a trebuit să aflu care era acel element neobișnuit ce se afla în bambus și în iarbă. Am fost, desigur, învățat de acei pictori să văd iarba, dar era ceva în picturile lor ce nu puteam găsi. Acel „altceva” a fost lucrul pe care îl voi numi religia fără religie. Este realizarea supremă a unui buddha: nu poate fi observat; nu lasă nici o urmă.

Unii dintre voi ați văzut picturile din cele Zece Etape de a mîna Taurul Spiritual. Există două seturi ale acestor picturi, într-o succesiune neortodoxă și una ortodoxă. În desfășurarea neortodoxă a imaginilor, după ce omul prinde taurul, acesta se albește treptat, pînă cînd, în final, ei dispar împreună. Ultima imagine este a unui cerc gol. Însă seria ortodoxă de picturi nu se termină cu cercul gol. Imaginea cercului gol este urmată de alte două. După ce omul a atins starea de Vid – starea de detașare față de orice suport, spiritual, psihologic sau moral –, urmează încă două etape. Prima se numește „Revenind la Origine”. Aceasta este reprezentată de un copac lîngă un izvor. Ultima este numită „Intrarea în Oraș cu Mîinile deschise”, adică împărțind daruri. Este o imagine a lui Buddha Putai, cunoscut în limba japoneză sub numele de Hotei, care are o burtă enormă, urechi mari și duce în spate un sac imens. Ce credeți că are în sac? Lucruri fără importanță, nimicuri minunate. Tot ceea ce iubesc copiii. Lucrurile pe care toată lumea le-a aruncat, considerîndu-le fără nici o valoare, acest Buddha le adună și le împarte copiilor. Enunțul este „El merge pe drumul său, fără a urma pașii înțelepților de demult. Ușa lui este închisă” – adică, ușa casei sale – „și nici o licărire a vieții sale interioare nu trebuie să fie văzută”.

Cu alte cuvinte, atunci cînd se ridică o clădire, trebuie să se pună tot felul de schele. Acest lucru arată că edificiul este în

construcție. Cînd acesta este terminat, schelele sînt demontate. Schelele reprezintă religia. Pentru a se deschide o ușă, așa cum se spune în Zen, va trebui să se bată în ea cu o cărămidă. Însă atunci cînd ușa s-a deschis, nu iei cărămida înăuntru. De asemenea, pentru a traversa un rîu este nevoie de o barcă, dar cînd am ajuns de cealaltă parte, nu ridicăm barca și mergem mai departe, cu ea în spate. Cărămida, barca, schela, toate reprezintă un fel de tehnologie religioasă sau metodă, iar în cele din urmă toate acestea vor dispărărea. Sfîntul nu va fi găsit în biserică. Totuși, nu luați ceea ce vă spun eu literalmente. Sfîntul poate merge fără nici o greutate la biserică, fără a fi afectat de aceasta. Oamenii obișnuiți sînt cei care ies cel mai frecvent din biserică îmbibați de religie.

Un discipol l-a întrebat o dată pe un mare maestru Zen, „Progresez?”.

Maestrul a răspuns: „Te descurci bine, însă ai un defect minor”.

„Care este acesta?”

„Ai prea mult Zen”.

„Bine”, a spus studentul, „dar atunci cînd studiezi Zen, nu credeți că este foarte firesc să vorbești despre el?”

Maestrul a răspuns: „Atunci cînd este ca o conversație obișnuită, este mult mai bine.”

Un alt călugăr care stătea deoparte, ascultînd acest schimb de replici, a spus maestrului: „De ce vă displace atît de mult să vorbiți despre Zen?”.

Maestrul a răspuns: „Pentru că mi se face greață”.

Ce a vrut el să spună cînd a afirmat că este mai bine să se discute despre Zen, atunci cînd este ca o conversație obișnuită, de zi cu zi? Cînd bătrînul maestru Joshu a fost întrebat: „La

sfîrșitul epocii actuale a istoriei, cînd totul va fi distrus de foc, un lucru va rămîne. Care va fi acesta?". Joshu a răspuns: „Bate vîntul din nou, în această dimineață".

În Zen, atunci cînd sînteți întrebați despre religie, răspundeți în termeni laici. Atunci cînd sînteți întrebați despre ceva laic, răspundeți în termeni religioși: „Care este natura eternă a sinelui?". „Bate vîntul din nou, în această dimineață."

Atunci cînd un student a cerut maestrului său să-i dea un cuțit, maestrul i l-a dat cu lama înainte. Studentul a spus: „Vă rog să mi-l dați cu mînerul înainte". „Ce-ai face cu mînerul?" a întrebat maestrul. Înțelegeți? Discipolul a început cu ceva obișnuit și, dintr-odată, s-a găsit implicat într-o problemă metafizică. Dacă ar fi început cu metafizica însă, el ar fi fost implicat într-o discuție despre cuțit.

Pentru a intra mai profund în religia fără religie trebuie să înțelegem ceea ce ar putea fi numită realizarea finală, fundamentală, a filozofiei budiste Mahayana. Aceasta este inclusă într-o școală de gîndire denumită în chineză *Huayen* și în japoneză *Kegon*. *Kegon* este fundamentul intelectual pentru Zen. A existat un mare maestru chinez cu numele de Tsungmi, sau Shumitsu în japoneză, care a fost în același timp un maestru Zen și al cincilea patriarh al sectei Huayen din China. *Hua* înseamnă „floare", iar *yen*, „ghirlandă". Ghirlanda de Flori este o sutra sanscrită cuprinzătoare numită *Avatamsaka*; în japoneză este numită *Kegon-kyo*. Unul dintre subiectele acestei sutre vaste și vizionare îl constituie așa-numitele patru lumi *dharma* și voi explica ce sînt aceste patru lumi.

În primul rînd este un nivel al vieții, numit *ji* în japoneză, iar în chineză *shih*, ce constituie lumea lucrurilor și a evenimentelor. Este ceea ce s-ar putea numi lumea bunului-

simț, lumea obișnuită, în care simțurile noastre funcționează normal. Caracterul chinezesc *shih* are un număr mare de sensuri. Poate să însemne un lucru sau un eveniment, dar poate însemna și afaceri importante. Poate însemna afectare, a veni cu ceva concret sau a face paradă. O persoană care este un maestru în Zen este numită *buji*, ceea ce înseamnă: „Nici o afacere, fără prețiozitate, nimic special". Într-un poem se spune: „Pe muntele Lu plouă din ceață, iar fluviul Zhe este în timpul fluxului. Cînd n-ai fost acolo, inima ta este plină de dor. Dar cînd ai fost acolo și te-ai întors, nu era nimic deosebit. Ploaie învăluită în neguri, pe un munte. Fluviul Zhe în timpul fluxului".

Acest „nimic deosebit" este *buji*. Noi simțim că, atunci cînd ceva nu este deosebit, trebuie să fie obișnuit. *Buji* nu înseamnă însă obișnuit. Înseamnă paradoxal – pentru urechile noastre – că muntele și rîul nu aveau nimic deosebit, în același mod în care persoanele fără religie pot fi cele mai religioase dintre toți oamenii. Ei nu sunt chiar oameni obișnuiți, ignoranți, deși pot să apară astfel. Trebuie să știi ce cunosc ei, pentru a-i recunoaște – cine sînt și ce sînt, de fapt. Acest „nimic deosebit" specific pentru *buji* înseamnă că particularitatea interioară nu iese în evidență ca un deget inflamat. Așadar, lumea *ji* este, în general, lumea particularităților, a diversității. Ea este lumea în care simțim în mod obișnuit că trăim și este prima dintre cele patru lumi *dharma*.

A doua lume *dharma* este numită lumea *ri* în japoneză, iar în chineză, *li*. În chineză, acest caracter înseamnă semnele distinctive din jad, nervurile lemnoase, fibrele musculare și repezintă principiul organic al ordinii. În filozofia Huayen, cuvîntul *li* sau *ri* înseamnă universalul ce stă la baza tuturor

particularităților, unitatea ce fundamentează diversitatea, principiul care unește, spre deosebire de *shih*, sau *ji*, principiul ce diferențiază.

Atunci cînd înțelegeți adevăratul sens al structurii lumii, se pornește de la *ji*. Începeți să observați toate lucrurile particulare din lume, fiind bulversați de diversitatea lor și de faptul că trebuie să aveți de-a face cu această diversitate. Pe măsură ce progresați în cunoaștere însă, deveniți conștienți de relațiile ce există între lucruri și vedeți, în cele din urmă, unitatea ce stă la baza lor. Diversitatea lumii se dizolvă în unitate.

În acest moment vă veți confrunta cu o problemă. Se poate vedea lumea ca o unitate sau se poate vedea ca o diversitate. Cum se pot însă armoniza cele două viziuni? În cazul în care trebuie să fiți un om de succes în afaceri, în viața de familie și așa mai departe, trebuie să acordați atenție lumii particularităților. În această situație, ea este importantă. Trebuie să știți să deosebiți creta de brînză. Dar dacă deveniți un sfînt, un călugăr sau un pustnic – sau poate chiar un poet sau un artist –, atunci va trebui să uitați de aspectele concrete și să contemplați unitatea, sensul ascuns care stă la baza tuturor evenimentelor. Însă, atunci toți oamenii practici vor spune: „Ai dat greș. Eviți viața”. Ei simt că lumea particularităților este singura lume reală. Dar sfîntul va spune: „Condițiile voastre particulare nu sînt reale. Faceți un succes din acțiunile voastre, dar acesta este doar un succes temporar. Credeți că sînteți o persoană importantă, că puteți contribui la desăvîrșirea vieții, dar, de fapt, succesul vostru va dura doar cîțiva ani și atunci vă veți prăbuși ca toți ceilalți. Cînd veți muri, unde unde vă va fi atunci succesul?”. Din punctul de vedere al persoanei care se

concentrează asupra unității lumii, un astfel de succes nu este real.

Pentru a completa înțelegerea noastră, trebuie să ajungem la a treia lume a *dharmei*, ce se numește *ri ji muge*. Numele acestei lumi este format din numele primelor două, combinate cu *muge*, adică „fără separare”. Aceasta înseamnă că între unitate (*ri*) și diversitate (*ji*) nu se află (*mu*), nici o separare (*ge*). Așadar între *ri* și *ji* nu există nici o separare; între unitatea lumii și diversitatea sa nu există nici o incompatibilitate. Pentru a demonstra acest lucru, să luăm două lucruri foarte diferite – de exemplu, formă și culoare – și să vedea cum pot fi unificate. O formă nu poate fi niciodată o culoare, iar o culoare nu poate fi vreodată o formă, dar forma și culoarea pot fi unite într-un singur obiect. Gîndiți-vă la culoare și la formă ca fiind primele două lumi ale *dharmei*. Ele pot fi unite într-un obiect – cum este un cerc – pentru a forma, metaforic vorbind, a treia lume a *dharmei*. Astfel, atunci cînd un cerc (formă) este trasat cu roșu (culoare), obținem un întreg diferit, ce sumează cele două componente. Gîndiți-vă la cerc ca fiind *ji* și la roșu ca fiind *ri*. Cercul este particularitatea, iar culoarea este universalitatea. Ele se îmbină.

O persoană cu forme potrivit rotunjite este un exemplu de întruchipare pentru a treia lume *dharma*. Ea este în același timp imaterială și materială, aparținînd atît acestei lumi, cît și celeilalte. Aceasta este realizarea supremă a unei ființe umane, de a fi pe deplin atît în lumea aceasta, cît și în cealaltă lume, pentru a evita extremele unilaterale. Cine este doar materialist sfîrșește prin a fi foarte plictisitor. Poți trăi fericit viața și să deții orice fel de rafinament material, să ai cea mai frumoasă casă, cele mai delicioase mîncăruri, iahturile și mașinile cele

mai minunate, dar dacă nu ești în contact cu taina ascunsă, succesul material va deveni în cele din urmă plictisitor și vei fi obosit de el. Pe de altă parte, există oameni care sînt în întregime spirituali, care trăiesc într-o lume uscată, unde orice plăcere a fost îndepărtată, iar ei sunt oameni foarte viguroși. Atunci cînd vă aflați în prezența unei persoane excesiv de spirituale, îți vine să stai pe marginea scaunului. Nu te simți bine, pentru că știi că ochiul judecății privește prin tine, alunecînd în sufletul tău, aflîndu-i toate ascunzișurile.

Este întotdeauna o enigmă pentru oameni crescuți într-un mediu occidental să constate că, în Orient, persoanele deosebit de spirituale sînt adesea pe deplin senzuale. Ele nu pot fi materialiste în sensul obișnuit al cuvîntului, dar nici nu pot fi doar persoane senzuale care folosesc lumea numai pentru propria lor plăcere. Lumea este prea extraordinară pentru a te opri doar la acest aspect. Ființele omenești, de exemplu, sînt prea minunate pentru a fi tratate ca obiecte pur și simplu senzuale. O persoană poate fi într-adevăr foarte senzuală, dar poate fi, în plus, atît de minunată, încît trebuie să te oprești și să cercetezi amănunțit caracterul complet al personalității sale de excepție.

O problemă cu senzualitatea se menține recurentă în Occident. De exemplu, cineva merge la o biserică unde oficiază un preot deosebit, care este idolatrizat, fiind considerat un model de viață, iar apoi, dintr-odată acolo se dezvoltă un scandal înspăimîntător; el are o aventură cu secretara lui, de exemplu.

Atunci cînd se întîmplă acest lucru, un occidental tinde să creadă că totul este pierdut, credința a fost vîndută, orice există în jur urmează să se prăbușească și toate acestea pentru că un

preot nu era în întregime pur, din contra, el ascundea o latură senzuală a caracterului său. În Occident, vedem în mod frecvent acest tip de unilateralitate – de materialism exagerat sau de spiritualitate excesivă – pentru că în lumea noastră avem tendința de a considera că ceea ce este spiritual și ceea ce este material se exclud reciproc. Dar în a treia lume a *dharmei*, *ri ji muge*, vom constata că nu există nici o separare între spiritual și material.

A ajunge la această lume ar putea părea cea mai mare realizare posibilă. Mai există însă încă o lume, dincolo de ea, ce se numește *ji ji muge*. Dintr-odată *ri*, lumea unității a dispărut, iar între *ji* și *ji* – particular și particular – nu există nici o separare. Între un eveniment și orice alt eveniment sau evenimente nu există nici o excludere reciprocă, nimic ce trebuie să fie unit cu o unitate de bază. Aceasta este cea mai înaltă doctrină a budismului Mahayana. Ea redă ideea de întrepătrundere reciprocă a tuturor lucrurilor sau interdependența mutuală a tuturor lucrurilor. Simbolul său este plasa lui Indra, al cărui principiu este elaborat în sutra *Avatamsaka*.

Imaginați-vă în zori o pînză de păianjen multidimensională acoperită cu rouă, o pînză de păianjen întinsă ce reprezintă întregul cosmos. Ea există în patru, cinci, șase sau mai multe dimensiuni. La fiecare întretăiere a plasei sînt bijuterii de rouă colorate în culorile curcubeului, pe care se reflectă orice altă picătură de rouă, și, în consecință, reflexele tuturor celorlalte picături și, de asemenea, reflexele reflexelor, și așa mai departe, la infinit.

Aceasta este viziunea Mahayana asupra lumii, cu alte cuvinte, relativitate. Nici un lucru, nici un eveniment nu poate

exista fără toate celelalte lucruri sau evenimente. Fiecare eveniment presupune toate evenimentele și toate evenimentele – întreg cosmosul, trecutul, pezentul, viitorul – depind de orice lucru sau eveniment în parte. Este ușor de spus: „Eu depind de univers. Nu aș fi putut exista, dacă nu ar fi fost totul în jurul meu”. Este mai greu să vezi corolarul, că întregul univers depinde de tine. „La urma urmei,” s-ar putea spune, „înainte de a mă naște, universul era aici, iar după ce voi muri, sînt sigur că va exista în continuare. Cum se poate spune, atunci, că întregul univers depinde de mine?”. Foarte simplu: fără părinții tăi nu ai fi venit pe lume. Pentru ca tu să exiști, era necesar ca părinții tăi să existe. Această necesitate nu se schimbă atunci cînd ei mor. Prin urmare, depinzi de părinți chiar și atunci cînd ei nu mai sînt în viață. În același mod, universul va depinde în continuare de tine, pentru cît ai stat aici, chiar și atunci cînd nu mai ești. Și, dacă nu ai fost încă născut, el va depinde de sosirea ta viitoare aici. Faptul că exiști ne spune ceva despre esența universului în care trăim: el te-a creat cîndva. Ești o manifestare a acestui univers în care trăim, la fel cum un măr este o dovadă a unui anumit tip de copac. El ne spune ceva despre acel copac și ce funcție are. O lume care produce un Socrate sau un John Doe, care nu este nimeni în mod special, care nu este nici măcar amintit de nimeni, cu toate acestea, depinde de el, în ciuda anonimatului său, pentru existența sa. La fel, această lume depinde în egală măsură de fiecare fruct, de fiecare musculiță, de vibrația fiecărei aripi ale infimelor creaturi, de fiecare electron din cea mai mică astfel de creatură – de fiecare dintre manifestările sale –, indiferent de cît de reduse ar putea fi acestea.

Ceea ce vreau să spun este că tot ceea ce există implică existența a orice altceva și că toate celelalte lucruri, în mod colectiv, în totalitatea lor – ceea ce numim univers – implică la rîndul lor existența fiecărui obiect în parte și a fiecărui eveniment în sine. Aceasta este semnificația plasei lui Indra. În Zen, se numește „a lua un fir de iarbă și a-l considera ca pe un Buddha de aur, de cinci metri înălțime". Dacă avem un lanț și îl tragem în sus de o verigă, atunci toate celelalte verigi se ridică odată cu ea. Aceasta implică faptul că, dacă piesa de care am tras este o verigă, atunci ea este o verigă din lanț. Altfel, nu este decît o piesă ovală de metal. Nu există nici un lucru singular, nici un eveniment izolat. Singurul eveniment singular reprezintă toate evenimentele, indiferent de natura lor. Acesta ar putea fi considerat unicul atom posibil. Singurul lucru posibil este orice. Manifestările universului prin ceea ce noi numim acțiuni implică interacțiunea. Știm ceea ce sîntem numai în raport cu ceea ce nu sîntem. Cunoaștem sentimentul de sine doar relativ la impresiile celorlalți. Sinele implică pe ceilalți, așa cum ceea ce se află înapoi implică ceea ce este situat înainte. Oricît de redus sau de întins ar fi un eveniment în desfășurarea sa, totul depinde de viața ta. Dacă ea nu există, atunci nimic nu are loc. În acest sens, întreaga lume poartă semnătura ta, și nu ar fi aceeași lume, dacă tu nu ai fi în ea.

Ați auzit despre atribuirea sentimentelor omenești naturii? Aceasta a fost o idee a secolului al XIX-lea, care afirma că este greșit și ilogic să atribui lumii înconjurătoare sentimentele omenești. Vîntul ce adie printre crengile de pin nu suspină; noi ne proiectăm suspinul în acel sunet. Soarele nu este fericit; noi sîntem fericiți. Nu trebuie amestecată fericirea personală cu soarele. Soarele nu are nici un sentiment; soarele nu este ființă

omenească. Vîntul nu are nici un sentiment; nu este uman. Poetul poate spune: „Luna privește cu încîntare în jurul ei, atunci cînd cerul este senin”. Logicianul va răspunde însă: „Nu, este doar poetul care se uită cu bucurie la lună, atunci cînd este senin”. Cît este de îngrozitor! Dacă acest lucru ar fi adevărat, ar fi mai bine să se interzică poezia din lume. Dar, de fapt, luna privește în jur atunci cînd poetul se uită la ea, deoarece aceeași lume care se exprimă ca fiind luna se manifestă, de asemenea, ca poet. Ei interacționează. O lume în care există o lună sugerează o lume unde se află un poet. O lume în care există un poet implică o lume în care se află o lună. Așa că, datorită poetului, se poate spune că, în realitate, luna poate privi cu încîntare în jurul ei. Nu se poate separa poetul de lună, fără a distruge universul, așa cum nu se poate separa capul de picioare fără a distruge unitatea corpului. În această accepțiune, întreaga lume înconjurătoare este o lume umană. Nu trebuie să luăm în serios ideea filozofică de care aminteam anterior, ce afirmă că tot ce se află în interiorul nostru este neomenesc – o masă de forțe oarbe și latente – și că numai în interiorul nostru există lume umană. Toată lumea este umană și nu depinde numai de existența omenirii, în general, ci, de asemenea, și de fiecare ființă umană, în particular.

Întreaga lume este acoperită, cum s-ar spune, cu semnătura voastră. Cu toate acestea, în momentul în care vă vedeți ca element central al existenței universului, veți observa dintr-odată aversul acestuia, de asemenea: că adevărata voastră personalitate nu este nimic fără existența a tot ceea ce există și a tuturor celorlalți. Pentru ca eu să fiu Alan Watts, am nevoie de toți ceilalți oameni, inclusiv de diferențele incontrolabile dintre aceștia. Ei se vor manifesta conform personalității lor,

indiferent ce aș face, iar eu depind de tot ceea ce îi deosebește de mine, cum și ei toți depind, de asemenea, de modul în care sînt diferit față de ei. Astfel încît eu mă aflu într-o poziție foarte amuzantă. În momentul în care aș fi lipsit de egoism și aș spune „Eu nu sînt nimic fără tine", mi se pare că sînt buricul pămîntului: toți depind de mine. Iar cînd ajung să-mi dau aere pentru faptul de a fi cea mai importantă persoană, descopăr că sînt un zero fără ceilalți. În momentul în care crezi că ești într-o anumită stare, acea stare se transformă în opusul ei. Aceasta este *ji ji muge*, a patra lume a *dharmei*. În ea oricine poate fi șeful și, în același timp, nimeni nu este. Nu există nici un conducător suprem care să determine toate lucrurile, fiecare dintre ele își poartă singur de grijă. În acest sens, lumea este o democrație imensă și fiecare om, fiecare privighetoare, fiecare melc este rege în această lume și om de rînd, în același timp. Acesta este modul în care ea funcționează.

Nu este nici un mare rege, cu toate că în hinduism există – ceva ce nouă ni se pare o idee foarte ciudată – o divinitate numită *Ishvara*. Acesta este zeul individual absolut, ființa supremă din lumea *deva*. Mulți budiști, de asemenea, cred într-un astfel de zeu sau conducător al universului, dar ei sînt de părere că este inferior unui buddha, deoarece, la fel ca toți zeii și toți îngerii, dar spre deosebire de un buddha, el este încă supus succesiunii ființei și, în cele din urmă, va dispărea în neființă. Aceasta este o idee foarte stranie pentru mințile noastre. Budiștii cred în acest tip de zeu suprem, dar ei nu-l consideră extraordinar de important. În budism, nu există altare dedicate lui Ishvara.

Astfel, *ji ji muge*, ideea întrepătrunderii reciproce și interdependența tuturor lucrurilor, este baza filozofică pentru

Zen, ca un mod de viață practic și neintelectual. Cele mai obișnuite lucruri sau acțiuni – vasul pentru jăratic, rogojina, supa pentru cină, strănutul, spălatul pe mîini, mersul la toaletă – toate implică, în ciuda aspectului lor contradictoriu, unitatea universului. De aceea, practicanții Zen se folosesc de fapte obișnuite pentru a demonstra principii cosmice și metafizice. Totuși, ei nu rațonează astfel. A vedea infinitul într-un grăunte de nisip și eternitate într-o oră este încă *ri ji muge*, și nu *ji ji muge*. *Ji ji muge* este atunci cînd oferi cuiva grăuntele de nisip fără a te gîndi la eternitate. Nu există nici o diferență între un grăunte de nisip și eternitate. Nu trebuie să gîndești eternitatea ca pe ceva sugerat de grăuntele de nisip. Grăuntele de nisip este eternitatea. Exact la fel, prezența noastră aici, în acest moment, nu este ceva diferit de nirvana. Sîntem în nirvana, stînd aici, exact unde ne aflăm. Nu trebuie să faceți nici un comentariu filozofic referitor la grăuntele de nisip sau la faptul că stăm aici. Nu sînt necesare comentarii. Un astfel de comentariu este numit „picioare la un șarpe” sau „barbă la un eunuc”. A pune picioarele la un șarpe, l-ar incomoda, iar un eunuc nu are nevoie de barbă. În modul nostru de a vorbi, zicem: „Nu auri un crin”. Zen-ul spune: „Nu puneți chiciură peste zăpadă”.

Orice activitate religioasă în sine poate fi considerată „picioare la un șarpe”. În cele din urmă, religia va fi înlăturată, tot așa cum, cu timpul, cînd fiecare individ devine autonom și capabil să relaționeze corespunzător cu fratele său, statul va dispărea. De aceea, în Cartea Revelației, Apocalipsa, din Noul Testament, se spune că în cer nu există nici un templu. Întreg spațiul este templul. În mod similar, atunci cînd vom realiza împlinirea budismului, nu va mai exista nici un Buddha, nici un templu, nici un gong, nici un clopot, pentru că toată lumea este

sunetul clopotului, iar imaginea lui Buddha este tot ceea ce se vede.

Un maestru Zen a fost întrebat, „Munții și dealurile nu sînt toate forme ale corpului lui Buddha?”. Maestrul a răspuns: „Da, sînt, dar este păcat să te exprimi astfel”.

IV

BUDISMUL CA DIALOG

Voi continua acum cu o discuție despre o anumită parte a budismului Mahayana, care este cunoscută sub numele de budismul Zen.

Zen-ul face cu noi un joc mic. Ori de cîte ori eu sau cineva ca D.T. Suzuki discutăm despre Zen, toți ceilalți spun că, pentru că vorbim despre el, nu îl înțelegem. Conform cuvintelor lui Lao-tzu, „Cei care știu nu vorbesc. Cei care vorbesc nu știu”, și, deși el a spus aceasta, a scris o carte de aproape optzeci de capitole pentru a explica Tao și *te*, puterea sa. Noi nu ne putem abține; trebuie să vorbim. Ființele omenești sînt limbute. Atunci cînd avem ceva în minte, trebuie să vorbim despre asta, chiar dacă nu putem exprima ceea ce vrem să spunem.

Poezia este limbajul important. Aceasta este arta de a spune ceea ce nu se poate spune. Fiecare poet știe că nimic nu poate fi descris. Indiferent dacă la o extremă veți considera o experiență mistică inefabilă și la cealaltă extremă un banal cui ruginit, nimic nu poate fi descris cu adevărat. Sau, citîndu-l pe renumitul conte Korzybski, „Oricum ai exprima ceva, nu este adevărat”.

A fost un profesor la Northwestern, care obișnuia să arate o cutie de chibrituri în fața clasei sale și să întrebe: „Ce este asta?”. Elevii ar răspunde: „O cutie de chibrituri”. Iar el ar spune: „Nu, nu, nu. «O cutie de chibrituri» este un zgomot. Este aceasta un zgomot? Ce este de fapt?”. Și pentru a răspunde la

acest lucru, el ar fi aruncat-o spre ei. Asta era de fapt cutia de chibrituri.

Astfel, nimic nu poate fi într-adevăr descris și, totuși, știm cu toții foarte bine la ce ne referim cînd vorbim. Dacă ați luat parte la o experiență împreună cu altcineva, atunci, desigur, puteți vorbi despre aceasta. Cu toții putem vorbi despre foc și aer și apă și lemn, pentru că știm ce sînt și nu există nici un mister. În același mod, ceva atît de ezoteric cum este Zen-ul nu poate fi discutat. Doar că cei care practică Zen fac diferite jocuri de cuvinte sau recurg la mici subterfugii, prin care se testează reciproc. Îmi amintesc prima dată cînd l-am întîlnit pe Paul Reps, care a scris această carte încîntătoare numită *Trupul Zen-ului, Oasele Zen-ului*. El mi-a spus: „Tu ai scris deja un număr de cărți pînă acum, probabil crezi că ești destul de modern". I-am răspuns: „Eu nu am spus nici măcar un cuvînt". Acest lucru este pur și simplu un joc Zen, prin care oamenii se simt unul pe altul. Un poem spune: „Cînd doi maeștri Zen se întîlnesc pe drum, ei nu au nevoie de nici o prezentare. Hoții se recunosc reciproc, instantaneu".

Dacă ar fi să țin o prelegere într-adevăr corectă și elevată cu privire la Zen, v-aș aduna și aș sta aici timp de cinci minute, după care aș pleca. Aceasta ar fi o expunere mult mai directă despre acest subiect, decît faptul de a vorbi despre Zen. Mi-e teamă că v-ați fi simțit dezamăgiți și oarecum înșelați, dacă pur și simplu aș fi plecat după cinci minute de tăcere, totuși.

Cuvîntul *zen* este modul japonez de a pronunța greșit cuvîntul chinezesc *chan*, care, la rîndul său, este modul chinez de pronunțare greșită a cuvîntului sanscrit *dhyana*. Cuvîntul *dhyana* este foarte dificil, dacă nu imposibil de tradus în limba engleză. A fost numit meditație, dar meditație în limba engleză,

în general, înseamnă a sta liniștit și a gîndi la ceva, ceea ce nu este Zen. Sensul de contemplație s-ar apropia, dacă am întrebuința cuvîntul în accepția foarte tehnică, așa cum este încă folosit în rîndul misticilor catolici. Contemplația, așa cum utilizăm în mod obișnuit cuvîntul, are un sens de inactivitate, cu semnificația de a nu face nimic, rămînînd complet liniștiți și pasivi. Zen-ul, totuși, este ceva extrem de activ. Astfel, noi nu avem nici un cuvînt în limba engleză pentru *dhyana*, *Chan* sau *Zen*.

Dar aș spune că noi știm ce este Zen, pentru că facem tot felul de lucruri în viața de zi cu zi în spiritul Zen. De exemplu, cei mai multi americani conduc mașini de cînd erau adolescenți și sînt chiar conducători experimentați. Iar atunci cînd conduc o mașină, nu se gîndesc la asta; ei sînt una cu mașina. Similar, un călăreț expert se identifică cu calul. Atunci cînd privim la un cowboy bun sau la un călăreț de cavalerie, el este lipit de cal, aproape ca un centaur. Pe măsură ce calul se mișcă, și el se mișcă. Cine controlează situația? Calul domină omul sau omul conduce calul? De fapt, nu poți să știi. Același lucru este adevărat și atunci cînd aveți un excelent partener de dans; cine conduce? Cine urmează? Pare a fi ca și cum ați avea același corp și vă mișcați împreună. Acesta este Zen.

Într-un sens mai larg, atunci cînd o persoană nu se împotrivește vieții, pe de o parte, sau nu încearcă să o domine, pe de altă parte, dar permite lumii sale interioare, cît și lumii exterioare formate din ceilalți oameni și din celelalte lucruri să se deplaseze împreună, ca și cum s-ar afla într-una și aceeași mișcare, acesta este Zen. Astfel, s-ar putea spune într-un mod foarte simplu că preocuparea reală a Zen-ului este de a conștientiza – nu pur și simplu rațional, cît în interiorul ființei –

că lumea din interiorul tău și lumea din exteriorul tău constituie aceeași lume și o singură ființă, un singur sine. Iar acela ești tu.

Odată ce știi aceasta, ai înlăturat toate problemele care apar atunci cînd simți că ești un străin în lume, stabilit în mijlocul unei lumi străine, înconjurat de galaxii fără viață, locuite de ființe ciudate. Tot acest sentiment de izolare, într-o lume străină, este depășit în Zen.

Voi ilustra acest lucru, înainte de a aborda Zen-ul din orice punct de vedere tehnic, cu cîteva fapte oarecum superficiale din cultura japoneză, totuși semnificative, arătînd și locul pe care îl ocupă Zen-ul în cadrul ei. Cultura japoneză este extraordinar de formalistă. Există un anume mod de a face orice, o formă ideală, un model aparte. Nicăieri nu este mai evident acest lucru decît în astfel de practici ca: ceremonia ceaiului, aranjamentele florale sau în a ști cum trebuie să te îmbraci sau cum să organizezi o cină protocolară. Minuțiozitatea și măiestria de care dau dovadă acești oameni pentru a face aceste lucruri sînt întru totul remarcabile. Dar, în aceeași măsură în care sînt foarte pricepuți în a executa aceste lucruri, ei sînt și foarte neliniștiți cu privire la ele. De exemplu, problema pe ansamblu de a aduce daruri cuiva are o mare importanță. Ne-au dat ei mai mult decît le-am dat noi? Ne-am amintit de această ocazie sau de alta? Aceste întrebări cîntăresc foarte mult în sufletul japonez. Datoria pe care o ai față de părinții tăi, datoria pe care o ai față de țară sau datoria pe care o ai față de Împărat, acestea sînt fără margini – datorii infinite, ce nu pot fi vreodată plătite. Ele cîntăresc foarte mult. Prin urmare, Japonia – pînă la tînăra generație parțial modernă, cu

idealuri prooccidentale – a avut o cultură foarte agitată, preocupată de îndeplinirea corectă a ritualului.

O cultură ca aceasta are nevoie de un orificiu de evacuare, de o supapă de siguranță, iar Zen-ul asigură aceasta. Așa că, atunci cînd întîlnești un japonez cu un antrenament profund în Zen, el are un alt fel de personalitate, complet diferită în comparație cu compatriotul său, care nu este format în spiritul Zen. Manierele sale nu sînt studiate în mod curtenitor, dar nu este nepoliticos. El este pur și simplu relaxat. Îți acordă întreaga sa atenție, atît timp cît tu îi acorzi atenție deplină. În cazul în care atenția ta începe să rătăcească, totuși, el are ceva de făcut și pleacă imediat. Însă, atît timp cît dorești să-i vorbești, va fi acolo pentru tine și nu pentru altcineva. El stă în jos, și este într-adevăr așezat, fără a-și face griji că ar trebui să fie în altă parte. El este capabil să stea într-un singur loc, cu seninătate deplină. Dacă vă trece prin gînd că trebuie să vă faceți griji pentru ceva din grădină, că trebuie să pregătiți masa sau că trebuie să fiți la birou, nu puteți sta acolo unde vă aflați. În realitate, nu sînteți acolo. Sînteți un fel de balon cu heliu, ce vrea să rătăcească. Dar, atunci cînd întîlniți persoane legate de Zen, veți vedea că ele sînt stabile. Chiar și cel mai neofit, preot sau novice, are această atmosferă de a ști cum să trăiască în prezent fără a fi agitat sau prea vesel sau îngrijorat dacă a făcut sau nu ceea ce trebuie, iar acesta este stilul Zen.

Deși adepții Zen au o disciplină severă și solicitantă, funcția acestei discipline este mai degrabă curioasă – ea le permite să se simtă liniștiți. Aceasta, de exemplu, îi pune în condiția de a putea dormi pe un trotuar de beton, într-o noapte rece și umedă și chiar să le facă plăcere. Ea le permite să se relaxeze complet în orice situație și nenorocire. În mod obișnuit, atunci cînd stăm

în frig, tremurăm. Acest lucru se datorează faptului că opunem rezistență frigului, contractîndu-ne mușchii împotriva lui. Însă, disciplina Zen-ului ne învață să facem altceva, să acceptăm frigul și să ne relaxăm.

Toți acei călugări din mănăstirile japoneze îndură un frig cumplit în timpul iernii. Iar ei, pur și simplu, de cele mai multe ori locuiesc acolo. Noi ne-am simți groaznic și înghețați pînă în măduva oaselor, cu un început de răceală sau de pneumonie, dar ei se relaxează natural și învață cum să accepte frigul. Cu toate acestea, nu este nimic masochist în disciplina Zen. Nu are nimic de-a face cu ideea că trebuie să-ți bați corpul, deoarece el este rău, fiind o creație a diavolului. Această disciplină învață în mod natural discipolul cum să se simtă confortabil în toate împrejurările. Însă toate acestea par neînsemnate în raport cu problema fundamentală a Zen-ului.

Adepții Zen, pe măsură ce îi întîlnim și le cunoaștem stilul de personalitate, se simt liniștiți într-o cultură ce nu este în largul ei, ci mai degrabă cronic preocupată de protocol. Cultura japoneză este o cultură foarte conștientă de sine. Toată lumea se supraveghează în permanență, reexaminînd fiecare acțiune. Acest lucru devine obositor. Disciplina Zen a apărut în această situație ca o metodă de a permite discipolilor Zen să acționeze fără a se supraveghea; am putea spune, cu naturalețe. Japonezii sînt îngroziți de acest aspect al culturii, așa cum și noi sîntem. Ei, asemenea nouă, gîndesc „Dacă nu mă supraveghez permanent, voi face o greșeală. Dacă nu voi ține un băț deasupra capului, voi înceta să fiu civilizat; voi deveni un barbar. Dacă nu mă disciplinez și nu îmi reprim pasiunile, voi deveni asemenea acelui călugăr din Siberia, care a ieșit într-o zi din celula sa și l-a devorat pe stareț”.

Neîncrederea noastră fundamentală în propria noastră spontaneitate ne face să ne întrebăm dacă practicanții Zen sînt într-adevăr spontani. Dacă ei nu intenționează, nu premeditează și nu țin bețele deasupra lor, nu pot deveni persoane foarte periculose din punct de vedere social? Nu vor începe să își violeze mamele și fiicele sau să își ucidă bunicile pentru a le moșteni averea, și așa mai departe? Cei care practică Zen nu fac nimic din toate acestea, desigur, și totuși ei sînt pe deplin spontani. Pentru a vă demonstra cum se poate face aceasta, voi încerca să vă arăt cum funcționează efectiv disciplina numită Zen. Aceasta implică faptul că vom vorbi mai mult, dar nu avem încotro.

Să ne întoarcem la ceea ce este fundamental pentru budism. Budismul este deosebit de religiile occidentale, în sensul că nu îți va spune nimic. El nu-ți cere să crezi în ceva. Este un dialog. Învățăturile budiste nu reprezintă nimic mai mult decît părți de propoziție prin care se inițiază un început de dialog sau sînt schimburi de cuvinte în cadrul acestui dialog.

Budismul este un dialog între un buddha și un om obișnuit, sau mai degrabă, între un buddha și un alt buddha, care insistă să se definească pe sine ca un om obișnuit, creînd astfel o problemă. Se spune că „oricine merge la un psihiatru trebuie să-și verifice capul”. Exact în același fel, în cultura budistă, oricine merge la un guru, la un învățător spiritual, la un maestru Zen sau la indiferent ce astfel de profesor, trebuie să-și controleze capul. Așa cum spunea celebrul maestru chinez Tokusan, „dacă puneți o întrebare, veți primi treizeci de lovituri de baston. Dacă nu puneți nici o întrebare, același lucru, treizeci de lovituri de baston”. Cu alte cuvinte, „Ce naiba faci aici definind-te ca student și pe mine ca profesor?”. Tu ridici o

problemă, iar în modul de formare al Zen-ului, aceasta este foarte clar subliniată.

Dacă te duci la un profesor Zen și îl abordezi în modul tradițional, primul lucru pe care îl va face este să spună: „Nu am nimic să te învăț. Poți să pleci de aici”.

Ai putea să remarci: „Ce fac oamenii aceștia care sînt pe aici? Nu sunt elevii dumneavoastră?”.

El va răspunde: „Ei lucrează cu mine. Dar, din păcate, sîntem foarte săraci acum. Nu avem suficient orez pentru a supraviețui. Nu reușim să trăim decît de azi pe mîine. Nu putem lua pe nimeni altcineva în această comunitate”.

Astfel, trebuie să insiști pentru a fi acceptat. Fiecare candidat la instruirea în Zen presupune imediat că profesorul nu l-a primit pentru a-i testa sinceritatea. Cu alte cuvinte, „dacă vrei cu adevărat acest lucru, trebuie să muncești pentru el”. Însă nu acesta este scopul real. Semnificația este că ai făcut mare caz pentru a ajunge aici, încît nu te poți retrage cu eleganță din această situație. Te-ai pus într-o stare critică și te definești ca o persoană avînd nevoie de ajutor sau ca cineva care are nevoie de un maestru pentru a fi ajutat să iasă din încurcătură. Înainte vreme – aceasta este și astăzi regula în mănăstirile Zen din Japonia –, un solicitant care dorește să intre într-o mănăstire trebuie să stea în afara porții timp de cinci zile, într-o poziție de implorare, cu capul așezat pe treptele de la intrare. Călugării din mănăstire îl lăsau să intre înăuntru în timpul nopții, pentru că ei erau datori să ofere ospitalitate oricărui călugăr rătăcitor, dar era de așteptat ca el să nu doarmă în niciuna dintre cele cinci nopți și să mediteze în acest timp. Stai și tot stai acolo, făcîndu-te de rîs și spunînd, „eu insist să fiu admis în această mănăstire. Insist să aflu secretul maestrului de aici”. Maestrul

ți-a spus deja că el nu are nici un secret și că el nu te învață nimic. Însă tu insiști.

Aceasta este situația fiecăruia dintre noi care simte viața o problemă ce trebuie rezolvată. Pentru a o rezolva, fie că alegeți psihanaliza, integrarea, mîntuirea, starea de perfectă iluminare sau orice altceva, ați creat problema.

Care este însă problema reală pe care fiecare o aduce în discuția cu profesorul său? Despre ce este vorba? În esență, ea poate fi exprimată astfel: „Învățătorule, vreau să fiu mai bun în acest univers. Mă simt străin în această lume și consider că viața este o problemă. A avea un corp înseamnă că sînt supus bolii, schimbării și morții. A avea emoții și pasiuni înseamnă că sînt chinuit de sentimente pe care nu pot să nu le am și nu este posibil să acționez asupra lor fără a-mi crea necazuri. Mă simt închis de această lume și vreau să o înving. Există vreun înțelept pe aici, care să fie un profesor de viață și care să mă poată învăța cum să fac față tuturor acestor situații?”. Aceasta este ceea ce fiecare caută într-un profesor: un salvator care să-i arate cum să depășească problemele vieții. Dar maestrul Zen spune: „Eu nu am nici un răspuns”. Nimeni nu crede aceasta, pentru că el pare să fie atît de sigur de sine, atunci cînd îl privești. Nu poți crede că nu are nici un răspuns, și totuși învățătura consecventă a Zen-ului este că nu are nimic de spus și nimic de învățat.

Un maestru chinez important din timpul dinastiei Tang, numit Linji în limba chineză sau Rinzai în limba japoneză, a spus: „Zen este ca atunci cînd folosim o frunză galbenă pentru a opri un copil din plîns. Un copil plînge pentru aur, iar tatăl ia o frunză de toamnă, de culoare galbenă, și o numește aur”. De asemenea, el a spus că Zen-ul se manifestă atunci cînd folosim

un pumn gol pentru a înșela un copil. Închidem pumnul și spunem copilului: „Ce am ascuns aici?”, iar copilul va răspunde: „Lasă-mă să văd!”. Ducem pumnul la spate, iar copilul devine tot mai stîrnit să afle ce este în interiorul pumnului și luptă pentru asta, pînă cînd în final ajunge să plîngă, iar atunci deschidem dintr-odată pumnul și... nu există nimic în interior.

La fel se întîmpă cu o persoană care trăiește cu impresia că există ceva ce trebuie obținut, că viața este o problemă ce trebuie rezolvată. Secretul este întotdeauna deghizat sub un aspect măreț: a ști înseamnă să fii un buddha; aceasta înseamnă să cunoști răspunsul, să rezolvi problema, să primești mesajul, să obții răspunsul. Cu alte cuvinte, să ai controlul asupra sorții și asupra lumii. Cine nu și-ar dori aceasta?

Toate aceste puteri sunt proiectate asupra maestrului Zen: el este un buddha, el este un profesor de viață. Motivul pentru care el este un maestru de viață se constituie în descoperirea sa că întreaga problemă a vieții este imaginară. Nu există viață pe o parte, iar tu de cealaltă parte. Tu și viața sînteți la fel. Însă nu poți spune oamenilor asta și, doar vorbindu-le, ei să ajungă la cunoașterea vieții.

Nu poți discuta în contradictoriu cu oameni care sînt convinși că pămîntul este plat. Este absolut imposibil să ai păreri contrare față de cei care cred că Biblia este cuvîntul adevărat al lui Dumnezeu. În același mod, avem tendința să recunoaștem că fiecare dintre noi este o entitate separată, un „biet micul de mine” și că avem nevoie să fim salvați sau ceva asemănător. Noi știm că așa stau lucrurile, iar dacă cineva spune: „Nu ești cu adevărat separat de viață; sentimentul tău de separare de viață este o iluzie”, este plăcut – în teorie –, însă noi nu simțim astfel.

Și ce putem face cu cineva care este convins că pământul este plat? Este exclus să încerci să-l convingi. Dacă este într-adevăr un motiv important ca el să poată descoperi că pământul este rotund, putem să-l păcălim. Îi putem spune: „Foarte bine. Pământul este plat. Hai să mergem și să ne uităm la marginea sa, nu ar fi interesant? Desigur, dacă avem de gînd să privim marginea pământului, trebuie să fim foarte atenți să nu mergem în cerc, altfel nu vom ajunge niciodată acolo. Astfel, trebuie să înaintăm constant spre vest, de-a lungul unei anumite paralele. Atunci vom ajunge la marginea pământului”. Cu alte cuvinte, în scopul de a convinge pe cineva care crede că pământul este plat, că de fapt planeta este rotundă, trebuie să-l facem să acționeze consecvent în spiritul afirmației sale, încurajîndu-l astfel să meargă în mod constant spre vest, în căutarea marginii lumii. Cînd, în sfîrșit, mergînd constant spre vest, se întoarce la locul de unde a pornit, el va fi fost convins că pământul este cel puțin cilindric și să accepte că, dacă va merge spre nord de-a lungul unei linii de longitudine, se va întoarce din nou, în cele din urmă, la locul de unde a plecat. Ceea ce trebuie să facem este să-l încurajăm să persiste în absurditatea sa. Aceasta este în întregime metoda Zen-ului: de a determina oamenii să devină în mod consecvent perfect egocentrici și astfel să arunce în aer iluzia sinelui diferit.

Cînd îl vei convinge în cele din urmă pe maestrul Zen că ești suficient de prost pentru a fi acceptat ca student – persistînd în ideea de a te defini ca cineva cu o problemă pe care maestrul poate să o rezolve pentru tine, deși el te-a avertizat de la bun început că nu are nimic să te învețe –, el va spune atunci: „Îți voi pune acum o întrebare”.

Există mai multe modalități de a pune această întrebare, dar toate converg spre o temă comună, respectiv, „Cine ești tu? Tu spui că ai o problemă. Afirmi că vrei să te eliberezi de suferințele vieții și să te înalți în univers. Vreau să știu cine pune în discuție această problemă. Arată-mi cine ești tu”.

Maestrul îți poate pune următoarea întrebare: „Înainte ca părinții să te fi conceput, care a fost ființa ta de la început?”. Iar el poate adăuga: „Vreau să-mi dovedești. Nu vreau de la tine o mulțime de idei despre cine ești. Nu vreau să știu cine ești din perspectiva socială, a titlurilor academice, a calificărilor profesionale, a numelui sau a familiei tale. Toate acestea țin de trecut. Vreau să văd cine ești cu adevărat, așa cum ești acum”.

Aceasta este ca și cum ai spune cuiva: „Nu fi timid. Vreau ca tu, chiar acum, să fii complet sincer”. Nimic nu este mai bine calculat pentru a face o persoană incapabilă de sinceritate. Este ca atunci cînd vin rudele unui copil, mătușile și unchii, iar părinții îi spun: „Dragul meu, vino acum și arată-ne cum te distrezi”. Bietul copil este complet derutat și nu știe ce să facă. Nu te poți distra la comandă.

Contextul în care un maestru Zen are o întrevedere cu studenții săi este foarte formal: el stă acolo, un fel de tigru întronat, cu siguranță o figură autoritară. El este ultima persoană cu care cineva poate fi spontan, pentru că simți că te cunoaște în întregime.

Există o poveste despre un om care se luptă cu un urs, iar ursul este un cititor de gînduri și știe întotdeauna ce mișcări va face omul. Astfel, omul nu poate învinge ursul, decît dacă face o mișcare la care nu se gîndește mai întîi. Ai aceeași senzație cu privire la un maestru Zen: că el este absolut conștient de tot

ceea ce este fals în tine și că te poate citi ca pe o carte. Într-o astfel de situație, nu poți găsi o cale de a fi original.

Putem să ne imaginăm organizarea unei ședințe de psihoterapie de grup, ca un joc cu următoarea idee: atunci cînd cineva spune sau face ceva, grupul sau o parte din grup să-i conteste sinceritatea, spunînd, de exemplu, „De ce discuți atît de violent? Încerci să ne domini?”. Îți dai seama curînd că orice faci poate fi interpretat astfel, iar această situație te va face anxios și conștient de sine.

Gîndindu-te la ce să gîndești și fiind conștient să fii conștient, se numește în japoneză „supravegherea sinelui”. Observîndu-te în orice moment, îți dai seama de situația disperată în care te afli. Prețul pe care oamenii îl plătesc pentru a deveni conștienți de sine este anxietatea și vinovăția. Anxietatea întreabă: „Am fost suficient de atent atunci cînd am plecat de acasă? Am închis gazul? Îmi amintesc că l-am închis, dar pot avea încredere în memorie? Poate că ar fi mai bine să mă întorc înapoi și să mă uit”. M-am întors, am verificat și mă întreb: „Am văzut bine într-adevăr? Se știe că inconștientul poate modifica simțurile. Ar fi bine să merg încă o dată și să controlez din nou”. Ai intrat în capcana unui cerc vicios. Nu vei mai putea pleca niciodată de acasă. Riscul de a fi prins în cursă astfel, într-un fel de buclă de reacție a conștiinței, este pedeapsa pe care o plătim pentru darul de a conștientiza cunoașterea.

Era un tînăr care spunea cu toate acestea: se pare că eu știu că știu, dar ceea ce aș vrea să văd este eul care mă cunoaște cînd eu știu că eu știu că știu.

Subterfugiul folosit de Zen este de a te aduce în această situație crucială, de a te face să gîndești la a gîndi despre a gîndi despre a gîndi. Sau altfel spus – ceea ce duce la aceeași

concluzie – să te oblige să faci un efort de a nu gîndi. Ultima tehnică este *zazen*: să stai, lăsînd simțurile să acționeze, fiind receptiv la tot ceea ce te înconjoară, dar fără să te gîndești la aceasta. Desigur, asta înseamnă tot a gîndi. Dacă mă gîndesc să nu gîndesc, cum mă voi putea opri să gîndesc despre a nu gîndi? Este ca și cum cineva a venit la tine, ți-a pus melasă într-una din mîini și pene în cealaltă, a alăturat mîinile și le-a frecat una de alta, după care a spus: „Acum, alege penele”.

Maestrul Zen este întru totul conștient de faptul că ți-a jucat o festă, iar acum așteaptă să vadă modul în care vei reacționa la aceasta, cu ce absurditate vei veni ca soluție, iar apoi el te va ajuta să acționezi în mod consecvent în această nechibzuință. Farsa sa a fost realizată simplu, ca în cazul unui experiment pe care societatea îl face cu noi tot timpul. Culturile mari ale lumii, fie din Est sau din Vest, creează un joc cu fiecare copil nou-născut. Copiii nu știu că joacă acest joc, pentru că și cu părinții lor s-a întîmplat la fel, iar ei au fost victime. Jocul se numește legătura dublă: ți se cere să faci ceva ce va fi acceptabil numai dacă va fi făcut în mod voluntar. Trebuie să mă iubești; trebuie să mergi la culcare; trebuie să fii natural; trebuie să fii liber. Fiți atenți la asta: trebuie să fii liber.

Un copil este definit de societatea în care se naște. Noi învățăm cine sîntem după modul în care ceilalți oameni reacționează față de noi. Atunci cînd ne spun: „Ești un factor independent; ești responsabil; ești o individualitate care acționează în mod liber”, considerăm aceste afirmații ca precepte și căutăm să ne supunem lor, pentru că nu putem face altfel. Un copil nu are nici o posibilitate de a critica această situație sau de a vedea că există ceva fals în ea. Societatea definește copilul ca factor independent și îl convinge să creadă

astfel, chiar dacă nu este conform cu realitatea. Copilul nu ar crede asta, dacă el ar fi fost într-adevăr independent. Comunitatea are probleme în a constrînge copiii să se comporte așa cum dorește. Pe deasupra, ea crede că trebuie să fie ceva înnăscut în ei, de proastă calitate. Ei trebuie să se fi născut în starea păcatului originar. Ei sînt refractari și bineînțeles că sînt – ca efect – deoarece au fost definiți de societate într-un mod contradictoriu.

Este contradictoriu atunci cînd o comunitate spune unei persoane, „Trebuie să fii liber" sau cînd membrii unei familii își spun unul altuia: „Trebuie să mă iubești, este datoria ta". Ce aiureli! Dacă spui soției tale: „Dragă, tu mă iubești cu adevărat?", și ea răspunde: „Eu încerc să fac tot ce-mi stă în putință pentru aceasta" – nu este răspunsul pe care l-ai dorit. Ai vrut ca ea să spună: „Dragă, nu mă pot abține să nu te iubesc. Te iubesc atît de mult încît aș putea să te mănînc". Tu nu vrei ca ea să fie obligată să te iubească, și totuși aceasta este povara pe care o așezi pe umerii oamenilor atunci cînd le ceri iubirea. În aproape fiecare ceremonie de căsătorie se spune că trebuie să-ți iubești soțul. În creștinism se spune: „Să iubești pe Domnul, Dumnezeul tău" și „Să iubești pe aproapele tău, ca pe tine însuți". Toate acestea sînt legături duble. Oricine stă sub dominația unei legături duble trăiește într-o stare de frustrare cronică. El își dedică viața rezolvării unei probleme lipsite de sens și absurde, tocmai pentru că nu are nici o soluție.

Cea mai profundă legătura dublă este *Trebuie să trăiești*. A trăi este un proces spontan și o artă, iar a spune vieții, „trebuie să apari," este la fel cum a-i spune unui artist original „trebuie să vii cu tot ce ai nevoie, pentru că în seara aceasta trebuie să dai o reprezentație superbă și, în plus, trebuie să fii perfect

natural cînd lucrezi”. Acest lucru se întîmplă cu noi tot timpul. Scopul Zen-ului este de a face vizibilă această legătură, astfel încît să puteți realiza cît este ea de stupidă. Profesorul Zen va fi conștient de tot ceea ce face, știe ce farse îți pregătește și ți le va face oricum, deoarece dincolo de aceste lucruri, el are intenția plină de compasiune de a te împinge într-o legătură dublă cumplită, pentru a te face să o conștientizezi cît este de descreierată și să îți dorești să o abandonezi. De aceea îți spune: „Fii natural. Vreau să văd că faci ceva care să-mi arate cine ești tu”.

Unui prieten care studia Zen i s-a dat să lucreze la un *koan* asemănător. Cînd s-a dus să discute cu profesorul, trecînd prin grădina ce lega *sodo*, sala de meditație a călugărilor, cu camera maestrului, a văzut o broască. A luat-o cu sine și a ascuns-o într-o mînecă a chimonoului, iar cînd a ajuns în fața maestrului pentru a explica ce semnificație are *koan*-ul și să arate spontan sinele său adevărat, atunci el a scos broasca. Profesorul s-a uitat la ea, a clătinat din cap și a spus: „Nu, e prea intelectual”.

Cu alte cuvinte, „răspunsul tău este prea artificial, prea studiat – acesta nu ești încă tu”. Observați legătura inerentă încercării de a fi natural? Acum, maestrul trebuie să lucreze la aceasta, pentru că încearcă să arate cine ești tu cu adevărat. Profesorul efectiv presează discipolul și îl face să lucreze timp de mai multe luni, pînă cînd el ajunge la punctul în care își dă seama că nu trebuie să faci nimic pentru a fi natural. Cu cît va încerca, cu atît va fi mai fals. În același timp, nu poți să renunți la încercarea de a fi natural. În momentul cînd faci acest lucru, abandonarea încercării este în sine o formă insidioasă de încercare.

Există un profesor hindus foarte interesant, Krishnamurti, pe care mulți dintre voi îl cunoașteți. El le spune oamenilor că toată căutarea lor religioasă, practicile lor de yoga, cărțile lor religioase de lectură și așa mai departe nu reprezintă altceva decît o formă de perpetuare a egocentrismului la un nivel foarte rafinat și hiperintelectualizat. De aceea, el îi încurajează pe unii discipoli, care evită cu consecvență să citească orice fel de carte filozofică sau de referință în domeniu. Ei sînt limitați la a citi povești de duzină și devin astfel devotați non-discipoli. Ce legătură inteligentă este aceasta! Este la fel ca o tehnică Zen.

Calea budismului reprezintă eliberarea sinelui, pentru a-ți da seama că trăiești într-un univers în care nimic nu poate fi prins, și astfel să te oprești din încercarea de a prinde. Este foarte simplu, dar aceasta reprezintă în fond problema. Îi ceri profesorului: „Învățați-mă să nu prind”. El îți va spune: „De ce vrei să știi?”. Tu îi vei răspunde: „Detașarea este benefică în doctrina budistă”. Maestrul îți va arăta în continuare că a dori să oprești încercarea de a prinde ceva este o formă nouă de prindere. Ai doar senzația că te înalți în lume atunci cînd nu ești atașat de ea. Chiar și respirația este dureroasă atunci cînd dispare cineva pe care îl iubești, astfel, poate dacă nu ești atașat de acea persoană, poți evita durerea. Poate, atunci cînd ești expus loviturilor vieții, dacă nu ai un sine, poți evita suferința vieții. De aceea doresc să am o stare de lipsă de sine. Este o dorință falsă, totuși, doar un nou mijloc de a apăra și de a proteja eul. Acesta este un exemplu al metodei prin care afirmațiile budismului nu sînt considerate învățături definitive, ci reprezintă de fapt strategiile de deschidere a unui dialog.

Întorcîndu-ne la budismul fundamental, primitiv, oamenii îi spuneau lui Buddha: „Vreau să scap de suferință”. Aceasta este

o afirmație foarte sinceră. Este foarte bine, îți dai seama că suferința este cauzată de a dori ceva și de a nu încerca să dorești ceva. Practicantul pleacă și încearcă să înlăture dorința, controlîndu-și mintea, practicînd yoga, apoi se întoarce la profesor și îi spune: „Acest lucru este destul de dificil, dar am reușit să scap măcar de unele dorințe”. Profesorul îi răspunde: „Dar încă mai dorești să scapi de dorință. Ce zici de asta?”. Atunci studentul își dă seamă că, dacă se străduiește să oprească dorința de a se debarasa de dorință, după aceea trebuie să oprească dorința de a se elibera de a nu dori să dorească. Dintr-odată se găsește din nou cu melasa într-o mînă și cu penele în cealaltă mînă; este întru totul imobilizat într-un cerc vicios. El își dă seama că nu poate face nimic în această situație.

Această situație este numită în Zen țîncarul ce încearcă să înțepe un taur de fier, o astfel de condiționare psihică extremă, încît nu se mai poate face nimic. Ce înseamnă această situație? Cînd ești prins într-o astfel de capcană, care este semnificația ei? Este foarte simplu. Atunci cînd nu mai este nimic de făcut într-o situație dată, și chiar a nu face nimic este a face ceva, aceasta înseamnă că sinele nu există ca ceva separat de restul lumii. Bineînțeles că el nu poate face nimic și, în mod egal, nu se poate face ceva. Este complet fals. Ficțiunea de a exista un sine separat – fie pentru a forța acțiunile sale asupra lumii, fie de a avea acțiunile lumii exercitate asupra lui – a fost demascată.

Sinele nu există decît ca o plăsmuire a imaginației sau ca un jucător în jocul de a pretinde că toată lumea este responsabilă, independentă și separată. Acesta este un joc important, dar este doar un joc. Scopul integral al dialogului dintre profesor și

student este de a duce jocul absurd, de existență a unui sine separat, la sfîrșitul său logic, la reducerea sa la absurd, sau, în cele din urmă, după cum spunea Blake, „nebunul care persistă în absurditatea sa va deveni înțelept”.

V

ÎNȚELEPCIUNEA MUNȚILOR

Acest capitol se referă la un subiect oarecum străin de tot ceea ce înțelegem în Occident. Anumite forme de budism Mahayana – atunci cînd sînt privite din exterior – ne par total iraționale și superstițioase. Acest lucru este valabil în special pentru o subdiviziune a budismului Mahayana, ce are mai multe denumiri: Vajrayana, Tantrayana sau Mantrayana.

Cuvîntul *yana* înseamnă vehicul sau mijloc de transport. Așa cum am menționat anterior, budismul este frecvent comparat cu o plută utilizată pentru traversarea unui rîu sau cu o cărămidă folosită pentru a bate la o ușă. Cărămida este o *yana* și, de asemenea, pluta. Ele sînt instrumente, expediente, mijloace, tehnici, metode. Doctrina lui Buddha se numește în sanscrită *dharma*, iar *dharma* are o întreagă multitudine de semnificații, una dintre ele fiind „metodă”. Uneori, ea se traduce în limba engleză prin „lege”, însă nu este o traducere adecvată.

Întreaga concepție a unei *yana* este legată de ideea de *upaya*, „mijloacele de învățare”. Noi le-am numi procedee pedagogice sau trucuri, în funcție de scopul pentru care sînt utilizate. În politică *upaya* înseamnă viclenie, dar în religie sau filozofie aceasta înseamnă abilitatea unui profesor de a transmite o lecție unui student. Esența unei *upaya* este surpriza. Atunci cînd sughiți, este într-adevăr surprinzător, pentru că nu te aștepți. *Upaya* și surpriza sînt profund legate de întreaga semnificație interioară a budismului. Viața trebuie să te surprindă, altfel nu

ai fi conștient de propria ta existență. Îți cunoști existența doar în măsura în care există un echilibru între a ști și a nu ști. Astfel, trebuie să existe întotdeauna o surpriză, ceva asemănător unor sughițuri spirituale, ce se produc fără știrea ta și te iau prin surprindere.

Upaya este metoda profesorului de a trezi surpriza iluminării în student, folosind o *yana*, adică un vehicul sau un curs. Noi spunem că predăm un curs de filozofie, de semantică sau de chimie. Marele curs în budism este Mahayana, ce include multe *upaya* sau metode diferite de instruire. Prin contrast, Hinayana, micul curs, are doar cîteva *upaya*, deoarece acestea sînt extrem de dure. În Hinayana se perseverează în ideea că întreaga iluminare depinde de efortul fiecărui individ. Se presupune că Buddha ar fi spus, chiar înainte de a muri: „Fii propria ta lampă; fii propriul refugiu în tine. Să nu ai în tine un alt adăpost".

Într-un sistem japonez de clasificare a școlilor budiste, acestea se numesc fie *jiriki*, fie *tariki*. *Ji* înseamnă „însumi", iar *ta*, „altul". *Riki* înseamnă „putere". Ele reprezintă moduri de mîntuire sau de eliberare prin propria putere – *jiriki* – sau prin puterea altuia: *tariki*. *Tariki* este eliberarea prin ceea ce creștinii ar numi har, mai degrabă decît lucrări. Este fascinant să vezi cum problema credinței și a faptelor sau a harului și lucrărilor se regăsesc în budism și în creștinism.

În istoria creștinismului, în jurul anului 400 d.Hr., a existat o discuție aprinsă între un galez sau celt numit Pelagius și Sfîntul Augustin din Hippo. Pelagius era un britanic optimist, tipul de om care se credea capabil să se descurce în ciuda dificultăților, să se comporte corect și să muncească din greu tot timpul. El credea că s-ar putea, prin proprie voință și efort, să

îndeplinească poruncile lui Dumnezeu. El susținea că Dumnezeu nu ne-ar fi dat nici o poruncă dacă nu am fi putut să o îndeplinim. Dar Sfîntul Augustin a spus că Pelagius nu a înțeles absolut nimic. Dacă el l-ar fi citit cum se cuvine pe Sfîntul Pavel – în special Epistola către Romani –, ar fi descoperit că Dumnezeu nu ne-a dat porunci pentru ca noi să le îndeplinim, ci mai degrabă să ne arate că nu putem să le îndeplinim. După cum Sfîntul Pavel a spus, Dumnezeu ne-a dat porunci imposibile pentru a ne dovedi că sîntem vinovați de păcat. Legea, altfel spus, era o invenție, o *upaya*. Nu s-ar fi așteptat de la nimeni vreodată să îndeplinească o lege ca aceasta – din Cele Zece Porunci – „Să-l iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău". Nimeni nu poate face asta. Prin urmare, chiar și cei mai mari sfinți își recunosc neputința și mărturisesc a fi păcătoși abisali, pentru că ei își dau seama că nu pot trăi conform poruncilor. Astfel, ceea ce Legea realizează este de a te face să te simți îngrozitor, în mod absolut, pentru că nu poți să o îndeplinești și nu poți să faci nimic pentru a o îndeplini. Acesta este motivul pentru care Sfîntul Pavel a predicat că Legea este un pedagog conceput să ne conducă la Cristos. *Pedagog* are același înțeles ca *upaya*.

Budiștii au ajuns la o concluzie similară, în decursul timpului. În învățătura sa originală, Buddha a fost aparent o persoană dură, capabilă să înfrunte realitatea. El a spus discipolilor săi: „Voi trebuie să vă disciplinați. Treceți la treabă, lăsați-vă de femei, de băutură și de dorința de îmbogățire. Începeți să meditați și controlați-vă mințile". Toți au încercat și, bineînțeles, nu au putut să facă aceste lucruri. Doar cîțiva au reușit, numai că s-au uscat. Aceștia și-au dat seama că succesul

lor este o victorie à la Pirus. Ceea ce cîștigi reprimîndu-ți natura umană și oprindu-ți emoțiile nu merită prețul pe care îl plătești. Este ca și cum ți-ai tăia capul ca să vindeci o migrenă. Ei și-au dat seama că voința și supunerea nu erau modul de eliberare și că Buddha le-a sugerat să procedeze astfel doar ca ei să descopere acest adevăr.

Școlile noi de budism au afirmat că trebuie să fii eliberat de către *tariki* sau har, puterea ce rezultă din tine, diferită însă de eul tău. Este aceeași putere ce face inima să bată. Inima ta nu bate la dorința eului tău. Folosind limbajul lui Carl Jung pentru a vorbi despre har, noi spunem că, atunci cînd se lucrează cu inconștientul, udîndu-l și hrănindu-l, pînă la urmă el – și nu eul – va integra cele două aspecte sau puteri ale sinelui și vei recunoaște că atît conștientul, cît și inconștientul – puterea eului unită cu puterea organismului natural sau psihicul – fac parte din tine.

În mod similar, în fiecare artă se poate trăi experiența epuizării artistice, a extenuării voinței, cînd totul a fost încercat și nimic nu mai merge. Pentru a atinge perfecțiunea sau împlinirea în artă, ceva ce nu poate fi hotărît trebuie să se întîmple de la sine. Noi denumim acest ceva în felurite moduri, cum ar fi: har, inspirație sau *tariki*. Întotdeauna, oricine vrea să știe cum să procedeze ca el să apară, dar a ști să determini acest lucru să se întîmple nu ar mai fi har. Tocmai pentru că nu știm cum se întîmplă, el transcende limitele vieții. Doar pentru că noi nu putem ști cum să facem ca el să apară, nu înseamnă totuși că ar trebui să renunțăm și să uităm de demersul nostru. Există o altă alternativă. Putem să ne consacrăm credinței.

Credința înseamnă că noi știm că harul va apărea, chiar dacă nu știm cînd și trebuie să așteptăm. Nu trebuie să ne

străduim prea mult în așteptare însă, pentru că acesta va fi efortul eului, iar eul va opri harul să apară. Trebuie să învățăm să așteptăm, într-o stare de deschidere. Cum se poate face asta? Există tot felul de *upaya* sau mijloace ce ne ajută să facem acest lucru, iar unul dintre acestea este folosirea celor diferit denumite: *Vajrayana*, care înseamnă vehiculul de diamant, *Tantrayana*, care înseamnă vehiculul plasei, și *Mantrayana*, ceea ce înseamnă vehiculul sunetului, în sensul de vehicul de incantație.

Voi începe expunerea cu Mantrayana, pentru că este cea mai dificilă din punctul nostru de vedere. Există o credință străveche, în ideea că anumite expresii sau descîntece, rostite corespunzător, vor avea efect. Toate acestea își au originea, din punct de vedere filozofic – cel puțin în Asia –, din conceptul exprimat în Upanișadele hinduse, că lumea este o creație a sunetului. Hindușii spun că la început a fost *vac*, ceea ce este exact același lucru cu a spune „La început era Cuvîntul”, ca în Evanghelia după Sfîntul Ioan. Însă *vac* nu înseamnă logos din accepția Sfîntului Ioan, ci semnifică vibrație. Numele ce constituie fundamental *vac* este cuvîntul sanscrit *om*, pentru că atunci cînd se rostește *om*, se începe de la baza corzilor vocale cu *O* și se sfîrșește pe buze, parcurgîndu-se astfel intervalul întreg al sunetului ce creează lumea. De aceea, acest cuvînt *om* este numit *prana vac* și este cel mai sfînt dintre nume. Poți să psalmodiezi *om* și, într-adevăr, să faci lucrurile să vibreze.

Toți hindușii și budiștii folosesc acest cuvînt pentru a induce o stare meditativă. Este foarte ușor să te concentrezi pe un sunet. Este mult mai dificil să-ți păstrezi ochii nemișcați. Însă asupra sunetului te poți concentra foarte ușor, iar aici se află înțelesul deplin al unei mantra: este o metodă de „a săpa”

cuvîntul. Prin aceasta înțeleg să cobori la originea sa. Procedînd astfel, îți dai seama că vibrația sau curgerea cuvîntului este un mod de a simți existența ta fundamentală, faptul de a fi aici. Se poate învăța orice de la sunet, deoarece acesta nu este constant. El vine și se duce, este și nu este. Îl auzi doar pentru că vibrează. Lecția pe care o dă este că viața este a fi și a nu fi, alb și negru, viață și moarte, interior și exterior, a ști și a nu ști: toate acestea se află în vibrații. Este ușor să explice aceste noțiuni în cuvinte, dar pentru a le simți și a le înțelege profund, trebuie să înveți cum să asculți un sunet. Pentru a deprinde această înțelegere, a fost inventat sistemul de psalmodiere a sunetelor.

Budismul Vajrayana datează aproximativ din secolul al nouălea d.Hr. El s-a răspîndit din nordul Indiei, în Tibet, în Mongolia, în China și în Japonia, dar este caracteristic mai ales budismului tibetan.

Există mai multe moduri de a înțelege cuvintele și formulele folosite pentru mantra. Ele sînt înțelese de cei lipsiți de învățătură ca fiind căi mai scurte de înțelegere. În loc de a trebui să spui sutra întreagă, ea poate fi rezumată în formule, de exemplu, „om mani padme hum”. Acesta este un mod de a înțelege mantra. Ești sărac și ignorant, dar datorită compasiunii infinite, bodhisattva ți-au pregătit intrarea în nirvana. În loc de a a merge pînă la capăt, prin toate eforturile eroice și practicile de meditație ale acestor sfinți și înțelepți, se poate spune numai „om mani padme hum”. De fapt, nici măcar nu trebuie să spui asta. Poți avea textul imprimat pe hîrtie și închis într-o cutie de argint la capătul unui băț, și tot ceea ce trebuie să faci este să rotești bățul. Așa că ideea populară a vehiculului sunetului – Mantrayana – reprezintă această cale mai scurtă de înțelegere.

Următoarea idee importantă pe care am subliniat-o referitoare la Mantrayana este de a folosi aceste formule și sunete ca obiecte de concentrare, iar prin această concentrare să înveți lecțiile vieții. Dar există, de asemenea, o a treia interpretare, ce ar putea fi numită interpretarea ezoterică. Cred că ea provine de la Vasubandhu, care a trăit în secolul al V-lea d.Hr. El a afirmat că întreaga semnificație a mantrei este aceea că ea nu înseamnă nimic. Cuvîntul *om* este complet lipsit de sens, iar toate tipurile de incantație sînt total absurde. Scopul de a repeta un astfel de nonsens este acela de a te elibera de ideea că universul înseamnă totul.

Am vorbit despre calea de a obține harul prin Mantrayana. Acum ne îndreptăm atenția către Tantra.

Toate formele de budism ce sînt asociate cu Vajrayana se numesc tantrice. Cuvîntul *tantra* înseamnă „structură sub formă de plasă", urzeală, fir de bătătură. Tantra, în contextul hindus, este o disciplină care, uneori, este numită a cincea Veda. Există patru Vede, ce reprezintă scripturile sfinte de bază ale hinduismului.

A cincea Veda este cea ezoterică. În conformitate cu cele patru Veda, pentru a fi eliberat, trebuie să renunți la viața fizică. Nu trebuie să mănînci carne. Nu trebuie să ai relații sexuale. Nu trebuie să bei alcool sau să consumi orice fel de substanță ce îți poate schimba starea de conștiență. Sînt multe astfel de interdicții. În Tantra însă, întreaga idee constă în eliberarea prin contactul cu lucrurile interzise. Eliberarea vine prin contactul cu lumea, prin participarea la viața ei. Cîteodată, aceasta este numită calea de stînga.

Într-o poveste hindusă, Brahma a fost întrebat: „Cine se poate învrednici primul de comuniunea cu tine, cel care te

iubește sau cel care te urăște?”. Brahma a răspuns: „ Cel care mă urăște, pentru că el se va gîndi la mine de mai multe ori”.

Cu alte cuvinte, se poate obține eliberarea prin altruism complet și, de asemenea, prin egoism total. Dacă ești cu desăvîrșire egoist și ai un astfel de comportament tot timpul – dacă împingi egoismul la extrem –, vei descoperi că sinele tău este altul, că nu te cunoști deloc, cu excepția părerilor altora despre tine. Aceasta este semnificația căii de stînga, să te duci cu totul într-o extremă. Totuși, calea de stînga este o metodă de cunoaștere a lumii foarte periculoasă, deoarece nimeni nu o aprobă.

În trecut, tatăl meu și cu mine am asistat la o comedie. Un bărbat dormea într-un dormitor victorian plin cu tot felul de mobilă elegantă. Alarma ceasului a început să sune și s-a trezit nervos la culme. A luat imediat un pantof și a lovit ceasul. S-a ridicat din pat furios. A rupt așternutul în bucăți, a răsturnat patul, a găsit pe undeva un topor și a început să distrugă toate vasele și ferestrele pînă cînd a demolat totul, dar într-unul dintre colțuri a rămas unul dintre acele lampadare imense. Este singurul lucru rămas intact din cameră. Omul se înfurie cînd îl vede stînd acolo inocent. Străbate în fugă camera, îl ridică în aer deasupra capului și îl trîntește de podea. Și sare ca o minge. Nu se sparge. Era făcut din cauciuc.

Aceasta este surpriza despre care vorbeam mai devreme. Satori. Trezirea imediată. A sărit. Aceasta este totul despre budism. Toți credem că ne vom sparge. Trebuie să credem asta, altfel nu ar mai fi o surpriză cînd ceva sare.

Cu alte cuvinte, dacă îți accentuezi egoismul, urmezi acea cale de stînga, explorezi toate senzațiile pe care ți le poți imagina – toate deliciile plăcerii, toate extazierile, toate bețiile,

toate orgasmele – ce vei vrea în final, după toate astea? Vei spune „Vreau să sar. Vreau să fiu lăsat să ies din mine”. Cînd ești egoist și ești eliberat din sine, acel egoism devine altruism. „Cel care își va salva viața o va pierde. Cel care își pierde viața” – sau o relaxează – „o va regăsi”. Indiferent dacă urmăm calea dreaptă sau cealaltă, toți vom ajunge la aceeași destinație.

În același fel, calea dureroasă a disciplinei meditative sau concentrarea – în care discipolul este protejat și amenințat de cineva cu un băț – te va duce la același scop. Sînt unele tipuri de oameni care ar trebui să urmeze acea cale. Ei nu știu că există decît dacă sînt loviți, și de aceea calea dureroasă este calea dreaptă pentru ei. Nu ar trebui să îi condamnăm nici pe ei și nici calea, după cum unele plante cresc într-un fel, iar altele în alt fel, iar de aici rezultă varietatea lor.

La polul opus căii dureroase este jocul mantrei. Oamenii care joacă acest joc spun „Este atît de simplu. E o scurtătură”. Și o urmează cîntînd „om mani padme hum”, de exemplu. Odată ce ați intrat în joc sînteți fascinat de el. Budiștii Pămîntului Pur în Japonia, cîntă „Namu Amida Butsu, Namu Amida Butsu, Namu Amida Butsu, Namu Amida Butsu, Namu Amida Butsu”, pînă ajunge în cele din urmă „Namanda, namanda, namanda, namanda, namanda”, și deodată incantația îi cîntă ea pe ei. Care este diferența între cînt și cîntăreț, sine și altul, puterea sinelui și puterea altuia, *jiriki* și *tariki*? Totul este un singur lucru. Pretinzi că nu e așa pentru că ești nevoit să procedezi astfel. Spun „ești nevoit”, dar nu este cuvîntul potrivit, de fapt o faci pentru a crea senzația de existență.

Tablourile tibetane foarte vii au un mod curios de a crea o stare a minții dacă începi să le privești cu atenție, pe care îl pot numi doar psihedelic. Pe măsură ce observi detaliile, vei

descoperi că nu mai există nimic asemenea lor. Dacă te uiți la unul de aproape, în loc să devină neclar și cețos, devine mai clar și mai viu. Descoperi deodată că ceea ce credeai că era o amestecătură erau șaisprezece mii de viermi cu ochi sclipitori și fiecare ochi o bijuterie încastrată. Coboară în adîncul acestor bijuterii, iar în interiorul lor vei simți mai mulți buddha cu picioarele încrucișate, cu aureole în jurul lor și colane din capete umane. Și cînd începi să te uiți la acele capete, pe Jupiter, vezi încă un Buddha șezînd în fiecare ochi.

Starea de conștiință pe care acești artiști încearcă să o reprezinte cu miriadele lor de detalii este *dbarma-dhatu*, tărîmul dharmei sau realității, care mai este descris ca plasa lui Indra, despre care am vorbit anterior. Din nou, aceasta este plasa cu bijuterii în care fiecare bijuterie le reflectă pe celalalte, și de aceea conține în mod natural reflexiile reflexiilor tuturor celorlalte bijuterii și tot așa la nesfîrșit. Aceasta este o imagine a interrelaționării sau a „penetrării reciproce” a tuturor lucrurilor în univers. Picturile tibetane sînt create să te aducă în starea necesară pentru a înțelege această interrelaționare. Sînt absolut fascinante.

Ceea ce încercam să vă descriu despre natura acestei forme de artă, unde privești detaliile și deodată descoperi că dincolo de detalii sînt mai multe milioane de detalii și nu devii confuz, îți vei da seama că posibilitatea de a vedea înăuntrul unui lucru este infinită. Cînd lucrezi cu mantre, poți învăța să auzi adîncimi ale sunetului infinite similare. Așa cum poți spune că un cîmp vizual este bogat în detalii asemenea picturilor – ca o bucată de mătase hindusă frumoasă, bogată în aur și flori în care vezi detaliile –, poți auzi sunetul în același fel. Cu aceasta se joacă muzica hindusă și cînd înțelegi asta, aș numi-o cu

adevărat ascultarea universului. Și dacă asculți sunetul sau te uiți la formă astfel, îi descoperi secretele.

Această tehnică este o altă cale de a investiga viața. Este comparabilă cu investigația noastră științifică și analiza chimică etc., ce analizează materia și lumea fizică, dar acesta este un drum diferit. Metoda de a investiga sunetul și picturile merge în direcția opusă, în natura simțirii, în centrul conștiinței, în sine. Aceste desene tibetane sînt reprezentări ale lumii interioare din diferite puncte de vedere. Sînt desene ale lumii noastre interioare comune, privită sub influența tradițiilor unei culturi care nu este a noastră și de aceea ne uimește ca fiind puțin ciudată. Ne arată o viziune asupra universului pe care nu am mai văzut-o. Și chiar așa este, pentru că felul în care vedem este influențat și limitat de vederile culturii noastre. Ceea ce numești ordinar este lucrul cu care te-ai obișnuit. De aceea, prin studierea formelor de artă ale altor oameni, sîntem învățați să vedem lucruri pe care nu le observăm în mod obișnuit. După ce te obișnuiești cu pictura chineză sau tibetană, de exemplu, vei spune „Desigur. Și aceasta este o modalitate în care arată lumea”.

Un lucru arată exotic cînd îl privești din punctul de vedere al altei persoane, dar în cele din urmă te obișnuiești cu el. Dacă te muți într-o stare de conștiință asemănătoare celei pe care am încercat să o descriu, care nu este starea ta obișnuită de conștiință, vei spune „Este cam ciudată”. Dacă nu ești pregătit pentru ea, te-ai putea înfricoșa și să spui „Oare înnebunesc? Îmi ies din minți?”. Ei bine, da, ieși din mentalitatea ta obișnuită și intri într-un alt aspect al minții, iar acest lucru este întotdeauna simțit drept straniu la început. De aceea oamenii consideră că meditația este dificilă. Cînd încep să facă progrese, spun deseori

„O să îmi ies din minți”. Sînt povești celebre despre oameni care au gîndit despre natura gîndirii și apoi nu s-a mai auzit niciodată de ei. Este o anumită teamă de a-ți pierde propriul ego, și propria lume obișnuită, unde convențiile își urmează cursul, unde gesturile familiare te fac să te simți acasă. Atunci cînd intri în altă dimensiune a conștiinței, în care gesturile au altă semnificație, nervii fac altceva sau nici măcar nu ai nevoie de nervi, ajungi să spui „șoc cultural”. Nu este „șoc cultural” referitor la alte persoane, este „șoc cultural” în ceea ce privește propria ta viață, viața interioară. Toți avem în noi nivele de vibrații cu care nu sîntem familiarizați, și de care ne este astfel teamă, aceste nivele fiind cele pe care le activăm cînd ieșim din starea noastră mentală obișnuită.

Budismul Vajrayana este mai curînd o explorare aventuroasă, ca să nu spunem periculoasă, a conștiinței interne a omului. Rezultatele acelei explorări sînt reprezentate artistic într-un sistem elaborat de simboluri. Pentru un occidental obișnuit cu simbolismul creștin, aceste reprezentări simbolice ale interiorității vor arăta ca reprezentări ale raiului, cu potentați pe tronuri primind omagiul și toate celelalte tipuri de politici. Toate acestea sînt absolut clar a fi înțelese ca exteriorizări ale ființei noastre interioare.

Să presupunem că ne uităm la microscop la secțiunea transversală a șirei spinării sau la o zonă a creierului. Am vedea anumite desene și patternuri, iar acestea ar fi bazate pe corpul fizic. Aceste patternuri sînt echivalente cu simbolurile regăsite în tablourile și desenele tibetane. Dar fiecare dintre ele sînt poziționate pe altă direcție. Unul este bazat pe corpul material sau formal, iar celălalt pe corpul subtil.

Cuvîntul *rupa* în sanscrită înseamnă „corpul formal”. Este aplicat lumii materiale, lumii formei, lumii văzute într-un fel în care sîntem obișnuiți să o vedem. Ai un corp formal, care este așa cum apari oricărui alt observator obiectiv, și ai un corp subtil, care este acela cum te simți și ești tu însuți. Dacă ai tras o băută și te trezești cu o durere de cap, îți simți capul mare cît camera, aceasta este forma corpului tău subtil din acel moment.

Este un desen minunat în care un personaj urmărește un avion făcînd demonstrații, iar gîtul său crește tot mai mult pe măsură ce urmărește avionul, pînă cînd gîtul ajunge plin de noduri. Aceasta este o ilustrare a formei corpului subtil a acelui personaj.

Deci, cînd te uiți la microscop la secțiunea transversală a șirei spinării, vei vedea un desen care se referă la corpul brut. Și cînd te uiți în altă direcție și urmărești senzațiile înapoi pînă ajungi la *manovijnana* – simțul central din spatele fiecărui simț separat –, constați că acel proces va produse o experiență incredibil de detaliată. Și atunci, dacă desenezi tablouri care să reprezinte ceea ce ai descoperit, ajungi la o secțiune transversală sau la un desen al corpului subtil. Noi în Vest am realiza desene foarte diferite de cele ale tibetanilor, dacă am face cu adevărat această investigație noi înșine, pentru că avem tradiții diferite. Numai Dumnezeu știe ce am desena. Probabil am face lucruri precum sticla pictată de la Catedrala din Chartres și crucifixe, pentru că dacă investighezi senzația și cobori înăuntrul ei și o simți devenind din ce în ce mai intensă – tot mai mult, pînă simți că nu mai suporți –, acela este Iisus pe cruce. Așa că acoperă-l cu bijuterii și fă-l minunat.

Toate aceste activități sînt investigații asupra senzației de bază de a fi viu. Oamenii sînt curioși să afle întrebările de bază

care vin din faptul de a fi viu. Unde sîntem; despre ce este vorba? Una dintre singurele modalități de a răspunde la aceste întrebări – de a descoperi ce înseamnă prin a înțelege, prin a pune o întrebare, prin a fi conștient, prin a fi acolo – este să meditezi. Totuși, meditația nu înseamnă să cauți un răspuns într-un mod intelectual. Înseamnă să privești mai îndeaproape la subiectul întrebării tale. Ai putea face asta cu un microscop, cu o analiză chimică etc. Acea cale este validă. Dar trebuie să fie echilibrată de calea internă de a pătrunde în interiorul senzațiilor unei persoane, propria sa conștiință. Acesta nu este un lucru „pe care ar trebui să-l faci". Nu este o corvoadă sau o îndatorire solemnă. Este pur și simplu încîntător să privești cu o fascinație totală și bucurie la materia din care tu și toți ceilalți sîntem alcătuiți.

Și totuși, această „privire" este un spirit diferit al religiei de cel cu care sîntem obișnuiți în mod normal. Nu este o atitudine patriarhală, care spune, „Du-te și citește Biblia! Cazi în genunchi și căiește-te". În schimb spune „Psst. Vreau să-ți arăt ceva. Privește aici. Uite. Aruncă o privire". Aceasta este atitudinea, și nu știu cum să sugerez asta, decît prin a pune în contrast cele două abordări diferite.

Nu pot descrie mai bine de atît semnificația internă a tantrei. Este o atitudine comună atît în hinduism, cît și în budism. Înseamnă rețea, structura de bază, da și nu. Este înțelegerea unității lucrurilor opuse, a binelui și răului, a vieții și a morții, a dragostei și a urii, a tuturor extremelor în întregul spectru al emoțiilor și senzațiilor noastre.

Aceasta nu este o învățătură pentru copii. Trebuie să ai o anumită maturitate pentru a înțelege această lecție. Un copil care aude această învățătură ar înceta să mai respecte regulile

sau constrîngerile, pentru că un copil nu ar vedea decît faptul că merge orice. Nu ai cum să faci rău dacă ești tot ce este, pentru totdeauna. Poți muri, uita totul; de ce ar conta? Este întotdeauna lumină de cealaltă parte a întunericului. O poți lua mereu de la capăt. Aceasta ar fi reacția unui copil la această învățătură. Dar un adult ar înțelege că inclusiv atunci cînd totul ar fi nou din nou, aceleași patternuri se vor dezvălui. Totul va fi din nou exact la fel ca înainte, așa cum forțele fizice din cadrul lucrurilor își repetă propriile legi și tipare fundamentale. Așa cum se întîmplă lucrurile în lumea exterioară, la fel se petrec în lumea interioară.

Iluminarea budistă constă pur și simplu în cunoașterea secretului unității lucrurilor opuse – unitatea lumilor interioară și exterioară – și în înțelegerea acelui secret ca un adult, nu ca un copil. Înseamnă, de fapt, să te maturizezi în cele din urmă. A înțelege greșit această învățătură înseamnă să cazi în capcană. La fel cum în cultura noastră este o atitudine printre mulți dintre credincioșii noștri de a fi împotriva vieții, la fel există în budism capcana de a urma învățăturile fără să le înțelegem. Așa cum spunea Saraha, un învățat tantric care a trăit în jurul anului 1000 d.Hr., într-o critică adusă atît doctrinei hinduse, cît și celei budiste, „brahmanii care nu știu adevărul recită în van cele patru Vede. Cu pămînt, apă și iarbă *kusha* fac pregătirile. Așezați acasă, aprind focul. Din darurile fără sens pe care le fac își ard ochii cu fumul înțepător. În straie nobiliare, cu un personal sau trei, se cred înțelepți cu legea lor brahmană. Vană este lumea lor înlănțuită de propria vanitate. Ei nu știu că *dharma* este același lucru cu *non-dharma*. Cu cenușa, acești maeștri își ung trupul. Pe corpurile lor poartă păr încîlcit. Așezați în casă, aprind lămpile. Așezați în colț, sună din

clopoței. Adoptă o postură și își fixează ochii, murmurînd în urechi și înșelînd poporul, învățîndu-le pe văduve și pe călugării chei, și luîndu-și taxele.

„Călugării jainiști își rîd de această cale prin înfățișarea lor, cu unghiile lor lungi și hainele lor mizerabile. Sau goi și cu părul în dezordine se fac singuri sclavi cu doctrina lor de eliberare. Dacă prin goliciune cineva este eliberat, atunci cîinii și șacalii trebuie să fie așa. Dacă prin absența părului vine perfecțiunea, atunci coapsele fecioarelor trebuie să fie așa. Dacă prin a avea coadă vine eliberarea, atunci pentru păun și iac este adevărat acest lucru. Dacă înțelepciunea constă în a mînca doar ce găsește cineva, atunci este adevărat pentru elefanți și cai. Pentru acești călugări jainiști nu există eliberare. Lipsiți de adevărul bucuriei, nu fac decît să își rănească trupurile."

Saraha continuă, „Apoi sînt novicii și *bhikshus*" – ceea ce înseamnă călugări budiști – „care urmează învățăturile vechii școli de budism Theravada, renunțînd la lume pentru a deveni călugări. Unii pot fi văzuți citind scripturile. Unii îmbătrînesc adînciți în gînduri. Alții au recurs la Mahayana, doctrina care expune textul original, spun ei. Alții doar meditează la cercurile mandalelor. Alții se străduiesc să definească cele patru etape ale atingerii fericirii supreme. De la atîta cercetare, se îndepărtează de la cale. Unii o vizualizează ca un spațiu, alții o dotează cu natura vidului, și astfel în general sînt în dezacord. Dar oricine ar căuta Nirvana în timp ce este lipsit de cunoașterea înnăscută prin atașamentul de oricare dintre aceste vehicule, aceste metode, nu poate sub nici o formă să obțină adevărul absolut. Cine este hotărît să urmeze metoda, cum va obține eliberarea? Va obține eliberarea continuînd să

mediteze neîncetat? Care este rostul candelelor sau ofrandelor? Ce se poate realiza prin bazarea pe mantre? Care este rostul austerității sau al pelerinajelor? Mîntuirea este obținută prin scufundarea în apă? Nu. Renunțați la aceste atașamente false și la asemenea iluzii”.

Iar aceasta este înțelepciunea munților.

VI

DUALITATEA TRANSCENDENTĂ

Vreau să încep acest subiect cu o discuție despre simbolismul bărbat-femeie din yoga tantrică și apoi să trec la alte aspecte legate de Mahayana.

Veți constata că în formele artei tantrice, orice buddha sau aspect al lui buddha are un corespondent feminin. Nu numai că au corespondenți feminini, dar au și forme diferite, în funcție de nivelul la care se manifestă. De exemplu, există cinci buddha dhyani, care reprezintă îmbobocirea unui trandafir; unul în mijloc și ceilalți patru în jurul său. Fiecăruia îi corespunde o formă bodhisattva și fiecare bodhisattva are, la rîndul său, o formă *heruka* corespunzătoare, care este un personaj dur, ciudat și cumva extrem, reprezentat deseori ca avînd un cap de taur. Dar toate acestea sînt forme ale celor cinci buddha originali. Indiferent dacă au formă de bodhisattva sau heruka, sînt toți reductibili la grupul inițial de dhyani buddha.

Așadar, toate aceste figuri au omologi feminini, iar aceste perechi bărbat/femeie sînt întotdeauna reprezentate ca atingîndu-se în toate punctele, în îmbrățișarea completă din timpul actului sexual. Se înțelege că această îmbrățișare va dura la infinit și nu se va sfîrși niciodată, iar această idee sau imagine este o metodă de a reprezenta natura rezonantă a vieții. Obiectivul fundamental în yoga tantrică este autocunoașterea. În absența rezonanței, nu se întîmplă nimic. Să presupunem o cameră în care toți pereții, podeaua și tavanul sînt izolate fonic. Cu greu veți putea auzi pe cineva vorbind,

deoarece vocea beneficiază de rezonanță. Rezonanța este motivul pentru care oamenii se bucură de plăcerea de a cînta în cadă. Rezonează cu vocea lor și descoperă brusc că au o voce bună. De aceea viorile, violoncelele sau contrabasurile sînt construite din lemn și au un gol în interior: pentru a face să rezoneze sunetele pe care le emit.

Poate că acesta este motivul pentru care sîntem cu toții atît de fascinați de fotografiat, de notarea diverselor lucruri și, mai presus de toate, de a nu uita. Toate acestea sînt forme de rezonanță. O persoană care a avut o amnezie totală, care nu și-a amintit nimic, nu ar fi capabilă de autocunoaștere. Și probabil că sînt unele forme de viață care nu știu că există. Nu știu dacă celulele care constituie corpul meu știu de existența lor. Poate că da. Poate că au un minunat sistem de rezonanță despre care eu nu știu nimic și toate sînt îngrijorate, neștiind ce voi face cu ele și țin conferințe și întruniri și iau decizii și tot așa cu privire la această persoană aflată la conducere. La fel de bine s-ar putea ca, atunci cînd murim, celulele noastre să spună brusc, „Zeul a murit”. Să aibă o controversă teologică și să spună „De acum încolo trebuie să ne apărăm singure”. S-ar putea să avem un sistem de genul acesta, dar nu pot ști cu siguranță. În orice caz, pentru a ști că exiști, ai nevoie de un ecou.

Astfel că am inventat următorul poem:

Era odată un tînăr care spunea „Deși
pare că știu că știu.
Ceea ce mi-ar plăcea să văd
Este Eul care mă cunoaște pe mine
Cînd știu că știu că știu”.

Sîntem absolut fascinați de ideea de a ne aminti și înregistra. Cînd se adună mai multe persoane, ele spun, „E grozav. Păcat că nu a adus nimeni un aparat de fotografiat”. Dar în înregistrarea unui lucru există și un cîștig, și o pierdere. De aceea unii oameni spun că lucrurile ar trebui fotografiate, în timp ce alții preferă să se uite la ele și apoi să le uite. M-am confruntat cu un astfel de fenomen pe cînd călătoream prin Japonia. Studenții mei și-au adus aparatele de fotografiat și imortalizau permanent diverse lucruri, iar eu, la rîndul meu, aveam o cameră cu care fotografiam constant, dar în același timp simțeam că atît timp cînd am un aparat foto la mine voi fi distras de la realitate din cauza lui. Aveam o mică cutie cu care colindam ipostaziind viața. Desigur, a fost grozav să mă întorc și să privesc fotografiile, dar e ceva legat de fotografie care este mai prejos de experiența efectivă fotografiată. Este ceva extrem de fascinant legat de fotografie și pictură. Sînt forme ale reproducerii, lucru care se poate spune și despre sexualitate. Ele sînt ca reproducerea sexuală și prin aceasta spun că sînteți aici, că sînteți în viață, iar ele rezonează cu viața. Una dintre școlile religioase spune „Părăsiți toate aceste lucruri. Nu vă legați de ele. Trăiți în prezent”. Krishnamurti obișnuia să spună: „Nu mai încercați să vă aduceți aminte totul”.

S-ar putea să aveți nevoie de un fel de memorie factuală pentru a vă ține minte numele, adresa, numărul de telefon și lucruri de genul acesta, dar nu zăboviți prea mult asupra amintirilor, ci păstrați-le cu grijă, spunîndu-vă: „Voi păstra șuvița de păr a prietenei mele și o voi scoate din cînd în cînd și o voi privi și asta mă va face să mă simt minunat”. Aceasta înseamnă să te agăți de amintiri, care te țin legat de trecut și de moarte.

O altă școală de gîndire, total opusă acesteia, merge pe linia titlului uneia dintre cărțile lui Henry Miller, *Remember to Remember*. Această școală spune: „Nu renunța la nimic. Implică-te. Păstrează șuvița de păr a prietenei tale; păstrează toate fotografiile”. Știți cum în unele case pianul este complet acoperit de fotografii și amintiri. Am fost o dată în vizită la Gloria Swanson. Niciodată nu am mai văzut o casă atît de plină de amintiri. Totul, în orice direcție te-ai fi uitat, era despre Gloria Swanson fotografiată cu această ocazie, dînd autografe cu altă ocazie și primind diferite premii. Am fost de asemenea o dată în vizită la soția unui fost arhiepiscop de Canterbury și toată casa arăta ca un monument comemorativ, o aglomerare haotică de mobilă folosită pentru înmormîntări cu mici plăci din alamă pe ele: „Înmînată cu acea ocazie” de acesta, acela și altul. Așadar, ați putea spune: „Acea persoană nu trăiește cu adevărat. E blocată în trecut”. Dar, pe de altă parte, ce este viața fără amintire, rezonanță, ecou?

Aproape că nu este nevoie să subliniez dualitatea tuturor acestor lucruri. Dacă sînteți un om înțelept, nu sînteți părtinitor în această chestiune, ci țineți cu ambele părți. Aceasta este semnificația unității samsara și nirvana. Pe de o parte, renunțați la tot și trăiți în prezentul etern deoarece doar acesta există. Memoria este o iluzie; totul este dispărut. Tot ce a lăsat o urmă asupra ta e dus de mult. Aceasta este semnificația lui *maya*, sau iluzia. Nu există decît eternul acum, momentul prezent, și nu va fi niciodată nimic altceva. Întregul proces de aducere aminte are loc în prezent; memoria există în eternul acum.

Pe de altă parte, ce distracție să scoți viața afară și s-o transformi în ecou și să te implici în ea și să te îndrăgostești și

să devii atașat.

R.H. Blyth mi-a scris odată o scrisoare în care spunea: „Ce faci în aceste zile? Cît despre mine, renunț la orice fel de satori și iluminare și încerc să devin cît mai profund atașat de cît mai mulți oameni și cît mai multe lucruri posibil”.

Este un truc de echilibru, ca mersul pe bicicletă. Te trezești căzînd într-o parte și te întorci în acea direcție și stai în picioare. În același fel, cînd te trezești că ești prea atașat de viață, corectezi acel atașament excesiv prin realizarea faptului că nimic nu există, cu excepția eternului acum. Și apoi, cînd simți că ești din nou în siguranță, deoarece eternul acum este singurul lucru care există, strici lucrurile și te implici într-un fel de întreprindere socială, politică, amoroasă, familială, academică sau artistică. Cele două merg întotdeauna împreună.

Aceasta este semnificația simbolismului sexual în yoga tantrică. Bărbatul știe că există numai dacă este în preajma sa o femeie, un ecou. Iar femeia știe de existența sa numai atunci cînd există un bărbat. Nimeni nu s-a născut fără să aibă părinți. Pur și simplu nu există altă cale de a intra în acest univers.

Vreau să ilustrez această idee a atașamentului și detașării, a involuției și evoluției simultane. Involuția înseamnă cum te implici; evoluția înseamnă cum ieși din așa ceva. Yoga tantrică reprezintă toate acestea în cel mai extraordinar simbolism, bazat nu numai pe funcționarea din punct de vedere sexual a corpului uman, dar și pe întregul sistem nervos. În filozofia yoga există ideea anatomiei psihice, iar această anatomie psihică aparține corpului subtil. Nu vă așteptați să găsiți acest corp subtil în organismul fizic. Nu este o adăugire a organismului fizic sau un fel de spectru care îl înconjoară.

Corpul fizic este corpul văzut de ceilalți. Corpul subtil este modul în care simți că ești.

Anatomia corpului subtil constă în procesele de involuție și evoluție. Aceste procese sînt vizualizate ca un copac al vieții cu două căi care se intersectează înainte și înapoi în fața sa. Imaginea familiară a doi șerpi pe o vergea, caduceul purtat de Mercur, este o altă reprezentare a aceleiași idei. Din punctul de vedere al alchimiei, mercurul – substanța ca oglinda – este lumina vidă, pură, clară. Este același lucru cu diamantul budist. Copacul sau canalul corpului subtil este numit *sushuna*. Una dintre cele două căi care trece prin fața sa este numită *ida*. Cealaltă este *pingala*. Pe un canal, ceva merge în jos, iar pe celălalt ceva urcă. La baza coloanei vertebrale, conform sistemului chakra din yoga tantrică, se află *kundalini*, puterea șarpelui. Simbolul puterii șarpelui este un triunghi inversat cu un falus vertical, erect, cu un șarpe adormit încolăcit de-a lungul său. Aceasta este involuția: să fii pe deplin implicat. Simbolul sexului este utilizat pentru că, din punct de vedere simbolic, sexul presupune implicare completă.

Odată ce ați experimentat implicarea completă, trucul este să renunți la ea. Procesul yoga este reprezentat ca deșteptarea șarpelui care doarme somnul maya. Captivat de iluzie, crede că lumea există cu adevărat. Altfel spus, bărbatul a fost captivat de femeia ecou al său, iar femeia a fost captivată de bărbatul ecou al ei. Într-un al treilea mod se poate spune că ai fost prins de amintiri; crezi că obiectele memoriei sînt toate cu adevărat aici. Nu realizezi că nu există decît un etern acum. Cu alte cuvinte, ești implicat. Ai devenit unilateral în direcția implicării. Așadar, spre orice capăt al spectrului te vei îndrepta, vei uita că te afli acolo. Vei intra într-o stare de nonexistență. Nu poți să nu exiști

cu adevărat totuși pentru că întotdeauna te vei întoarce în cele din urmă, dar dacă te aventurezi prea departe spre una dintre extreme, nu vei ști că ești aici. De aceea trebuie să evoluezi. Procesul evoluării este simbolizat de ideea că poți trage energia implicată localizată în kundalini, care este centrul sexului, și să o trimiți înapoi în sus pe copacul vieții, spre vîrf, de unde a venit.

Practica yoga sexuală presupune un bărbat și o parteneră care sînt soț și soție sau sînt angajați într-un fel de căsătorie spirituală. Bărbatul stă în postura normală de meditație. Femeia stă deasupra sa, cu picioarele în jurul taliei lui și brațele în jurul gîtului său. Brațele lui înconjoară talia femeii. În această poziție trezesc forța sexuală. Teoria este că în loc să disipezi această energie în modul obișnuit – prin orgasm –, ei o trimit în sus pe copacul vieții, înapoi în creier. Nu luați acest lucru în sens literal. Este vorba de simbolism. A lua literal acest simbolism ar însemna să-l transformi într-o superstiție. Ar fi exact tipul de superstiție care vine din gîndirea că raiul este undeva sus în cer și că există cu adevărat străzi pavate cu aur și îngeri hoinărind încoace și încolo în cămăși de noapte, cîntînd la harpe. Toate aceste imagini sînt modalități de a vorbi despre anatomia noastră interioară, anatomia noastră psihică. Împărăția cerurilor se află în tine. Cînd Iisus a urcat la cer, s-a îndreptat spre propriul sine și a dispărut.

Imaginea porților scînteietoare ale raiului face oamenii să creadă că ele chiar sînt acoperite cu perle. De fapt, imaginea nu înseamnă nimic de acest gen. În realitate, este menită să transmită ideea că porțile raiului sînt ca perlele, cu toate conotațiile asociate formei sferice a perlei și luciului său. Din cauza acestor conotații, în hinduism, ideea nenumăratelor

încarnări este legată de perlele înșirate laolaltă pe un fir. Firul este numit *sutra atman*. *Sutra* este „firul”, iar *atman* este „sinele”. *Sutra atman* este firul sinelui pe care se înșiră toate perlele reîncarnărilor. Sinele este însă foarte subțire, încît parcă este non-sine. Aceasta ne aduce înapoi la ideea creșterii kundalini – șarpele sau șarpele puterii de-a lungul copacului. Pentru a crește șarpele, trebuie să renunți la piedicile legate de implicare și să realizezi că nu există posesiuni, totul dispare și toate amintirile nu sînt nimic altceva decît o agățare de iluzii. Cînd evoluezi pînă în punctul în care înțelegi bine acest lucru, atunci te poți implica din nou.

În acest simbolism tantric, ai o imagine minunată a lumii alternînd între sistolă și diastolă, atașare și detașare. Acest lucru ne duce înapoi direct la ideea de bodhisattva, care este eliberat, care a renunțat și nu mai este atașat, și a renunțat la amintiri. Înțelesul din spatele acesti idei de a renunța la bărbatul sau femeia care este rezonatorul tău este aceea că, atunci cînd renunți la ei, vei descoperi că ești liber: nu există decît eternul acum.

Bineînțeles, bodhisattva, în loc să rămînă detașat, revine la loc în lume. Există tot felul de povești simbolice amuzante despre apariția bodhisattva în lume ca cerșetori și prostituate, folosind orice tip de dispozitiv care se poate imagina pentru a elibera alte ființe.

Ideea aceasta de sistolă/diastolă, atașare/detașare ne duce înapoi la imaginea originală hindusă asupra lumii, ca *pralaya* și *manavantara*. *Manavantara* este perioada în care Brahma se manifestă ca o multitudine de ființe timp de 4.320.000 de ani. *Pralaya* este perioada în care se retrage și totul dispare. Această alternare între *pralaya* și *manavantara* continuă la nesfîrșit, și

nu numai în universul nostru, ci și în multe alte dimensiuni ale spațiului și timpului. Ideea budistă de a renunța la atașarea de lume, și totuși să rămîi în cadrul ei este aceeași cu ideea alternării *manavantara*/*pralaya* recreată în altă formă.

S-ar putea să ai impresia că acest ciclu este monoton, dar monotonia este unul dintre sentimentele de bază în budism. „Trebuie să ne întoarcem de unde am plecat? Destul. Hai să mergem la culcare. Timpul trebuie să se oprească”. Dar cînd te oprești, uiți că totul s-a întîmplat vreodată, iar această uitare este minunată, pentru că atunci lumea o poate lua din nou de la început fără ca tu să știi că totul s-a mai întîmplat înainte, și astfel nu te plictisești niciodată. Acesta este remediul dacă te-ai plictisit de lucruri. Vor fi tot felul de probleme, dar nu vei ști că ai avut vreo problemă înainte, astfel că a avea probleme din nou nu te va plictisi pînă cînd nu vei acumula din nou amintiri. Cînd te-ai săturat de aceste probleme, cînd te-ai plictisit de ele, te descotorosești de tine încă o dată. Aceasta se numește moarte, un aranjament frumos pentru a menține totul tînăr și nou și pentru a păstra universul în mișcare fără să se plictisească de sine.

Acestea sînt două noțiuni fundamentale despre ființă și sînt reprezentate prin dualitățile bărbat și femeie, lumină și întuneric, acum și memorie. Memoria aduce aminte, creează viitorul, dar și trecutul. Nu ai știi că urmează să se întîmple ceva mîine decît dacă îți aduci aminte ce s-a întîmplat ieri. Îți închipui că, dacă soarele a răsărit și ieri, și alatăieri, va răsări din nou mîine. Dacă nu îți aduci aminte trecutul, nu ai știi că există un mîine. Pentru că mîine nu există. Mîine este o iluzie produsă de memorie, și la fel este și ziua de ieri. Pur și simplu nu există. Unde este ziua de mîine? Adu-mi ziarul de mîine.

Dacă te gîndești prea mult la aceste lucruri, poți crede că ești pe punctul de a înnebuni. Și eu simt cîteodată acest lucru cînd intru într-o stare contemplativă. Ceea ce trebuie să faci este să nu te îngrijorezi. Detașează-te și lasă-te în voia lui, pentru că mereu te vei întoarce înapoi. Ceea ce îți dă impresia de nebunie iminentă este faptul că te gîndești că nu deții controlul și că altcineva sau altceva este la conducere. Evident că ceva trebuie să preia controlul. Cînd ai condus destul de mult o mașină, îi spui soției, „Vrei să conduci și tu o vreme, te rog?”. Vrei ușurarea care vine atunci cînd altceva preia controlul în locul tău. Dar acel „altceva” este întotdeauna ceva „secret” din tine și nu trebuie să te temi. Natura ființei este construită în acest mod extraordinar de fascinant. Se reînnoiește continuu prin faptul că se iartă la nesfîrșit. Acesta este un aranjament perfect, minunat. E ciudat cum toți alternăm în acest fel între amintire și neamintire. Ne aducem aminte lucruri destul de mult timp încît să știm că sîntem aici. Nu am ști acest lucru dacă nu ne-am aminti. Dar cînd memoria ne apasă prea mult și sîntem mult prea prezenți, căutăm să ne eliberăm prin realizarea faptului că ceea ce înseamnă memorie este o iluzie, că nu există viitor și în aceeași măsură nici trecut, că nu există nimic cu excepția momentului prezent. Dar cînd ești eliberat, îți place să te întorci și să joci din nou jocul memoriei. Eliberarea este un proces de curățare. Ștergi tabla și începi să scrii din nou. Acesta este procesul prin care viața își continuă cursul.

Am ascultat intonări înregistrate ale sutrelor de la Koya-san, de pe Muntele Koya, care este cel mai bun centru și sanctuar interior al ramurii Vajrayana a budismului Mahayana. Călugării care intonau sînt un grup de băieți asemenea

studenților americani care joacă fotbal și unii dintre ei nu au nici cea mai mică idee despre ceea ce fac.

Unii se află acolo pentru că tații lor i-au trimis aici. Poate că tații lor dețin templele și trebuie să continue tradiția taților lor, deoarece afacerea familiei trebuie să meagă mai departe și unii dintre ei habar nu au despre ce este vorba în aceste intonări. Tu și cu mine putem intra în balansul lor, să dansăm pe muzica lor, să ne îndepărtăm în cadrul lor, așa cum s-a intenționat inițial să procedăm. Dar pentru mulți călugări de pe Muntele Koya, aceste intonări nu sînt decît o corvoadă, un lucru pentru care trebuie să se scoale la 5 dimineața pentru a-l îndeplini. Trebuie să memoreze toate astea, să le reproducă exact, și reușesc, dar au uitat complet de ce o fac și care este esența sa.

Călugării de pe Muntele Koya au ajuns la un moment în dezvoltarea istorică a modului lor de viață în care își aduc aminte deseori atît de mult despre asta, încît nimic nu mai este nou pentru ei pe calea vieții lor. Se lasă doar conduși de mișcare. Aceasta este o versiune a aceluiași paradox pe care l-am menționat anterior, acela că ecoul memoriei care îți spune că exiști în același timp te prinde în capcană. În măsura în care îți spune că exiști, este un avantaj. În măsura în care te prinde în capcană, este prețul pe care trebuie să îl plătești pentru existența ta, și ar trebui să fii recunoscător. Cineva ți-a dat-o.

În tradiția iudeo-creștină, Domnul Dumnezeu ți-a dat-o, iar tu ar trebui să fii recunoscător și să spui, „Dacă am făcut ceva rău, a fost din cauza mea. Doamne, dacă am făcut ceva bun, a fost datorită Ție”. Ce amestec minunat și trebuie să vină un moment în care să spui oamenilor „Vă rog, detașați-vă de ea”.

Aș fi vrut neapărat să știu suficientă japoneză pentru a putea spune acelor băieți de pe Muntele Koya, „Dați-vă seama ce lucru

minunat aveți aici! Bucurați-vă de el! Adunați-vă, țineți-vă de mîini și intonați aceste sutre și într-adevăr realizați ceva”.

Așadar, în discuția despre alternarea între memorie și uitare am vorbit despre procesul pe care îl numesc abilitate subită, prin care ne schimbăm de la o atitudine la alta, de la o situație la alta. Acest puls sau schimbare este natura adevărată a existenței, bătaia inimii, vibrația sunetelor și a luminii. Totul se mișcă înainte și înapoi pentru a ști că te afli aici. Acest joc al cunoașterii are propria semnificație interioară. Pentru a încheia discuția vreau să vorbesc despre o formă de Mahayana despre care nu am discutat deloc. Aceasta este Școala Pământului Sacru, care este cea mai populară formă a budismului Mahayana din Orientul Îndepărtat. Oriunde în China și Japonia mulțimile urmează această ramură, care venerează ca imagine conducătoare pe Amitabha, unul dintre dhyani buddha, al cărui nume înseamnă „lumină nesfîrșită”. El este un aspect al Maha-vairochana, marele soare Buddha, care a derivat probabil, din punct de vedere istoric, din Ahura Mazda din Persia, zeul marele soare al mazdeiștilor și parșilor. Dar deși Ahura Mazda este posibil să fi stat la originea soarelui Buddha, ideea zeului persan al soarelui a fost puternic transformată de budism.

Ați văzut probabil fotografii ale lui Daibutsu, Marele Buddha, la Kamakura, în Japonia. Este o statuie enormă din bronz plasată într-un parc frumos înconjurat de pini. Templul original din jurul său a fost demolat cu mult timp în urmă de un val mareic, iar pentru aceasta îi mulțumim lui Dumnezeu. Dacă nu ar fi fost acel val mareic, nimeni nu ar fi văzut vreodată această statuie. Imensul Buddha din bronz are circa 13 m înălțime. În jurul său activitatea este intensă. Mii de școlari trec

mereu pe acolo în excursie; fotografii fac mereu poze; oamenii vînd permanent diferite suveniruri; expoziții de copaci pitici au loc peste tot, iar în mijlocul tuturor acestora stă Buddha, privind în jur pentru totdeauna. Îndeamnă orice la tăcere. Indiferent cîtă larmă ar fi în parc, fața imensă a acestui Buddha domină orice și nu poți să o ignori. Te supune liniștii, dar nu într-un mod autoritar. Nu spune „Taci!”, ci este atît de liniștitor, încît nu te poți opri să nu simți infuzia de pace care izvorăște din el. Acesta este Buddha Amida sau Amitabha. Nu este istoricul Shakyamuni Gautama Buddha, care a trăit în India, ci unul dintre dhyani buddha care nu s-au manifestat în lume.

Religia conectată cu această figură este numită Școala Pământului Pur; în japoneză este *Jōdo-shin-shū*, Secta Adevărată a Pământului Pur. Această religie își are originile, ca întotdeauna, în India, dar sub conducerea minților geniale ale lui Honen și Shinran, care au fost sfinți medievali budiști, japonezii și-au dezvoltat propria lor varietate.

Este o religie foarte stranie. La baza ei se află ideea că trăim acum în cea mai decadentă perioadă din istorie. Această afirmație provine din ideea hindusă că aceasta este *Kali yuga*, sfîrșitul timpului, cînd totul este complet murdărit. Această perioadă a început pe 23 februarie 3023 î.Hr. Va dura timp de cinci mii de ani, moment în care totul se va prăbuși, iar universul va dispărea pur și simplu prin eșec. În această perioadă decadentă, nimeni nu poate fi cu adevărat virtuos. Oamenii care încearcă să fie virtuoși în acest timp nu fac decît să se laude, nu sînt cu adevărat puri, doar pretind că sînt puri. Dau bani pentru acțiuni de caritate nu pentru că iubesc oamenii pe care îi ajută cu bani, ci pentru că simt că trebuie să facă acest lucru. Motivele lor sînt inevitabil greșite și din

această cauză nimeni nu se poate elibera din lanțurile karmei. Cu cît încearcă mai mult să scape de karma, condiționarea lor, legătura lor cu trecutul, cu atît devin mai legați de ea. Ca atare, toți oamenii care trăiesc acum – în Kali yuga, sfîrșitul timpului, pe care japonezii îl numesc *mappo* – nu sînt decît niște egoiști fără speranță.

În această situație delicată, nu te poți baza pe jiriki, propria ta putere, pentru a te elibera de sine. Trebuie să te bazezi pe puterea tariki, care este puterea altcuiva sau a altceva. În secta *Jōdo-shin-shū*, *tariki*, cealaltă putere, este reprezentată sub forma lui Amitabha – în japoneză, Amida –, acest mare Buddha binefăcător aflat în parcul din Kamakura, pe care toată lumea îl iubește. Este foarte diferit de orice tip de figură zeiască autoritară existentă în Vest. Stă acolo calm și liniștit. Nu predică. Tot ce trebuie să faci este să-i rostești numele în semn de omagiu – „Namu Amida Butsu", ceea ce înseamnă „numele lui Amida Buddha" – și după moarte vei renaște într-un paradis aparte numit *Sukhavati*, care este *jōdo*, „pământul pur", unde este ușor să devii iluminat. Nu are nici una dintre dificultățile pe care le întîmpinăm azi în viața noastră obișnuită.

Toată lumea născută pe pământul pur este născută înăuntrul unui lotus. Acolo există un lac imens cu lotuși. Amida stă în fața lui cu toți însoțitorii săi, iar lotușii ies din lac și înfloresc ca bobocii, iar în interiorul fiecărui boboc este o nouă ființă mică, cineva care a spus pe pământ formula „Namu Amida Butsu", iar acum stă pe un lotus asemenea unui buddha. În muzeul de pe Muntele Koya se află un tablou mare care înfățișează cum e sosirea pe pământul pur. Arată o imagine panoramică a lui Amitabha și a tuturor însoțitorilor săi – cum ar fi *apsara*, care te privesc cu ochi frumoși nostalgici – și tot ce trebuie să faci

pentru a ajunge acolo este să spui „Namu Amida Butsu”. Doar să rostești. Nici măcar nu trebuie să crezi că va funcționa.

Aceasta este religia majorității budiștilor japonezi, dacă vă vine să credeți sau nu. Dacă într-adevăr crezi că vei ajunge în Sukhavati pentru că ai rostit „Namu Amida Butsu”, atunci vei fi recunoscător și vei încerca să îi ajuți pe alții cît timp te afli aici și să fii un bodhisattva. Însă nu poți face asta doar prin propriile eforturi, iar în momentul în care crezi că poți face acest lucru, devii un prefăcut. Trebuie să procedezi exact invers. Trebuie să înțelegi că nu ai nici o putere sau capacitate de a fi virtuos sau egoist.

Acest tip de religie a dezvoltat un tip deosebit de sfînt, pe care îl numește *myōkō-nin*: *myō* însemnînd „minunat”; *kō* „bine”; iar *nin* „persoană”. *Myōkō-nin* sînt personaje foarte speciale.

Printre povestirile despre ele se regăsește și una despre un călător care a sosit la un templu în timpul nopții. A intrat, a luat pernele sacre pe care se așază preoții, le-a aranjat în fața altarului și s-a culcat. Dimineața, preotul a venit și i-a spus „Ce se întîmplă aici?”. *Myōkō-nin* l-a privit și i-a răspuns „Probabil că ești străin de acest ținut. Nu aparții familiei”.

Myōkō-nin a știut că cel mai important lucru în viață nu vine de la ce face fiecare pentru sine, ci de la experiența care considerăm că aparține altora. Sînt unii care cred că provine din experiența separată pe care o numim sine. Aceștia sînt oamenii jiriki. Oamenii tariki cred că provine de la alții.

Cînd pătrunzi adînc doctrinele Școlii Pămîntului Pur, vei vedea că numai oamenii simpli cred că Amitabha Buddha stă cu adevărat pe un lotus de aur înconjurat de toți acei apsara și așa mai departe. Preoții simpli de la țară insistă încă asupra

faptului că asta ar trebui să credem și noi, dar preoții sofisticați nu cred nici pe departe așa ceva. Ei știu că Amitabha se află în tine. Este acea latură a ta pe care nu o definești ca făcînd parte din tine.

Este în natura dualității ca sinele și celălalt să meargă împreună. Nu trebuie să te agăți de tine și să te opui celuilalt. Tot ceea ce numești celălalt ești tot tu. Vei realiza acest lucru dacă duci orice aspect al dualității la o extremă. De exemplu, poți urma ideea curajului total, de a renunța la tot, de a fi un adevărat călugăr Zen, abandonînd orice posesiune, trăind într-un hambar, stînd treaz în miez de noapte, în frig, mîncînd orez și murături etc. Poți căuta eliberarea în acest mod, optînd pentru această extremă. Dar dacă o faci, vei ajunge în cele din urmă în același loc la fel ca persoana care a urmărit eliberarea optînd pentru cealaltă extremă, de a nu face absolut nici un efort.

Eliberarea vine din sine. Persoana care caută să nu facă nici un efort va întîmpina la fel de multe greutăți ca și persoana care caută să urmeze calea curajului total, căci cum este posibil ca o persoană să nu facă nici un efort? Cum ajunge cineva la punctul în care nu depune nici un efort, nu face nimic, totuși? Chiar dacă tot ce spui este „Namu Amida Butsu”, tot faci ceva. Este ușor de făcut, dar tot e o muncă. Pentru a nu face cu adevărat nimic, în mod perfect, este la fel de dificil cu a face totul.